

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**İYİ YÖNETİŞİM KAVRAMI VE
EKONOMİK KALKINMADA ROLÜ: AB
ÜLKELERİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

İlker KÜMPERLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
ARALIK-2022**

T.C.
KAHRAMANMARAŞ ST İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**İYİ YÖNETİŞİM KAVRAMI VE
EKONOMİK KALKINMADA ROLÜ: AB
ÜLKELERİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

DANIŞMAN : Prof. Dr. Ahmet Yılmaz ATA
JÜRİ : Doç. Dr. Mustafa BAYLAN
JÜRİ : Doç. Dr. Aylin Koç KONU

İlker KÜMPERLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
ARALIK-2022

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İYİ YÖNETİŞİM KAVRAMI VE EKONOMİK KALKINMADA
ROLÜ: AB ÜLKELERİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR İNCELEME**

İlker KÜMPERLİ

Danışman : Prof. Dr. Ahmet Yılmaz ATA

Yıl : 2022, Sayfa: 92+X

Jüri : Prof. Dr. Ahmet Yılmaz ATA (Başkan)
: Doç. Dr. Mustafa BAYLAN (Üye)
: Doç. Dr. Aylin Koç KONU (Üye)

Küreselleşme kavramının getirdiği değişimler ve bu değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan iyi yönetim, ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınması üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır. Kalkınmada insan faktörünün öne çıkması ülkelerin kalkınma politikalarıyla yakından ilgilenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle ülkeler kalkınma alanında iyi yönetim konusuna ağırlık vererek politikalarını sürdürmeye çalışmaktadır.

Yapılan bu çalışmada 27 AB üyesi ülke ve Türkiye'ye ait 2018-2020 yılları arası yıllık verilerin ortalaması kullanılarak iyi yönetim ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiler yatay kesit veri analizi ile değerlendirilmiştir. Sonuçlar insani gelişmişlik indeksi ile demokratik katılım ve hesap verilebilirlik indeksi, politik istikrar ve şiddetin yokluğu indeksi, hükümet etkinliği indeksi, düzenleyici kalite indeksi, hukuk ve düzen indeksi ile yolsuzluğun kontrolü indeksi arasında bir ilişkisi olduğunu ve bu değişkenlerin beraber hareket ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda; demokratik katılım ve hesap verilebilirlik indeksi, politik istikrar ve şiddetin yokluğu indeksi, hükümet etkinliği indeksi, düzenleyici kalite indeksi, hukuk ve düzen indeksi ve yolsuzluğun kontrolü indeksi değerlerindeki artış insani gelişmişlik indeksi değerinin de artmasına neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yönetişim, iyi yönetim, kalkınma, ekonomik kalkınma.

**DEPARTMENT OF ECONOMICS
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

**THE CONCEPT OF GOOD GOVERNANCE AND ECONOMIC
ROLE IN DEVELOPMENT: A STUDY ON THE EU COUNTRIES
AND TURKEY**

İlker KÜMPERLİ

Supervisor : Prof. Dr. Ahmet Yılmaz ATA

Year : 2022, Sayfa: 92+X

Jury : Prof. Dr. Ahmet Yılmaz ATA (Chairperson)
: Assoc. Prof. Dr. Mustafa BAYLAN (Member)
: Assoc. Prof. Dr. Aylin Koç KONU (Member)

The changes brought by the concept of globalization and the good governance that emerged as a result of these changes have many effects on the economic growth and development of countries. The prominence of the human factor in development causes countries to be closely interested in development policies. For this reason, countries try to maintain their policies by focusing on good governance and principles in the field of development.

In the study, the relations between good governance and economic development were analyzed with cross-section data analysis by using average of annual data between 2018 and 2020 belonging to 27 EU member countries and Turkey. The results reveal that there is a cointegration between human development index and voice and accountability index, political stability and absence of violence/terrorism index, government effectiveness index, regulatory quality index, rule of law index, control of corruption index. In this context; the increase in voice and accountability index, political stability and absence of violence/terrorism index, government effectiveness index, regulatory quality index, rule of law index, control of corruption index results in an increase in the value of the human development index.

Keywords: Governance, good governance, development, economic development.

ÖN SÖZ

Tez çalışmamın konu seçiminde, planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Yılmaz ATA'ya teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum.

Teşekkürlerin az kalacağına inandığım diğer üniversite hocalarıma ve araştırma görevlisi hocalarıma da teşekkürü bir borç biliyorum.

Son olarak tüm hayatım boyunca yanımda olan aldığım kararları her zaman destekleyen, sadece bu çalışma sürecinde değil tüm hayatım boyunca beni cesaretlendiren, moralimi yüksek tutmamı sağlayan anneme, babama, kardeşlerime ve değerli eşime sonsuz şükranlarımı sunar teşekkür ederim.

İlker KÜMPERLİ
Kahramanmaraş/Aralık-2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	IX
EKLER LİSTESİ	X
1. GİRİŞ.....	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	4
3. İYİ YÖNETİŞİM VE EKONOMİK KALKINMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	9
3.1. İyi Yönetişimin Kavramsal Çerçevesi.....	9
3.1.1. Yönetişim Kavramı ve Özellikleri	9
3.1.2. Yönetişimin Tarihsel Gelişimi	10
3.1.3. Yönetişimin Aktörleri.....	11
3.1.3.1. Özel Sektör	13
3.1.3.2. Devlet	14
3.1.3.3. Sivil Toplum	14
3.1.4. Yönetim ve Yönetişim Farklılaşması.....	15
3.1.5. İyi Yönetişim Olgusu ve Özellikleri	17
3.1.5.1. İyi Yönetişim Tanımı	17
3.1.5.2. İyi Yönetişimin İlkeleri	19
3.1.5.2.(1). Demokratik Katılım ve Hesap Verilebilirlik	20
3.1.5.2.(2). Hukuk ve Düzen	21
3.1.5.2.(3). Politik İstikrar ve Şiddetin Yokluğu	22
3.1.5.2.(4). Hükümet Etkinliği	23
3.1.5.2.(5). Düzenleyici Kalite	24
3.1.5.2.(6). Yolsuzluğun Kontrolü.....	25
3.1.5.3. İyi Yönetişimin Özellikleri.....	26
3.1.6. Ekonomik Sistemler ve Türleri	28
3.1.6.1. Ekonomik Sistemler	28
3.1.6.1.(1). Kumanda Ekonomisi.....	29
3.1.6.1.(2). Piyasa Ekonomisi.....	29
3.1.7. İyi Yönetişim Modelleri	30
3.1.7.1. Neoliberal Kurumsallaşma ve Yönetişim.....	31
3.1.7.2. Yeni Kurumsal İktisat ve Yönetişim.....	32

3.1.8. İyi Yönetişime Yönelik Eleştiriler	34
3.2. Ekonomik Kalkınmanın Kavramsal Çerçevesi	35
3.2.1. Kalkınma ve Ekonomik Kalkınma Kavramı	36
3.2.2. Ekonomik Kalkınmanın Önemi	37
3.2.3. Ekonomik Kalkınmayı Etkileyen Faktörler	38
3.2.3.1. Beşeri Sermaye	39
3.2.3.2. Nüfus	39
3.2.3.3. Gelir Dağılımı	40
3.2.3.4. Doğal Kaynaklar	41
3.2.3.5. Sermaye Birikimi	41
3.2.3.6. Teknoloji.....	42
3.2.4. Geleneksel Ekonomik Kalkınma Modelleri	43
3.2.4.1. Hirschman Modeli.....	43
3.2.4.2. Sınırsız Emek Arzı Modeli	44
3.2.4.3. Büyük İtiş Modeli	44
3.2.4.4. Kısır Döngü Modeli	45
3.2.5. Ekonomik Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar	46
3.2.5.1. Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı	47
3.2.5.2. İnsani Kalkınma Yaklaşımı	48
3.2.5.3. Eşitlikçi Kalkınma Yaklaşımı	48
4. EKONOMİK KALKINMA SÜRECİNDE İYİ YÖNETİŞİMİN ROLÜ.....	50
4.1. İyi Yönetişim ve Ekonomik Kalkınma.....	50
4.2. İyi Yönetişim İlkelerinin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi.....	51
4.2.1. Demokratik Katılım ve Hesap Verilebilirlik İlkesi ile Ekonomik Kalkınma İlişkisi.....	51
4.2.2. Hukuk ve Düzen İlkesi ile Ekonomik Kalkınma İlişkisi.....	54
4.2.3. Politik İstikrar ve Şiddetin Yoksunluğu İlkesi ile Ekonomik Kalkınma İlişkisi.....	56
4.2.4. Hükümet Etkinliği İlkesi ile Ekonomik Kalkınma İlişkisi	58
4.2.5. Düzenleyici Kalite İlkesi ile Ekonomik Kalkınma İlişkisi	60
4.2.6. Yolsuzluğun Kontrolü İlkesi ile Ekonomik Kalkınma İlişkisi	61
4.3. İyi Yönetişim Perspektifinden AB Ülkeleri ve Türkiye Değerlendirmesi	63
4.4. Türkiye’de İyi Yönetişime Geçiş Pratiği Olarak Kalkınma Ajansları	65
5. İYİ YÖNETİŞİMİN EKONOMİK KALKINMAYA ETKİSİ: AB ÜLKELERİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE UYGULAMA	67
5.1. Araştırmada Kullanılacak Olan Model, Veriler ve Hipotezler	67
5.1.1. Araştırmada Kullanılacak Olan Model.....	67
5.1.2. Araştırmada Kullanılacak Olan Veri Seti ve Kaynakları	68
5.1.3. Araştırmada Kullanılacak Olan Hipotezler	69

5.2. Ampirik alıřmalar Neticesinde Elde Edilen Bulgular ve Değerlendirmesi	70
5.2.1. Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri	70
5.2.2. Korelasyon Analizleri Ve Saçılım Grafikleri	71
5.2.3. Yatay Kesit Regresyon Analizleri.....	72
6. SONUÇ VE TARTIşMA	76
KAYNAKLAR	80
ÖZ GEçMİş	
EKLER	

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablolar</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1. Yönetim ile Yönetişim Kavramlarının Karşılaştırılması	16
Tablo 3.2. İyi Yönetişim İlkeleri	19
Tablo 4.1. Ekonomik kalkınma bağlamında demokratikleşme	52
Tablo 4.2. Demokratik Katılım ve Hesap Verilebilirlik İndeksi ile Ülkelerin İnsani Gelişmişlik İndeksi Değerleri	54
Tablo 4.3. Hukuk ve Düzen İndeksi ile Ülkelerin İnsani Gelişmişlik İndeksi Değerleri	55
Tablo 4.4. Politik İstikrar ve Şiddetin Yoksunluğu İndeksi ile Ülkelerin İnsani Gelişmişlik İndeksi Değerleri	57
Tablo 4.5. Hükümet Etkinliği İndeksi ile Ülkelerin İnsani Gelişmişlik İndeksi Değerleri	59
Tablo 4.6. Düzenleyici Kalite İndeksi ile Ülkelerin İnsani Gelişmişlik İndeksi Değerleri	60
Tablo 4.7. Yolsuzluğun Kontrolü İndeksi ile Ülkelerin İnsani Gelişmişlik İndeksi Değerleri	63
Tablo 5.1. Örneklem Dahilindeki Ülke Listesi.	67
Tablo 5.2. Değişken Tanımları.	68
Tablo 5.3. Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri.	70
Tablo 5.4. Değişkenler Arası Korelasyon Matrisi.	71
Tablo 5.5. Değişken VIF Değerleri.	72

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekiller</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.1. Yönetişimin Aktörleri	12
Şekil 3.2. Yoksulluk Kısır Döngüsü	46
Şekil 4.1. Kurumlar ve Ekonomik Etkileri	59

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
DB	: Dünya Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GYSİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneęi
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
D.W.	: Durbin Watson Otokorelasyon Testi

EKLER LİSTESİ

- EK- 1: Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlere Ait Veriler
- EK- 2 : Demokratik Katılım Ve Hesap Verilebilirlik Değişkeni Birim Grafiği
- EK- 3 : Politik İstikrar Ve Şiddetin Yokluğu Değişkeni Birim Grafiği
- EK- 4: Hükümet Etkinliği Değişkeni Birim Grafiği
- EK- 5: Düzenleyici Kalite Değişkeni Birim Grafiği
- EK- 6: Hukuk Ve Düzen Değişkeni Birim Grafiği
- EK- 7: Yolsuzluğun Kontrolü Değişkeni Birim Grafiği
- EK- 8: İnsani Gelişmişlik Değişkeni Birim Grafiği
- EK- 9: Bağımlı Ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki Saçılım Grafikleri
- EK- 10: Bağımsız Değişkenler Arasındaki Saçılım Grafikleri

1. GİRİŞ

Yönetişim, bir kurumun yönetiminden herhangi bir ülkenin yönetimine kadar geçen sürede karmaşık ve uzun yönetime dayalı ilişkilerin düzenlenmesinde kullanılan en yeni araçlardan biridir.

Yönetişim, bir ülkenin idaresi için bütün alanlarda ekonomik, idari ve siyasi yetki ve görevlerin kullanılmasıdır. Bu anlamda yönetim, bir ülkedeki insanların ve toplumdaki grupların, kendilerini net bir biçimde ifade etmelerini, hukuki haklarını kullanmalarını, sorumluluklarını yerine getirmelerini ve farklılıklarını ortaya koymalarını sağlayan süreçtir.

1990'lı yıllarda yer alan yönetim aracının gelişimini sağlayan ve kalkınmanın önemli bir unsuru olarak görülen yönetim; sorumluluk, katılım, etkinlik ve verimlilik gibi kalkınmaya koşul olan gerekliliklerin uyumu içinde yer almaktadır. Yönetişim; birçok aktörlü, insan haklarına dayalı performansı ölçen, devlete düzenleme rolü yükleyen, karşılıklı etkileşimle yönlendirme sürecine önem veren, kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran bir yapıdır. Yönetişim, ekonomik ve siyasal gücün daha yaygın dağılımını içeren kişi ile devlet arasında yeni bir ilişki biçimi geliştirmektedir. Dolayısıyla kişi ile devlet arasında yeni bir ilişki şeklinin gelişmesini kavramsallaştırmaktadır. Yönetişim hem yönlendirme gücüne sahip devlet için kullanılmakta hem de açık, şeffaf, hesap verme gibi ilkeleri de temel almaktadır.

İyi yönetim ise, herhangi bir ülkede yönetimin sahip olması gereken ilkeleridir. Belli bir istikrara sahip olmayan ülkeler iyi yönetim anlamında geri planda kalmış ülkelerdir. İyi yönetim ile birlikte kamu yönetimi yeni bir görünüme bürünmüştür. Modern kamu yönetim tekniklerinin kamuda kullanılması sağlanmıştır. İyi yönetim, kamusal karar alma süreçlerinde yalnızca kamu kurum ve kuruluşlarının değil; diğer sosyal aktörlerin bulunmasını da savunmuştur. Ayrıca iyi yönetim ile birlikte kamusal karar alma süreçlerinde diyalog önerisinde bulunulmuştur.

İyi yönetim temelde, yönetimin nasıl daha iyi hale getirilebileceği bir kavram olup bünyesinde bazı esasları barındırmıştır. İyi yönetim özellikle gelişmemiş, istikrardan yoksun ve oturmuş ülke yapılarının sağlanamadığı ülkelerde yönetim ve iktidar problemlerinin görülmesiyle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Bu sebeple iyi yönetim ve kalkınma göstergeleri iç içe geçmiş kavramlar olarak öne çıkmıştır.

Toplumsal değişimin en önemli bir faktörü olan kalkınma kavramı, toplumsal değişim ve dönüşümlerin sebep ve sonuçlarını incelemektedir. Kalkınma; çağdaş ve ortak gereksinimlerin karşılanabileceği ortamları oluşturmak, bu yönde kaynakları dağıtmak, bireylerin bilgi ve becerilerini arttırmak, fırsat eşitliği ve adaleti düzenlemek amacıyla bir bölgede sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimi arttırmaktadır.

Bu kapsamda günümüzde herhangi bir ülke yönetiminde iyi yönetim ile kalkınma kavramı birbiri ile temellendirilmektedir. Çünkü iyi yönetim kamu kurumlarının kamusal işleri yürüttükleri, kamu kaynaklarını idare ettikleri ve insan

haklarını gözettikleri süreçtir. İnsan ve insani kaynakların gözetilmesi, kamu kaynaklarının etkin idari alanlarda kullanılması kalkınma ve yönetim kavramlarını önemli hale getirmiştir. İyi yönetim zamanla düzenlenmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde kamusal problemlerin çözülmesinde vurgulanan kavram olarak ortaya çıkmıştır. İyi yönetimde temel olan demokratik, adaletli ve eşit bir yönetimin nasıl kurulması gerektiğidir. Bu doğrultuda oluşturulan iyi yönetim ilkeleri, mevcut yönetimin ilkeler ile sistemi güçlendirilmesine yardımcı olmuştur.

İyi yönetim kavramı ve ilkelerini esas alan hükümetler kalkınmada mevcut yönetimde etkili olacak uygulamalar geliştirmişlerdir. Modernleşme ve küreselleşme olgusunda önemli role sahip olan iyi yönetim, ekonomik ve idari kalkınmada ön plana çıkmaktadır. Geleneksel toplumdan modern topluma geçişte insan kaynaklarının önemli olması katılımcılığın artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu kapsamda iyi yönetim, ekonomik kalkınmada ve kalkınmanın sürdürülebilmesinde önemli rol oynamıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, iyi yönetim kavramı ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi bulup irdelemektir. Ayrıca AB ülkelerinde ve Türkiye’de iyi yönetim ve ekonomik kalkınma alanında yapılan uygulamalar, stratejiler ve kalkınma politikaları incelenmektedir. Yönetim ve iyi yönetim yapısal özellikleri sebebiyle kalkınma üzerinde önemli bir değişkendir. Çünkü kalkınma istenen amaçlara ulaşmak için ortak bir ilkelerle yapılacak planlamaya gereksinim duymaktadır.

Araştırmanın giriş kısmında çalışma genel hatlarıyla anlatılmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde yönetim ve yönetim kavramları, arasındaki temel farklar, iyi yönetim olgusu ve özellikleri ile ekonomik sistemler ile iyi yönetim ilişkisi açıklanmıştır. Aynı zamanda iyi yönetimi doğuran süreçler ve unsurlar ortaya koyulmuştur. Yine ulusal ve uluslararası ekonomide önemli bir unsur olan kalkınma ve ekonomik kalkınma tanımları yapılmıştır. Ayrıca ekonomik politikalarda kalkınmanın önemine ve ekonomik kalkınmayı etkileyen faktörlere yer verilmektedir. Daha sonra iyi yönetimi oluşturan önemli ilkeleri açıklanmış ve iyi yönetimin bu ilkeler üzerine inşa edilen kapsayıcı bir konumda olduğu ifade edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde iyi yönetim kavramı ile ekonomik kalkınma ilişkisine yer verilmiştir. Özellikle Dünya Bankası’nın yayınladığı rapor doğrultusunda iyi yönetim ilke indeksleri ve insani gelişmişlik indeksleri yer almıştır. Yine bu bölümde iyi yönetim perspektifinden AB ülkeleri ile Türkiye değerlendirilmiştir. Ayrıca Türkiye’de iyi yönetime katkısı olduğu düşünülen kalkınma ajansları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Yapılan araştırmanın analiz kısmında 27 AB üyesi ülke ile Türkiye için iyi yönetim ilkelerinin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma kapsamında oluşturulan modelde; ekonomik kalkınmayı temsilen insani gelişmişlik indeksi bağımlı değişken olarak belirlenirken; iyi yönetimi temsilen demokratik katılım ve hesap verilebilirlik indeksi, politik istikrar ve şiddetin yokluğu indeksi,

hükümet etkinliği indeksi, düzenleyici kalite indeksi, hukuk ve düzen indeksi ile yolsuzluğun kontrolü indeksi değişkenleri ise bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda iyi yönetim ilkelerinin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi yatay kesit veri analizi yöntemi 2018-2020 yıllarına ait yıllık verilerinin ortalaması alınarak test edilecektir.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Ekonomik kalkınma ve gelişme bugün bütün ülkelerin gerçekleştirmek istedikleri temel amaçlar arasında yer almaktadır. Ancak ülkeler arası gelir ve kalkınmanın dengesiz olması, yapılan ekonomik araştırmaların bu konular üzerine yoğunlaşmasına sebep olmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren iyi yönetişimin ekonomik kalkınmaya olan etkisi, gittikçe artış göstermiştir. Bu artış ile birlikte devletler yeni bir yönetim ve ekonomik kalkınma sürecinin altına girmişlerdir. Dolayısıyla literatürde bu bağlamda yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. Geçmişten günümüze kadar yapılan literatür çalışmalarında iyi yönetim ve ekonomik kalkınma konusunda birçok çalışmaların yer aldığı görülmektedir. Birbirlerine yönelik etkisinin ölçülmesi amacıyla birçok çalışma yapılmış ve çeşitli analizler içermiştir.

Rivera-Batiz (2002), demokratik kuruluşların yolsuzluğu azaltarak iyi yönetişimi etkilediği ve bunun da ekonomik kalkınmayı olumlu yönde etkilediğini ifade etmiştir. Ampirik bir araştırma olan bu çalışmada ilk olarak iyi yönetim kalitesi ölçümlerinin daha demokratik ülkelerde yüksek olduğunu gösteren veriler sunulmuştur. Ardından iyi yönetişimi iyileştiren bir demokrasinin ekonomik kalkınmayı nasıl arttırdığını göstermek için genel denge ve içsel büyüme modelini inşa etmiştir. Sonuçta güçlü demokratik kurumların yozlaşmış yöneticilerin eylemlerini kısıtlayarak iyi yönetişimi etkilediğini belirtmiştir. Yolsuzluğun azaltılması ile ekonomik kalkınmanın teşvik edildiği bildirilmiştir.

Kaufmann vd., (2002), çalışmalarında 175 ülkede iyi yönetim göstergelerinden faydalanarak iyi yönetişimin ekonomik kalkınmaya ve performansa etkisini belirlemişlerdir. Dünya Bankası'nın yönettiği iyi yönetim ilkelerinden faydalanarak ülkelere göre yorumlamışlar ve sonuçta iyi bir yönetişimin kişi başına düşen geliri olumlu etkilediğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla kalkınma alanında iyi yönetişimin istatistiki olarak anlamlılığına ulaşmışlardır.

Sharma (2007), çalışmasında gelişmekte olan ülkelerde demokrasi, iyi yönetim ve ekonomik kalkınma süreçlerini analiz etmiştir. Birçok gelişmekte olan ülkelerde zayıf ve keyfi yönetimin, sivil özgürlüklerin korunmaması, mülkiyet haklarının garanti altına alınmaması, yeterli düzenleyici yasal çerçevelerin olmaması, bu ülkeleri ekonomik büyümede geride bırakmıştır. Ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi için iyi yönetişimin kaliteli geliştirilmesini şart koşmuştur. Politikaların iyileştirme üzerinde olumlu ve ölçülebilir etkilerinin olması, yönetim ile kurumsal düzenlemelerin yapılması ekonomik kalkınmayı sağlayacaktır. Ayrıca yapılan araştırmalarda demokrasinin ekonomik kalkınmayı etkilediğini dile getirmiştir. Halka özel mülkiyet hakkını getirmek, güvence altına almak, kişileri üretken olmaya yönlendirmek, yöneticilere yönelik kısıtlamalar getirmek ekonomik kalkınmanın önünü açmaktadır.

North vd. (2008), araştırmalarında iyi yönetişimin kurumlar veya hükmetler üzerinde ekonomik kalkınmaya büyük etkisi olduğunu analiz etmişlerdir. İyi yönetim,

ekonomik kalkınmada siyasal ve yasal açılardan genel olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu anlamda kalkınmanın temelinde iyi yönetim ilkelerinden kaynaklandığı ifade edilmiştir.

Aydınlıgil (2009), araştırmasında ekonomik kalkınma yaklaşımının temel özelliklerini ve genel çerçevesini sunmuştur. Bu yaklaşımın sosyal politika alanının gelişmesi, sosyal ve kamu politikalarının demokratikleşmesi ve iyi yönetim alanına olası etkilerinin neler olabileceğini amaçlamıştır. Dolayısıyla çalışmasında insani kalkınma yaklaşımından yola çıkarak, sosyal politika ve iyi yönetimin eylemsel alanlar olduğunu vurgulamış, çok yönlü ve katmanlı analiz ve politika oluşturabilmenin temelinde kalkınma kavram ve modellerinin değiştirebileceği önermesi üzerinde durmuştur.

Zhuang vd. (2010), iyi yönetim ve ekonomik kalkınma ilişkisini Asya ülkeleri üzerinde incelemişlerdir. Asya'nın çeşitli ülkelerinin veri analizi yapılarak iyi yönetimin kalkınma kurumlarına etkisini ve yaygın olarak kullanılan çeşitli yönetim ilkelerinden bahsetmişlerdir. Sonuçta, bir ülkede kalkınmaya odaklanmak için iyi yönetimi uygulamak gerektiği yani iyi yönetimi de merkeze almak gerektiğini ortaya koymuşlardır. Ülkelerin gelişmişliği için en bağlayıcı kriter iyi yönetimi kurumlara uygulamaktır. Ekonomik kalkınma alanında daha fazla iyileştirmeye ihtiyaç duyan ülkelerin ekonomik karmaşık ilişkileri iyi yönetim bağlamında çözmesi gerekmektedir.

Özgökçeler (2014), çalışmasında, yerel anlamda ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi için yönetimlerin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Demokrasiye, insan hak ve özgürlüklerine önem veren, katılımcılığın, denetimin, liyakatin, etğin, hesap verilebilirliğin hakim olduğu toplumlarda teknolojik gelişmelerle uyumlu bir ekonomik kalkınma ön plana çıkmaktadır. İyi yönetim kavramı; talep eden, yönetilen vatandaş yerine, birtakım sorumluluklar ve görevler üstlenen vatandaşa gönderme yapmaktadır. Bu anlamda yönetim ile hedeflenen şey, sosyal, iktisadi ve siyasi yaşamdan yönetime dahil edilen çalışmalardır. Dolayısıyla kalkınma unsurlarından biri de iyi yönetimin ortaya koyduğu ilkelerden yararlanmaktır. Yani iyi yönetim bölgesel, ekonomik ve yerel kalkınmanın önemli bir mekanizması durumundadır. Dolayısıyla yerel yönetimlerde ekonomik kalkınmanın sağlanması için iyi yönetim ilkelerinin uygulanması gerektiğini ifade etmiştir. Yerel kalkınma ulusal kalkınmayı doğurmaktadır. Bu nedenle bir ülkede öncelikli olarak yerel kalkınmaya önem verilmesini ön planda tutmuştur.

Han vd. (2014), çalışmalarında ekonomik kalkınma ve iyi yönetim kalitesi üzerinde durmuşlardır. Bir ülkenin kalkınmasında iyi yönetim kalitesini belirleyen birtakım unsurlar olduğunu dile getirmişlerdir. Bu unsurlar Dünya Bankası tarafından belirlenen kurallara göre iyi yönetimin ilkeleri olarak gösterilmektedir. Bu kapsamda

siyasal istikrar, yolsuzluğun önlenmesi, düzenleyici kalite, şiddet ve hesap verilebilirlik ülkelerin ekonomik kalkınmasında önemli rol oynamaktadır.

Akbaş (2015), çalışmasında kalkınma kavramını yönetim ve iyi yönetim ile bağdaştırarak açıklamıştır. Ekonomik kalkınma, bölgelerin dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan alanları dikkate alarak sürdürülebilirliğin esas alındığı faktörlerle yapılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Ekonomik kalkınmada temel faktör ekonomik ve toplumsal unsurların daha etkin biçimde kullanılmasıdır. Bunlar gerçekleştiği zaman ekonomik kalkınma karmaşık yapıya dönüşmektedir. Dolayısıyla bu yapı içinde ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi oldukça zordur. Burada öne sürülen iyi yönetim kavramı, kalkınmanın karmaşıklığını gidermede aktif olarak kullanılmaktadır. Çalışmasında, yönetim ilkelerinin kalkınma ve bölgesel kalkınmada kullanılması üzerinde durmuştur. Bölgesel kalkınmanın dikkate alındığı yerlerde katılımcılık ve sürdürülebilirlik esas alınarak ekonomik ve toplumsal potansiyellerinin etkin kullanıldığı ifade etmiştir. Dolayısıyla bölge halkının refahının yükseltilmesini amaçlayan her ülke iyi yönetimi kalkınma ile bütünleştirmelidir. Çünkü iyi yönetim ülke sorunlarının yönetiminde ekonomik, politik ve yönetsel otoritenin kullanılmasında etkin rolde oynamaktadır.

Yerrebatı ve Hawkes (2015) çalışmalarında 1980 ve 2012 yılları arasında Güney ve Doğu Asya Pasifik Ülkeleri için yapılan 29 çalışmayı birleştirerek analiz yapmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre, iyi yönetim ilkelerinden biri olan yolsuzluk ile kalkınma arasındaki ilişki ters orantılıdır. İyi yönetim etkililiği ve düzenleme, pozitifdir. Ve önemli oranda birbirleriyle ilişkilidir. Politik istikrarın ekonomik kalkınma üzerinde etkisi olmadığını saptamışlardır. Genel sonuç olarak iyi yönetimin bir bütün olarak ekonomik kalkınma üzerinde etkisi oldukça fazladır.

Güney (2015), araştırmasında kalkınma ve yönetim üzerinde analiz yapmıştır. Ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir olması için kaynak kullanımının daha düzenli ve sistemli olması gerektiğini ifade etmiştir. İyi yönetimin ise kalkınma için gerekli olan çok yönlü kavram olduğunu belirtmiştir. OECD üyesi ülkelerde iyi yönetimin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisinden bahsederek, kalkınmada önemli rolü olduğuna vurgu yapmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre, yönetimin kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma üzerinde pozitif ve çok yönlü etkiye sahip olduğu görülmüştür. Kısaca bir ülkenin yönetim düzeyi yükseldikçe sürdürülebilir kalkınma düzeyi de yükselmektedir. OECD ülkelerinin sürdürülebilir kalkınmayı temel alan yönetim seviyesine ulaşması kalkınmanın sürdürülmesi açısından önem arz etmektedir.

Güney (2016), çalışmasında iyi yönetimin ekonomik kalkınmada ihtiyaç duyulan bir kavram olduğuna vurgu yapmış, çok yönlü planlamanın yapıldığı otoriteye duyulan gereksinimden bahsetmiştir. Çalışmadan çıkan neticeye göre; AB üyesi ülkelerde iyi yönetimin kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma üzerinde pozitif yönlü

anlamalı bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Ekonomik sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması için iyi bir yönetişimin olması gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Kraipornsak (2018), araştırmasında iyi yönetim ve ekonomik kalkınma üzerinde durmuştur. İyi yönetişimin özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmada önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir. İyi yönetim Birleşmiş Milletler kapsamında kalkınma hedeflerinden biridir. Bu nedenle çalışmada seçilen birkaç Asya ülkesinde yönetim düzeyini karşılaştırmalı olarak araştırmıştır. Dünya Bankası raporlarında yönetim göstergesini inceleyerek, yüksek yüzdelik değerine göre gelişmiş ülkelerde iyi yönetim ilkelerinin ne şekilde uygulandığını açıklamıştır. İyi yönetim kapsamında ilerleyen ülkelerin kalkınma düzeylerinin yüksek olduğunu ifade etmiştir.

Azam Han ve Emirullah (2018), araştırmalarında ekonomik kalkınmada yönetişimin rolünü incelemişlerdir. Zayıf yönetişimin unsuru olarak, yolsuzluğun etkisini, ekonomik kalkınma değişkenleriyle inceleyerek 1985'ten 2016 yılına kadar verilerle panel analizi yapılmıştır. Sonuç olarak iyi yönetişimin ekonomik kalkınmada önemi güçlü bir şekilde doğrulanmıştır. Bu sebeple yolsuzluğun azaltılması ve enflasyonun kontrol edilmesi, politika yapıcıların makroekonomik ve kamu politikalarının benimsenmesi ve uygulanmasında göz önünde bulundurması gereken faktörlerden biri olması gerektiği saptanmıştır. Yolsuzlukla mücadele etmek için sorunun kökenine inilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ekonomik kalkınma ve büyümeyi hızlandırmak için yolsuzluğun kontrol altına alınması ve ekonomilerin daha açık hale getirilmesi gerektiği önerilmiştir.

Güzel ve Murat (2019), araştırmalarında yönetişimin ekonomik performansa ve ekonomik kalkınmaya yönelik etkisini incelemişlerdir. Özellikle son yıllarda başarılı bir yönetişimin ekonomik performansa etkisi önem kazanmıştır. Araştırmacılar yönetişimin ekonomik gelişme ve kalkınma üzerinde önemli rolü olduğunu belirtmişlerdir. Bu kapsamda yaptıkları çalışmada OECD ülkelerinin yönetim değişkenleri ve bazı makroekonomik değişkenler açısından gruplanmalarını amaçlamışlardır. Böylelikle ülkelerin birbirlerine göre konumları ve Türkiye ile olan konumları belirlenmiştir. Dört yönetim değişkeninin eliminasyonu sonucu toplam 7 değişken için 2016 yılına ait veriler analiz edilmiştir. Ülkelerin ekonomik kalkınma performansı ve iyi yönetim başarısı açısından yapılan analiz sonuçları değerlendirildiğinde iyi yönetim göstergeleri açısından iyi konumda olan ülkelerin genel olarak ekonomik kalkınma ve gelişmişlik açısından başarılı oldukları değerlendirilmiştir.

Temel (2020), çalışmasında neoliberal kalkınma anlayışında yönetişimin önemine vurgu yapmıştır. Kalkınma alanında gittikçe daha fazla yer edinen yönetim kavramının, devlet, sivil toplum ve piyasanın karşılıklı uyum içinde hareket ettiğini dile getirmiştir. Yönetişim kavramı ve kalkınma çalışmanın odak noktasını oluşturmuştur. Sivil toplumu iktisadi anlamda analiz ederek, özellikle yönetim ve kalkınma kavramlarında üstlendiği rolü değerlendirmiştir. İyi yönetişimin yalnızca toplumsal

örgütlenmenin güçlü olduğu durumlarda başarıya ulaşacağını ifade etmiştir. Kuvvetli bir kalkınma; etkinlik, şeffaflık ve hesap verilebilirlik gibi yönetim unsurlarından oluşmaktadır. Çalışmasında yönetim bakımından ilerlemeyi kalkınmaya bağlamıştır.

Korkmaz (2021), çalışmasında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kalkınma ve yönetim üzerinde durmayı amaçlamıştır. 1990 yılları itibarıyla insani kalkınma ve iyi yönetim üzerinde yapılan tartışmalar çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Çalışmasında kalkınmayı büyüme ve toplumsal dönüşümün süreci olarak ele almıştır. Az gelişmiş ülkelerde özellikle Afrika kıtasındaki ülkelerde görülen kalkınmanın düşüklüğünü yönetim ve iyi yönetim ile birleştirerek kalkınmanın önündeki en büyük engelleri geniş çerçeveden ele almıştır. Düşük insani kalkınma sorununa çözüm olarak iyi yönetim, siyaset bilimi açısından yaklaşmıştır. Batıların gelişmekte olan ülkelerinde kalkınmayı sağlamak için iyi yönetim ilkelerinin uygulanmasını ve geliştirmeyi tavsiye ettikleri sonucuna ulaşmıştır.

Efeoğlu (2022), çalışmasında yükselen piyasa ekonomisi için 2002-2018 yılları döneminde iyi yönetim ve kalkınma etkisini analiz etmiştir. İyi yönetimin altı temel göstergesi olan ilkelere dayanarak demokrasi indeksi baz almış ve statik veri analiz yöntemini kullanmıştır. Demokrasi indeksinin iyi yönetim üzerinde etkisinin negatif ve istatistiki bakımından anlamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yükselen ekonomik kalkınmalarda demokrasi arttıkça iyi yönetimin arttığını ifade etmiştir. Ekonomik kalkınma ve iyi yönetim ilişkisinin sürdürülebilir kalkınmada etkin rolü olduğunu belirtmiştir.

3. İYİ YÖNETİŞİM VE EKONOMİK KALKINMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

3.1. İyi Yönetişimin Kavramsal Çerçevesi

İyi yönetişimin temelinde yönetişimin nasıl daha iyi hale getirileceği yer almaktadır. Dolayısıyla iyi yönetim tanımı yapılırken yönetim kavramının tam anlamıyla bilinmesi gerekmektedir. İyi yönetim genel anlamda yönetim ve iktidar sorunlarının ortaya çıkmasıyla birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda yapısal uyum programlarının başarısız olması iyi kamu yönetiminin doğmasına yol açmıştır.

3.1.1. Yönetişim Kavramı ve Özellikleri

Yönetişim kavramı, neo-liberal politikaların baskın olduğu dönemde işlevsellik kazanmaya başlamıştır. Yönetişim kavramını ilk defa ortaya koyan kurumlar, devletin görev ve sorumluluklarının küçültülmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu sebeple yönetim kavramının tek bir tanımı bulunmamakta birçok tanımı bulunmaktadır. Bunun temel nedeni, yönetim kavramının ekonomi, siyaset ve hukuk gibi birçok disiplinle ilişkili olmasıdır. Yani yönetim kavramı hem uluslararası hem de ulusal uygulama alanlarında belirtilmektedir (Bayramoğlu, 2005, 35).

Literatürde yönetim kavramlarına getirilen bazı tanımlar şunlardır;

Yönetişim; bir ülkede otoriteler tarafından ortak yarar amacıyla kullanılan gelenekler ve kurumlardır. Bu durum (Kaufmann vd., 1999,1);

- Yönetimlerin seçimi, gözlemlenmesi ve yerine yenilerinin getirilmesi sürecini,
- Yönetimlerin öz kaynaklarını aktif bir şekilde kullanabilmesi ve sağlıklı sistemlerin uygulamadaki kapasitesini,
- Vatandaşlar ve devlet arasındaki sosyal ve ekonomik etkileşimleri yöneten kurumlara olan saygıyı içermektedir.

Yönetişim; farklı hedef ve amaçları olan çeşitli aktörler (kurumsal ilgiler, sivil toplum, politik aktörler ve uluslararası kuruluşlar) arasında uyumu sağlamak amacıyla ortaya çıkan kurumlardır. Bu tanımda toplumsal olgulara atıf yapılmış, devlet merkezli yaklaşımı kullanılmıştır (Pierre, 2000,2).

Yönetişim, ülke sorunlarının yönetilmesinde, yönetsel, ekonomik ve politik otoritenin kullanımı olarak da tanımlanmaktadır (United Nation Development Programme, 1997, 9).

Yönetişim kavramının temelinde, tabandan gelen saygı unsuru ağır basmaktadır. Yönetilen kısım, yöneticilerden karar alırken, kendi görüş ve düşüncelerinin de karar alma süreçlerinde yer almasını istemektedir. Çünkü yönetim, belli bir otoriteye veya merkeze dayalı politika uygulama süreçlerini içeren yönetimden farklı olarak (TÜSİAD, 2005, 71);

- Vatandaşların ve idarenin menfaatlerinin birleştiği,
- Hak ve sorumlulukların hayata geçirdiği mekanizmaları, süreçleri ve kurumları kapsadığı,
- Bütün tarafların kişisel beklentilerinin tahmin edildiği uygulamadır.

Yönetişim kısmi olarak, sosyal örgütlenmeler ile yönetimlerin etkileşime girdikleri, vatandaşlarla nasıl ilişki kurdukları, karışık bir dünyada nasıl kararlar aldıkları hakkındadır. Bu sebeple, örgütlenmelerin ve toplumların önemli karar almasında kimin rol oynadığını ve bunların nasıl hesap vereceğinin belirlenmesini sağlamaktadır (Graham vd., 2003,1).

Yönetişimin temel özellikleri şunlardır (Özer, 2012,12-36):

- Yönetişim mevcut ilkeleri sayesinde korunmakta ve kalkınma politikalarında ekonomik, politik ve sosyal öncelikler üstünde ortaya çıkmaktadır (Peters-Pierre, 1998, 223-224).
- Yönetişim, seçilmiş bireylerin görevlerini mevcut olandan daha az önemli göstermektedir.
- Yönetişimin öncelikleri arasındaki şeffaf bir politika belirlemek ve bunları uygulamak ile ilgili prosedürlerin varlığı hedef olarak görülmektedir.
- Demokratik bağlamda gelişen problemlerin çözülmesinde bürokratik denetim ve sorumluluk oldukça önemlidir.
- Genel olarak yönetişimde demokrasinin sağlanması gerekmektedir (Kettl, 2000,488-498).

Genel hatlarıyla yönetişim kavramı, klasik yönetim yapıları tarafından tek taraflı belirlenen ilişkiler yerine birçok aktörlü ve etkileşimli birlikte yönetme, birlikte düzenleme felsefesine dayanan yönetim süreci olarak değerlendirilmiştir. Yönetişimin uygulanmasında halkın kendilerini ilgilendiren konulara yönelik alınacak kararların oluşum sürecine katılımı sağlanmaktadır. Halk bu imkanlarla yerinden yönetimi sağlayacak konumdadır (Palabıyık, 2003, 227). Yönetişim aynı zamanda iktidar gücünün sınırlarına ve iktidar dışı örgütlerin rollerine yönelik bir bakış açısına yönelik talebi de yansıtmaktadır. Uluslararası dünya ekonomisinde çok uluslu şirketlerin etkisinin artması, üretim metotlarındaki değişim, iletişim ve bilgi alanında ilerleme, sermaye pazarının yeniden düzenlenmesi gibi faktörlerinin yaygınlaşmasında belirleyici unsur olarak görülmektedir (Özer, 2006, 65).

3.1.2. Yönetişimin Tarihsel Gelişimi

16. ve 17. yüzyıllarda görülmeye başlayan yönetişim kavramı, terimsel olarak “*gouvernance*” sözcüğüne denk gelmektedir (Gaudin, 1998,155). Yönetişim terim olarak ilk kez Kuzey Avrupa’da ardından tüm dünyada sıklıkla kullanılmaya

başlanmıştır. 17 yüzyılda Fransa hükümeti sivil toplumlar uzlaşmaya çalışmış ve yönetim kavramını kullanmıştır (Özer, 2006, 66).

Yönetişim kavramının olgunlaşması İngiltere’de olmuştur. İngiltere’de ilk olarak yönetim, İngiliz modeline klasik Westminster metoduna meydan okuma olarak doğmuştur. Bu metodda güçlü kabine, hükümet sistemi ve parlamento üstünlüğü ile sağlanan sorumluluk sistemi vardır. Bakanlık sorumluluğu çerçevesinde üniter devlet ile yönetilmektedir (Stoker, 1998, 21). Yönetişim bu anlamda klasik yapılanmaya karşı çıkmış ve mevcut problemleri bu yapının olumsuzluklarına bağlamıştır.

Günümüzde bu kavramın 1980’li yıllarda Latin Amerika’da belirginleşen demokratikleşme dalgası ve bu dalgaının 1990’lı yıllardan itibaren Afrika’da yaygınlaşmasıyla arttığı görülmektedir. 1990’lı yıllarda neo-liberal kuramcılar, daha politik ve inşacı bir yaklaşım benimseyerek yönetim modeli oluşturmaya çalışmışlardır (Yüksel, 2000, 153). Bu süreçte Dünya Bankası da Afrika ülkeleri için kullandığı yönetim kavramı ile ülkelerin yönetilmesini ve kalkınmasını, devleti aşan fenomen olarak görmüştür (Şaylan, 2000, 20). Fakat bütün dünyada, politik sistemin gittikçe karmaşıklaşması ve bağımlılıkların artması dolayısıyla geniş perspektif ve bilgiye duyulan ihtiyaç, daha iyi bilgi yönetimini sağlamak, halkı politika oluşturma sürecine dahil etmek, görüşlerin alınması yönünde beklentileri karşılamak ve devlete kamu güvenini sağlamak, şeffaflık ve hesap verilebilirlik yönündeki talepleri karşılamak amacıyla yönetim hızla yayılmıştır (Maliye Bakanlığı, 2003, 34).

1993 yılında Amerika’da yönetim kavramı, ünlü bir tarih çalışmasında “*kürek çeken değil dümen tutan devlet*”sloganıyla gündeme yeni anlayışla getirilmiştir. Pasif tüketiciliği kapsamayan katılımcı vatandaşlık anlayışıyla şekillenmiştir. Bu süreçte anlaşılan, amaçlar doğrultusunda yönetim işbirliğine ve birleşime vurgu yapan yönetimde yeni bir liderlik tarzına ihtiyaç duyulduğu dile getirilmiştir (Osborne-Gaebler, 1992, 1).

Yönetişim kavramı, küreselleşme süreci ile birlikte ilerleme göstermiştir. Küreselleşme süreci geniş perspektifte politika yapıcı zümrelere dezavantaj ve avantaj sağlamıştır. Sermayenin büyümesi, yatırımların hareketliliği, gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru yaşanan birçok yönlü sermaye akışı, bazı riskleri ortaya çıkarmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin sermayeleri dış çevreye bağlı kırılgan ve korumasız hale gelmiştir. Ekonomik olarak kırılgan yapıda olan ülkeler ayrıca devletin işleyişine yönelik süreçlerde de kimi idari krizlerle karşı karşıya kalmışlardır (Rodrik, 1997, 997-1032).

3.1.3. Yönetişimin Aktörleri

Yönetişim terimsel olarak idari bir kavram gibi görünmekle birlikte sosyal, politik ve ekonomik boyutları olan, aynı zamanda yerel, ulusal ve küresel ölçeklere sahip bir sistemdir. Dolayısıyla yönetim, alınan kararların önemine göre, ekonomik,

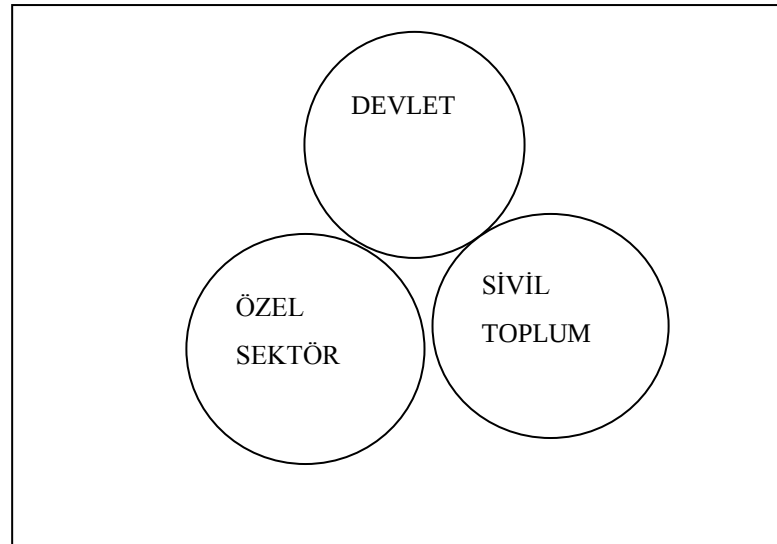
sosyal ve politik öncelikler ile yerel, ulusal ve küresel düzeyde farklı aktörler bu sürece dahil olmaktadır.

Yönetişimin idari, ekonomik ve politik olmak üzere 3 kısmı vardır (UNDP, 1997, 3). Bunlar;

- *İdari yönetim*, politikaları uygulama sistemidir.
- *Ekonomik yönetim*, bir ülkenin diğer ülkelerle ekonomik faaliyetleri ve ilişkilerini etkileyen karar verme süreçlerini kapsamaktadır. Ekonomik yönetim, yaşam kalitesi, eşitlik ve yoksulluk gibi konulara önemli düzenlemeler getirmektedir.
- *Politik yönetim*, politika üretmek amacıyla gerekli karar alma süreçlerinden oluşmaktadır.

Yönetişim bu üç unsuru bir araya getiren sosyo-ekonomik ve politik ilişkilere yol gösteren süreçleri ve yapıları kapsamaktadır.

Yönetişimin içinde birçok aktör yer almaktadır. Fakat bu aktörlerden yalnızca biri açık bir şekilde belirtilmektedir. Bu da yönetme gücünü elinde bulunduran yönetimlerdir. Bunun temel nedeni, yönetim kavramının gerçekleştiği düzeye göre katılan diğer aktörlerin farklılık göstermesi, fakat iradeyi kullanan yönetimin karar alması için varlıklarının temel şart olmasıdır. Yönetişim terimi devleti kapsamakta; fakat sivil toplum ve özel sektörü içermesiyle de devleti aşmaktadır (Şekil 3.1). Devlet, düzenleyici yasal ve politik uygulamayı oluşturmakta; özel sektör, gelir ve iş üretmekte; sivil toplum ise sosyal ve politik etkileşimi sağlamaktadır. Yönetişim bu üç aktörün zayıf ve güçlü yanları olduğu için bunlar arasında yapıcı etkileşimi teşvik etmektedir (UNDP, 1997,1-4).

Şekil 3.1. Yönetişimin Aktörleri (UNDP, 1997, 1-4)

Aktörler arasındaki etkileşimi arttırmayı amaçlayan yönetim, bu aktörler arasında verilen karara ve kararın konusuna göre çeşitlenmektedir. Yönetişime kimi kurumlar bu aktörlerin (devlet, özel sektör ve sivil toplum) aralarındaki ilişkiye göre farklı yorumlamalar getirmektedir. Dolayısıyla yönetime getirilen tanımlar da farklılık göstermektedir. Günümüzde ise yönetim kavramı toplum kurum ve kuruluşları içine alan karşılıklı ilişkileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu süreçte, merkezi yönetimden başka; sivil toplum ve özel sektörün de yönetim sistemine dahil edildiği görülmektedir (Eryılmaz, 2000, 28).

Bu kapsamda yönetim modeli, devletin yönetim alanında artan başarısızlığına yönelik problemlere çözüm olarak ortaya koyulmaktadır. Bu süreçte, öngörme, planlama, faaliyete geçme ve rekabetle baş edebilme yeteneği, özellikle kamu-özel sektör işbirliğini geliştirme ile gündeme getirilmektedir (Güler, 2000, 9).

Teoride yönetim kavramı, devletin resmi tüm kurumlarını kapsamakta, yasalardan kaynaklanan baskıcı gücü kullanmakta ve karar verme yeteneğine göre sınıflandırılmaktadır. Genel anlamda yönetim, kamu düzenini korumak ve toplumsal hareketleri kolaylaştırmak için ulusal düzeyde gerçekleşen süreçleri ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Ancak yönetim aktörleri ile bu sorumluluklar birlikte yürütülmeye çalışılmaktadır. Yönetim, birçok sayıda kurumu ima etmesiyle devlet, sivil toplum ve özel sektörün aldığı kararları da kapsamaktadır (Bell, 2003, 34).

Yönetim, kapsadığı devlet, sivil toplum ve özel sektör ile hepsinin aralarında eşitlikçi ilkenin olduğunu öngörmektedir. Bu sistemde bir aktör diğerine üstün değildir. Kamunun yanında özel sektörün temsil edileceği ve küreselleşme sürecinde yerli, yabancı ve özel sektör farkı kalkacağı için yönetim sürecine çok uluslu sermayeler de katılabilmektedir (Güler, 2000, 10).

3.1.3.1. Özel Sektör

Özel sektör, 1980 yılı sonrasında liberal politikalarda özellikle büyükşehirlerde önemli bir hizmet ortağı olmuştur. Yönetim sürecindeki özel sektör, farklı sektörlerdeki özel kurum ve kuruluşlardan oluşmaktadır. Bu kuruluşlar, istihdam ve gelir kaynağı geliştirerek; ticareti, üretimi ve hizmeti sağlama aracılığıyla ekonomik kalkınmaya yardımcı olmaktadır (Maliye Bakanlığı, 2003, 2).

Yönetişime özel sektörün dahil edilmesiyle devlette toplanan güç ve yetkinin yeni farklı aktörlere dağıtımı benimsenmektedir. Bu aktör ile, devletin yönetimde demokratikleşmesinin açık bir göstergesi olduğu gerçeğini göstermiştir. Ancak özel sektörün yönetim üzerinde karar koyucu etkisi ve kararlara katılımını olması bazı kesimlerin eleştirmesine neden olmuştur (Kızılcık, 2003, 34-85).

3.1.3.2. Devlet

Yönetişim uygulamalarında devletin sosyal uzlaşya dayalı bir kurum olması gerekmektedir. Ayrıca sosyal uzlaşının devletin meşruiyeti içinde temel şart olması, devletin gücünün kaynağı olan yönetilen taraftaki vatandaşların, mal ve can varlıklarının korunmasını gerekli kılmaktadır. Vatandaşların devlete karşı ne düzeyde görevler verecekleri konusunda görüşmeler diyalog yapılmasını gerektirir. Devletin sosyal sözleşmeye dayalı kurum olması bir anlamda sosyal uzlaşmanın yazılı bir belgesi olarak değerlendirilmektedir. Anayasa ile vatandaş ve devletin üzerinde uzlaştığı iyi bir devlet yönetimi için gerekli ilkelerin uzlaşmacı ve katılımcı yollarla tespit edilmesi gerekmektedir. Vatandaş ile devlet arasında kişilerin hak ve özgürlüklerini güvence altına alan, devletin yetki, görev, güç ve fonksiyonlarının sınırlarını çizen anayasa ile somut varlığına kavuşan sözleşme sayesinde devlet resmi olarak meşruiyet kazanır (Aktan, 2006, 26).

Devletin anayasal devlet olarak bulunması aynı zamanda onun hukuk niteliğini de belirlemektedir. Devletin sahip olduğu siyasi güç ve yetkilerin çerçevesinin sınırları muhakkak devlet anayasası içinde belirlenmiş olmalıdır. Bununla bireyler, devlete karşı korunmakta, devletin hukuk kuralları ile sınırlandırılmaktadır. Hukuk devleti olarak belirtilen bu boyuttaki güç ve yetkiler, hukuk kuralları ile etkin bir şekilde sınırlandırılmış devlette uygulanacak yönetim için oldukça önemlidir (Özer, 2006, 80).

Küreselleşmenin sonucu olarak devletin evrensel değerleri göz ardı etmesi oldukça zordur. Her devletin ve milletin sahip olduğu gelenek, kültür, adet ve örfilere saygı duyması gerekmektedir. Yönetişim için yerel, milli ve bölgesel değerlerle birlikte küresel evrensel değerlerin ilke olarak benimsenmesi ve alınması gereği evrensel değerlere sahip devlet anlayışını benimsemeye yöneltmektedir (Bahçavan, 2006, 32).

3.1.3.3. Sivil Toplum

Yönetişimin önemli aktörlerinden biri olan sivil toplum, yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesi ve yönetişimin nitelik itibarıyla sahip olduğu yöneten ve yönetilen iletişimini gerçekleştirmesi anlamında önemli katkı sağlayacak unsurdur (Aktan, 2006, 15).

Yönetişim bağlamında yer alan üçüncü bir aktör olan sivil toplum, kar amacı gütmeyen sektör kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlar devlet ve birey arasında yer alarak toplulukları organize etmek, bilgilendirmek ve toplum içindeki grupların sosyal ve ekonomik yaşama katılımını sağlamak, sosyal ve siyasi etkileşimi kolaylaştırmak, dayanışmayı arttırmak ve kültürleri kapsamak yoluyla eşitlikçi ve özgürlükçü kuralların temelini atmaya çalışmaktadırlar. Bu kuruluşların ticari amaçları yoktur. Sivil topluma

örnek olarak; işçi federasyonları, dernekler, vakıflar, meslek odaları gibi kuruluşlar verilebilmektedir (Güler, 2000, 10).

Yönetişim, sivil toplumun belirleyici hale gelme sürecini önemli görmektedir. Yönetişim kapsamında bakıldığında sivil toplum, toplumsal amaçları belirleyecek ve bu amaçları gerçekleştirme fonksiyonunu yerine getirecek önemli aktörlerden biridir. Kamu yönetiminde veya devlet yönetiminde geleneksel siyasi otorite, toplumsal hedeflerin sivil toplum tarafından belirlenip gerçekleşmesi için gerekli sorumlulukların artırılmasını hedeflemektedir (Şaylan, 2000, 20).

Devlet ve organları, sivil toplum kuruluşlarını devlete karşı faaliyet gösteren potansiyel kuruluşlar olarak algılamışlardır. Bu algılama geçmişte de toplumun genel görüşü olarak geçerlilik kazanmışsa da hem toplum hem de devlet bu algılamayı değiştirme yolunda ilerlemektedir.

3.1.4. Yönetim ve Yönetişim Farklılaşması

Yönetim kavramı, belli bir gücü kullanma işi veya biçimi, yönetim olgusu ise belli bir gücün ortaklarla birlikte nasıl kullanılacağını tanımlayan yönetim tarzıdır. Bu anlamda yönetim geleneksel anlayışın modern hale geldiği, karar alma süreçlerinin daha fazla aktöre açık olduğu yenilikçi yönetim şeklidir (Fidan, 2011, 6). Kavramsal anlamda iç içe geçmiş gibi görünse de yönetim, yönetim olgusundan daha geniş perspektiftir. Çünkü yönetim kavramı, geleneksel yönetim şekline ihtiyaç duyulmayan, bilerek veya bilmeyerek dışlanan birçok faktörlü özelliğe sahiptir (Sobacı, 2007, 7).

Genel olarak her iki kavram, farklı davranış şekillerini ve bakış açılarını tam anlamıyla ortaya koymamaktadır. Bundan dolayı yalnızca bu tanımlar üstünden giderek iki kavram arasındaki farklılaşma yeterince açık değildir. Bu sebeple her iki kavramın uygulama sürecindeki farklılıkların karşılaştırılmasında anlamlı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Dünya üzerinde birçok yönetim modelleri geliştirilmişse de temelde otoritenin ve gücün kullanım türünde farklılaşmalar görülmektedir. Örneğin; otorite yönetimlerinde güç, yürürlüğe koyulan yasal düzenleme tarafından kısıtlanmamakta, sınırsız yetkiye sahip liderlik olarak ortaya çıkmaktadır. Demokrasilerde ise, seçime ve temsile dayalı sistem söz konusu, güç farklı yetkilerle birçok kuruma dahil edilmektedir. Fakat her ikisinde temel nokta, yönetme gücünün kimisinde daha sınırlı kimisinde ise daha geniş olsa da belli grupların denetiminde olmasıdır (Fitzpatrick, 2002, 98).

Geleneksel yönetim şekillerinde güç odağı (yöneten-devlet) ile gücün kullanımından etkilenen topluluk (yönetilen-vatandaş) arasında tek yönlü ve sabit bir ilişki vardır. Yönetilen yönetene belli gücü seçimle verdiğini ya da başka yolla verdiğini kabul etmektedir. Yöneten de aynı şekilde bu iradeyi yönetenden aldığını ve bunun doğrudan kendisine tanımlandığını belirtmektedir. Bundan dolayı alınacak kararlarda ve

uygulanacak planlarda, politika yönetilenlerin etkisine ve katkısına ihtiyaç duymadan her kesim tarafından kabul edilmektedir (Boztepe, 2012, 193).

Yöneten (devlet) ile yönetilen (halk) arasında karşılıklı, esnek ve yakın ilişkinin olduğu yönetim modellerinde devletin tüm politika, plan ve programları toplumun her kesimini etkilemektedir. Fakat devlet geleneksel yönetim anlayışlarının aksine, alacağı kararlardan etkilenecek olan her kesimi karar alma süreçlerine dahil edebilmektedir. Dolayısıyla devlet vatandaşlarıyla (ve yerel yönetimlerle) bazı durumlarda dikey ilişki hakkının yanında yatay ilişkiler de kurabilmektedir (Yılmaz, 2016, 19).

Yönetim resmi olarak oluşturulmakta ve politik zincirin en üst aşamasında yer almaktadır. Politik zincirin üst aşamasında olmak, yönetimlere hem kendi yetkilerinden kaynaklı politika üretme imkanı sunar, hem de bu politikalara karşıt olanların itiraz ettikleri son mahkeme olarak çalışmasını sağlamaktadır. Yani, yönetimler faaliyetlerine gelecek her türlü tepkiyi görmezden gelecek güce sahiptir. Yönetim, yönetenden yönetilene doğru yönlendirilen ve toplumsal hayatın düzenlenmesine yönelik olan faaliyetler bütünüdür. Yönetilenden yönetene gelen eleştiriler ise yöneticiler tarafından düzen bozucu karşı faaliyetler olarak ifade edilmektedir. Yönetişim de ise, bu faaliyetler yönetenden yönetilene yönlendirilebilir ya da yönetilenden yönetene yönlendirilebilmektedir. Böylece karşılıklı yönlendirmelere ve etkileşimlere geçilmektedir (Riley, 2003,1-19).

Geleneksel yönetim şeklinde, gücü kullanma yetkisini elinde bulunduran aktörlerin katılması kararın alınması için yeterli iken, yönetim modellerinde, alınacak kararlardan etkilenebilecek olan bütün aktörlerin katılımı ile gerçekleşmektedir (Boztepe, 2012, 194).

Yönetim kavramı, hiyerarşik sistemdeki bürokratik yapıya dayalı yönetim anlayışını ön planda çıkarmaktadır. Yönetişim kavramında ise, yönetim sürecinde etkin rol oynayan aktörler arasındaki etkileşim, resmi sıfatı olmayan kişi, grup ve kurumların katılımı söz konusudur. Ayrıca hiyerarşik bürokratik yapının yanı sıra, devlet dışı aktörlerin de aktif bir biçimde yönetim eylemlerinde yer almasını içermektedir (Yüksel, 2000, 145).

Tablo 3.1. Yönetim ile Yönetişim Kavramlarının Karşılaştırılması (Yüksel, 2000,149)

Yönetim	Yönetişim
Sabit devlet-toplum ilişkisi	Esnek devlet-toplum ilişkisi
Sadece gerekli aktörler	Bütün paydaşlar
Kapalı karar alma süreçleri	Açık karar alma süreçleri
Dikey ilişkiler	Yatay ilişkiler
Buyurgan	Uzlaştırıcı
Görüş sorma	Görüş birliği
Merkezileşme	Adem-i merkezîyetçilik
Katılım zorunluluğunun olmaması	Katılım zorunluluğun esas olması
Kararlar	Süreçler
Sonuçlar	Ürünler

Yönetişim kavramında yönetimden farklı olarak, hiyerarşik ilişki yerine heterarşik ilişki yer almaktadır. Yönetimde sadece ilgili aktörler vardır, yönetişimde ise tüm aktörlerle birlikte yönetme vardır. Yönetim ise daha dar kapsamlıdır. Yönetişim gönüllü kuruluşları da (sivil toplum gibi) içine aldığı için daha geniş kapsamlıdır. Yönetim serttir; yönetişim ise daha yumuşak, katılımcı ve esnektir. Yönetimde kapalı karar alma süreçleri, yerinden yönetim, yönetim ahlakı gibi sınırlamalar mevcuttur; yönetişimde ise, hukukun üstünlüğü önemlidir (Fidan, 2011, 4).

Devlet, geleneksel yönetim şeklinde farklı yollarla elde ettiği iradeyi kullanma sürecinde hiyerarşik ve emredici tutum izlemekte; yönetişim modellerinde ise devlet uzlaştırıcı rol üstlenmektedir. Her topluluktan aktörü aynı düzeyde kabul ederek ortak karar almayı istemektedir. Dolayısıyla yönetim modellerinde buyurgan ve hiyerarşik düzen içinde kararlar alınırken, yönetişim modellerinde ise yatay ilişkileri kapsayan uzlaştırıcı süreçler dahilinde ürünler ortaya koyulmaktadır (Tablo 3.1) (Yüksel, 2000, 149).

3.1.5. İyi Yönetişim Olgusu ve Özellikleri

Geleneksel kamu yönetişiminin terk edilmeye başlanmasıyla 21. yüzyılda bazı ilkeler doğrultusunda yönetişim kavramı farklı ifadelerle tanımlanmaya başlanmıştır. İyi yönetişim bir anlamda geleneksel kamu yönetişim anlayışının bazı eksikliklerinin telafisi için geliştirilmiş yasalar bütünüdür (Eryılmaz, 2009, 28).

3.1.5.1. İyi Yönetişim Tanımı

İyi yönetişim Dünya Bankası ve diğer uluslararası kuruluşların öncülüğünde kalkınma alanında kullanılmıştır (Kersbergen ve Waarden, 2004, 143-171).

İyi yönetişim kavramı, geniş anlamıyla toplum ve devlet arasındaki uzaklığı kaldırmak demektir. Birçok aktörlü katılımcı yönetim iddiası ile devletin toplum ile birlikte yönetilmesini ifade etmektedir. İyi yönetişim kavramının popüler hale gelmesinin nedeni mevcut yönetimlerin demokrasi yönündeki kısıtlı olmasıdır. Şeffaflık ve çoğulcu yönü vurgusu ile demokratikleşme alanında mevcut sistemin düzeltilmesi yönünde topluma beklenti sunmaktadır. Fakat buradaki temel husus, adaletli, eşit ve demokratik yönetimin nasıl kurulması gerektiğidir (Özer, 2006, 80). Uluslararası kurumların borç verdikleri gelişmekte olan ülkelere başarılı bir ekonomik sistem oluşturulmadan iyi yönetişim kavramının vurgulanması, kavramın temelde bazı eksikliklerinin tamamlanabilir ilkeler dahilinde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Devlet araçlarının etkinsizleştirilmesi problemi ve yerine sivil toplum kuruluşlarının karar alıcı olarak tahsis edilmesi, iyi yönetişim kavramının demokratik anlamda tartışılmasına neden olmuştur. Gerçek anlamda demokratik yönetimde sivil toplum araçları kar amacı olmaksızın ve gönüllülük, yani kamu yararına hizmet etme amacını

taşımaktadır. Bu alanda büyük belirsizlik söz konusudur (Kara Yıldırım, 2018, 281). Bir yandan şeffaf ve hesap verilebilir yönetim iddiasının ortaya koyulması ile anahtar rol biçilen sivil toplum kurumlarının mali kaynakları ve siyasi bağları konusundaki ilkelerinin daha çok tartışılmasına sebep olmaktadır. Ayrıca sivil toplum kurumlarının yönetim araçlarında temsilcilerin seçilme yöntemleri saydamlık ilkesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Küçükahyaoğlu, 2019, 7).

Gelişmekte olan ülkelerin sağlıklı olmayan kamu yapıları ve kırılgan ekonomileri karşısında önerilen iyi yönetim modelleri ile kalkınmayı başarmış; ancak model eksikliği ülkeler bulunmaktadır. Bu nedenlerden dolayı iyi yönetişimin ne olması gerektiği ve eksik yönleri eleştirilerin odak noktası olmuştur. Olması gereken iyi yönetim temelde demokratik ve adalet ilkelerine yönelik yapıyı vurgulamalıdır. Bu iki faktörün elde edilmesi için hem ekonomik hem idari anlamda hesap verilebilir ve şeffaf bir yönetim anlayışının olması gerekmektedir. Halkın devlet ile birlikte karar almasını sağlayan aktif bir yapının kurulması gereklidir. Kamu yararının sağlanması için eşit ve adil bir hizmet anlayışının varlığı söz konusudur. Olması gereken iyi yönetişimde kamu yararı niteliğinin taşınması gereken faktör küresel kamusal hizmetlerin özelleştirme unsuruna konu olmaması gerekliliğidir. Devlet sözcüğüne piyasa sözcüğünün yaklaştırılması ve kamusal karar etkinliğinin fiyat aracılığıyla sağlanması, küresel anlamda kamu yararını azaltıcı niteliktedir. Adaletli ve demokratik bir yönetimde kamusal hizmetler herkese erişme özelliğini taşımaktadır. İyi yönetim, barış ve finansal istikrar gibi kamusal değer gerçekleşmediğinde küresel kötü durumların görülmesi ihtimalini arttırmaktadır. (Kaul, vd., 1999).

İyi yönetim kavramı birçok politikacılar ve akademisyenler arasında geniş çapta tartışılmıştır. Ancak bütün bunlara rağmen iyi yönetim hakkında henüz tek bir tanım etrafında fikir birliği kurulamamıştır. Ancak Dünya Bankası'nın 2002 yılında sunduğu kalkınma raporunda bir ülkenin ekonomik yönetiminde kullanılan güç şeklinde ifade edilmiştir. Dünya Bankası'nın getirdiği tanımda hukukun üstünlüğünün yer aldığı geçerli bir tanım olarak kabul edilmiştir. Bu kavram daha çok adaleti ve demokratikliği vurguladığı için mevcut tartışmaları biraz olsun geri plana atmıştır (Kaufmann vd., 2010, 3).

İyi yönetim kavramı, küresel anlamda fayda sağlaması yönünden kamusal mal özelliği taşımaktadır. Bu yönüyle kamusal fayda sağlayan değer niteliğindedir (Morrissey, vd., 2002, 452-455). İyi yönetim, kamu yönetimine halkı yaklaştırarak demokratik bir yönetişimi gerekli kılar. Kamu yönetimini etkinleştirir, yolsuzlukla mücadele edilmesini sağlar. Ayrıca iyi yönetim, yönetime farklı grupların görüşlerini bildirerek katılımı artırır bu durum, kararların içeriğini zenginleştirir ve uygulamasındaki etkinliği artırır (Toksöz, 2008, 17).

İyi yönetim uzlaşıya dayalı modeli benimsemektedir. Dolayısıyla iyi yönetim, kamu ve aktörlerin birlikte karar verme süreçlerinde iyi bir model teşkil etmektedir.

3.1.5.2. İyi Yönetişimin İlkeleri

İyi yönetim ile belirlenmek istenen temel husus, demokratikleşme yönündeki güçlü alanların geliştirilmesidir. Ancak bazı kavramsal eksiklikleri olduğu görülmektedir. Bu nedenle iyi yönetim kavramının bir tanımının yapılması oldukça önemlidir ve bu tanımlama amacı kavrama sınırlayıcı etki üretmek değil kavrama yönelik çerçevenin genişletilmesidir. Bu yönüyle dinamik olma özelliği vurgulanmaktadır (Gündoğan, 2004, 32).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) kalkınma için iyi yönetişimin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca iyi yönetişimi, hukukun üstünlüğüne, etkili adalet sistemine, yönetim sürecinin geniş çerçevede halk katılımına dayanan kamu yönetim anlamına gelen ifade olarak kullanmıştır. UNDP'ye göre, iyi yönetişimin amacı, daha iyi yaşam koşulları, daha iyi çevresel standartların gelişimi, kadın haklarının gelişimi, yoksulluğun ortadan kaldırılmasıdır. Ayrıca iyi yönetim, etkili, hesap verebilir, şeffaf, katılımcı ve adil bir yönetim anlayışı içermektedir. Yine UNDP'nin ifadesine göre iyi yönetim, en savunmasız ve en yoksul toplumların veya bireylerin sislerini duyurması için önemli bir mekanizmadır (UNDP, 1997, 1-4).

İyi yönetim mevcut yönetim kavramlarından yararlanarak daha geniş bir ifade olarak değerlendirilmiştir. İyi yönetim, otoritenin toplumda kullandığı gelenek ve kurumlar olarak tanımlanmıştır. Bu durum, hükümetlerin seçildiği ve izlendiğini, hükümetin sağlam politikaları etkin bir şekilde izlediği, ekonomik ve sosyal etkileşimleri yöneten kurumlara vatandaşların ve devletin katılımıyla yönetimi sağlamıştır. Dolayısıyla iyi yönetişime belli boyutlar kazandırılmıştır. Bu boyutla iyi yönetişime 6 farklı ilkeyi getirmiştir (Kaufmann vd., 2010, 4).

Tablo 3.2. İyi Yönetişim İlkeleri (Kaufmann vd., 2010, 4)

Seçim ve İzleme	· Katılımcılık ve hesap verilebilirlik, · Politik istikrar ve şiddetin yokluğu,
Etkinlik	· Düzenleyici kalite, · Hükümetin etkinliği,
Saygınlık	· Yolsuzluğun kontrolü, · Hukukun üstünlüğü,

Dünya Bankası tarafından da incelenen iyi yönetim bu 6 ilke temel bileşenlerle birlikte hesaplanmıştır. Burada sivil toplum, kamu kuruluşları, düşünce kuruluşları, uzmanlar ve ticari bilgi sağlayıcılar gibi birçok sayıda bağımsız kaynaklardan elde

edilen verilerle farklı değişkenler göz önünde bulundurulmaktadır (Kaufmann vd., 2008, 8).

3.1.5.2.(1). Demokratik Katılım ve Hesap Verilebilirlik

Hesap verilebilirlik ilkesi, kendilerine görev, kaynak veya yetki verilenlerin beklenildiği gibi davranıp davranmadıklarının belirlenmesidir. Bu anlamda 1980'li yıllardan itibaren İngiltere ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan yeni kamu yönetim anlayışının denetim açısından en önemli ilkelerinden biri de hesap verilebilirliktir (Biricikoğlu ve Gülenler, 2008, 203).

Hesap verilebilirlik kavramı, görevlendirme hatalarının ya da yanlış yapılan işlerin cezalandırılmasıdır. Yönetimin halk adına ve halkla birlikte yürütüldüğü ve yöneticilere bu faaliyetlerinin hesabını verme sorumluluğu getiren modern yönetim anlayışıdır. Bu anlayışa göre hesap verme sorumluluğu, kendilerine kaynak ve yetki verilenlerin bunları ne denli verimli, etkin ve ekonomik şekilde kullandıklarına yönelik performans bilgilerinin raporlanmasıdır (Kesim, 2005, 269-271).

Genel anlamda hesap verilebilirlik, otorite veya bir kişinin yaptığı işlemleri diğerlerine açıklamasıdır. Bu anlamda idari hukukta hesap verilebilirlik; bir idari yetkinin, yaptığı işlemler karşısında yasa koyucu, yargısal otorite ve idareye karşı sorumlu olmasıdır. Hesap verilebilirlik ile aynı zamanda hiçbir otorite diğerlerinin gözetim ve incelenmesinden muaf tutulamaz. Mahkemeler tarafından yapılan inceleme, daha üst denetleyici kurula yapılan temyiz başvurusu, soruşturma, özel bir kurul tarafından yapılacak denetim gibi birçok çeşitli araçlar ile yapılan hesap verilebilirlik, böylelikle işlerlik kazandırılmaktadır. Hukukun üstünlüğü, tarafsızlık, eşitlik, açıklık, şeffaflık gibi ilkelere uyulup uyulmadığını göstermek açısından hesap verilebilirlik etkili bir araçtır (OECD/SIGMA PAPER, 2021).

İyi yönetişimin en önemli ilkelerinden biri de demokratikliktir. Karar süreçlerinin birçok aktörlü olduğu yönetim araçlarında bütün ilkelerin temel noktası demokratikliktir. Halkın yönetime katıldığı doğrudan demokrasiye dayanan iyi yönetim modeli, kamusal araçların kamu yararı ilkesinin gereklerini sağlamasını yönünden de oldukça etkilidir (Şahin, 2008, 100).

Modernleşme tartışmaları ışığında ekonomi alanında piyasa merkezli üretim anlayışı, siyasi anlamda liberal demokrasiyi ön plana çıkartmıştır. Uluslararası kurumların, gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere yöneldiği algısı, liberal demokrasinin iyi yönetim modellerinde en belirgin özelliğidir. Bu yönüyle eleştirilerin odak noktası olabilmektedir. Demokrasi kapitalist sistem içinde sisteme karşıt toplumsal grupların mücadeleleri sonucu gerçekleşmiştir (Köker, 2000, 80-85).

İyi yönetişimin demokrasi ile ilişkisi anlamında, sermaye gruplarının yaklaşımını vurgulayan kavramlar, halkın ikinci plana atıldığı algısına neden olmaktadır. Ekonomik rekabet ve toplumsal refahı geliştirme aracı olarak zenginliğin

oluşturulma düşüncesi, refah artışı konusuna odaklanırken aynı zamanda refah artışıyla birlikte halkın gelirinin de arttırılması konusunu belirsiz kılmıştır. Bu bağlamda iyi yönetim bütün faktörlerinin, halkı yönetsel süreçlerde aktif rol alan ve kalıcı etki üreten demokratik zemine taşınması gereklidir (Doğan ve Öztürk, 2010, 13) Herhangi bir ülkede halkın ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlükleri ile basın özgürlüğü haklarına sahip olması gerekmektedir. Çünkü bir ülkede demokratikleşmenin sağlanması için halkın ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğin şeffaf olması gereklidir. Kısaca demokratik katılım ve hesap verilebilirlik, karar alma süreçlerine farklı aktörlerin yer almasını ve karar alıcıların kararlarından sorumlu olmasını ifade etmektedir.

3.1.5.2.(2). Hukuk ve Düzen

En ilkel dönemlerden itibaren günümüz modern dünyasına kadar hukuk zemini bütün toplumların temelinde var olmuştur. Yazılı- yazısız dönem ayrımı yapılmaksızın, üretim araçlarının kaynağına bakılmadan insan hukukunun tamamı ile yönetilen ve yöneten hukukunun konusu yansıtılmıştır. Devlet, güç, insan ve mekan faktörlerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir araçtır (Jellinek, 1929, 4). Devlet kavramı halktan, ayrı bir hukuki karaktere sahiptir.

İyi yönetişimin ilkeleri konusunda hukuksallık oldukça önemlidir. Bu bağlamda kastedilen karar ve yetkilerin hukuki olması değildir. Yasama yetkisini elinde bulunduran kamu gücünün baskı grupların veya çıkar gruplarının etkisi altında kalarak hukuki zeminler üretmesidir. İyi yönetim kavramının en önemli yönü, yönetim kavramının halkın kamu gücüne birleşimini sağlayacak zeminde herkes için hukuk kurallarının bağlayıcı yönü, hak temeline dayanan yasa ruhudur. Hukuksallık ilkesi, meşruluk ilkesiyle yakından ilgilidir. Siyasi açıdan meşru sayılan kamu otoritesi genellikle hukuka uygun değildir. Yönetilenler tarafından yönetme hakkına sahip olunması, yani meşruluk inancına yönelik kamu otoriteleri olarak belirtilmektedir (Kapani, 2005, 64-68).

İyi yönetim, bir toplumda hukukun üstünlüğünün toplumsal yaşama hakim olmasını ifade etmektedir. Toplum bireylerin üstünlüğünden ziyade hukukun üstünlüğüne yönelik inancın artış göstermesiyle iyi yönetilmektedir. Modern devletler, anayasa olmak üzere düzen getirici işlemler aracılığıyla önleyici, yasaklayıcı ve cezalandırıcı yaptırımlarla yönetilmektedir. Fakat bunun tam tersine, yasama organının bir bölümü olan meclis üyelerinin kanunları ve genel hukuk kurallarının bertaraf edilmesi, iyi yönetişimin bozulmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla yönetimde keyfilik olarak ifade edilen bu anlayışın önüne hukuk ve düzen ile geçilmektedir (Oralalp Çiçekoğlu, 2002, 121-131). Bu anlamda bir yönetimin iyi olup olmadığının tespit edilmesinde, insanların kurallara ne kadar riayet etmesinden ziyade yöneticilerin kurallara gösterdiği saygı oldukça önemlidir. Yönetişim ilkesinde yöneticilerin kurallara

uyuması hukuk ve düzen ilkesinin gereklilikleri dahilindedir. Hukuk kurallarına ne derece uyulduğu ve hukuk ile ilgili kurumların ne düzeyde güvenilir olduğu bu ilke ile değerlendirilmektedir (Aşkın, 2003, 94).

3.1.5.2.(3). Politik İstikrar ve Şiddetin Yokluğu

Bu ilke, herhangi bir ülkede siyasi açıdan istikrarın olup olmadığı ile ilgili değerlendirmeyi kapsamaktadır. Aynı zamanda politik istikrarsızlığın ortaya çıkartabileceği şiddet olaylarını da kapsamaktadır.

Yönetişim literatürde politik istikrar ve şiddetin yokluğu göstergesiyle, iktidarda bulunan hükümetin anayasal olmayan tekniklerle şiddet ya da terör yoluyla görevden uzaklaştırılmasıdır (Çeliksoy, 2015, 125). Bu yönüyle bu ilke, bir ülkedeki hükümetin siyasi nedenlerle ve hukuksal olmayan şekilde istikrarsızlaştırılmasının algısını ölçmektedir (Kaufmann vd., 2011, 220-246).

Politik istikrarın üstünde uzlaşmaya varılmış bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak araştırmacılar bu konuyla ilgili olarak yaptıkları çalışmalarda çeşitli yaklaşımlar getirmiş ve bu konuya açıklık kazandırmaya çalışmışlardır. Politik istikrar kavramı, dar çerçevede, bir ülkede askeri darbelerin, iç savaşların, anayasal değişikliklerin, yerel politik terörün, kamulaştırmanın ve yozlaştırmanın olmamasıdır. Bu anlamda siyasi mübadele akımlarının uyumlu bir biçimde gerçekleşmesi politik istikrara sebep olmaktadır diyebiliriz. Bu mübadele akımları ne kadar düzenli olursa politik istikrar da o kadar düzenli olmaktadır. Bir hükümetin politik istikrarının sınırlarını belirlemek için politik mübadeleler içindeki düzen ve düzensizlik kavramlarının sistemli bir biçimde ifade edilmesi gerekmektedir. Bir siyasi davranış, mübadele veya eylem politik mübadele sistemini bozmuyorsa düzenlidir. Eğer bu kalıbı bozuyorsa düzensizdir. Bu durumda düzen halini içeren politik istikrar, ülkenin gelişmesinde oldukça önemli bir değişkendir. Düzenin bozulmasıyla ortaya çıkan istikrarsız yapının varlığı zaman içinde düşük düzeyde ekonomik kalkınmaya ve büyümeye neden olmaktadır. Bir ekonomide politik istikrarın faktörleri (Özek, 2018, 36-37);

- Politik yapıda şiddetin olmaması,
- Devletin değerlerini tehdit eden değişimlerin olmaması,
- Hükümetin kendi politikasını kontrol etme kabiliyeti,
- Hükümetin siyasi sorumluluklarını karşılama derecesi,
- Hükümetin siyasi davranışlarındaki düzenin derecesidir.

Politik istikrarda bu gerekliliklerin sağlanmadığı durumda politik istikrarsızlık kavramı ortaya çıkmaktadır. Politik istikrarsızlık kavramının göstergeleri çeşitli çalışmalarda farklı şekillerde sınıflandırılmıştır (Kartal, 2018, 8):

- **Gruplandırma:** Toplumsal huzursuzluk ve yönetsel istikrarsızlık,

- **Gruplandırma:** Düzenli ve düzensiz hükümet değişiklikleri şeklindeki resmi istikrarsızlık, darbeler, siyasi amaçlı suikastlar, iç savaşlar, devrimler gibi sert yönleri olan gayri resmi istikrarsızlıktır.

Bu gruplandırmalar dahilinde politik istikrarsızlığın tanımlanmasında üç farklı görüş yer almaktadır. Bunlar; miyopluk ve kutuplaşma, sosyal düzensizlik ile zayıf hükümet yaklaşımıdır (Pehlivan, 2009, 5-6).

Sosyal düzen: Bir toplumsal yapıda toplumsal bütün ve parçaların sistem oluşturacak biçimde iletişimde bulunmasıdır. Belirsizlik ise, bu iletişimin sağlanmasını önlemektedir. Bu yüzden; sosyal düzensizlik, bir toplumdaki şahıslar ile unsurlar arasındaki ilişkilerin, varolan sistem içerisinde denetlenemeyecek seviyede artmasıdır (Erol, 2001, 127-143). Toplumsal parça ve bütünler arasındaki iletişimin zayıf olması da politik istikrarsızlığı göstermektedir. Politik istikrarsızlık bu anlamda değerlendirildiğinde, mülkiyet haklarını etkilemektedir.

Miyopluk ve kutuplaşma: Politik istikrarsızlık hükümet değişimlerinin sayısı ile ilişkilendirilir. Bu anlamda miyopluk iktisadi anlamda, ekonomik ajanların uzağı görememesi, yani bilgi anlamında gelecek hakkında öngöründe bulunulamamasıdır (Şimşek, 2015, 46).

Zayıf hükümet yaklaşımı: Politik istikrarsızlığa sebep olarak hükümetlerin varlığını ve devamlılığını tehdit eden önemli siyasi sıkıntılar gösterilmektedir. Buna göre politik istikrarsızlığın temel nedeni belirsizliktir. Kısacası hükümetlerin varlığını ve devamlılığını tehdit eden her şey politik istikrarsızlığa neden olmaktadır (Şimşek, 2015, 47).

Politik istikrarın sağlanamadığı durumda ortaya çıkan şiddet olayları; iç savaş, darbeler, büyük hükümet krizleri, kabine değişiklikleri, iç çatışmalar, etnik gerginlikler, bölünme-parçalanma, gösteriler, üst yönetim değişiklikleri, orta dereceli sivil çatışmalar, küçük çaplı iç çatışmalar, kutuplaşma, tasfiyeler, dini gerginlikler, devrimler, grevler ve iktidardaki partinin yıl sayısı olarak söylenebilmektedir (Kartal, 2018, 8).

3.1.5.2.(4). Hükümet Etkinliği

Hükümet etkinliği ile kamu görevlilerinin yeterliliği, kamu hizmetlerindeki kalite, politika oluşturma, politikaları uygulama kalitesi, hükümetin politikalara olan bağlılığın güvenilirliği, kamu hizmetlerinin siyasi baskılardan bağımsızlığı gibi algıların ölçülmesi hedeflenmektedir (Çeliksoy, 2015). Bu gösterge; kurumsal etkinliği, mevzuatın kalitesi, aşırı mevzuat ve bu durumla ilişkili formaliteleri, toplu taşıma sistemi memnuniyeti, eğitim sistemi memnuniyeti, yol memnuniyeti ve altyapı yeterliliği gibi farklı değişkenlerin kullanılmasıyla oluşturulmuştur (Kaufmann vd., 2011, 220-246).

Hükümet etkinliği, kurumların kaynaklarını etkili ve verimli kullanmalarını sağlayacak biçimde sonuçlar üretmelerinden kaynaklanmaktadır (Özer, 2006). Uygulamada bir devlet kaynaklarını ne denli etkin kullanırsa o kadar etkili devlet olduğu kabul edilir. Birey ise, vergi mükellefi ve kamu hizmetinden yararlanan sivil toplum aracılığıyla devleti gözetim rolünü üstlenmektedir. Böylece, kamu görevlileri ve seçilmiş temsilciler etkinliklerinden dolayı topluma karşı sorumlu tutulur (Kösekahya, 2003, 43-44).

Genel anlamda bir hedefe ulaşırken o hedef doğrultusunda elde edilen başarılar etkinlik olarak ifade edilmektedir. Uzun dönemde vizyonu koruma, teknik donanım, insanların endişelerine karşı duyarlı olma, endişelerin ifade edilebildiği ve çözümler arandığı ortam oluşturma, kaynakların etkin kullanımı, gibi unsurlarla ölçülmektedir. Etkinliğin arttırılması ve kaynakların etkili ve verimli kullanılması için iyi yönetim modelinin uygulanması amaçlanmaktadır. Etkinlik, amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Kamu yönetimi ve hizmetinde önemli bir norm olarak belirtilen etkinlik, hukukun üstünlüğü ve açıklık gibi klasik sayılan diğer normlara göre yenidir. Günümüzde birçok devletin yaşadığı mali problemlerden dolayı, kamu idarelerinin hizmet sunarken gösterdiği performansların verimli ve etkili olması oldukça ilgi duyulan konular haline gelmiştir. Bugün genel anlamda idari hukukunda hukuk üstünlüğü dışında ekonomi, etkinlik ve etkililik ilkelerine, kamudaki işlemlere yön veren ilkeler şeklinde farklı anlamlar yüklenmektedir. Etkinlik optimal düzeyde zaman ve kaynak kullanarak hedeflere ulaşmayı amaçlar (Yalçın, 2010, 35).

Hükümet etkinliği ilkesinin gerçekleşmesi için yerinden yönetim, kamu faaliyetlerinde açıklık, vatandaşların katılımının sağlanacağı yönetme tarzlarının benimsenmesi, bürokratikleşmeden uzaklaşma, kanunları yenileme mekanizmalarının yaşama geçirilmesi, vatandaş katılımının desteklenmesi, demokrasinin kurumsallaştırılması gerekmektedir. Aynı zamanda devlet, özel sektör ve özel girişim adına yeterli ve uygun koşulları oluşturmalı, bunun için devlet ve piyasa işbirliği sağlanmalıdır (Bozkuş, 2009, 68).

3.1.5.2.(5). Düzenleyici Kalite

İdari kalite ile özel sektörün gelişimine ve teşvikine yönelik hükümet politikaları oluşturulması ve bu politikaların uygulanabilirliğine yönelik algıların ölçülmesi hedeflenmektedir. Bu gösterge, fiyat kontrolleri, aşırı koruma, haksız rekabet uygulamaları, vergilemenin kapsamı, ayrımcı vergiler, hükümet düzenlemelerindeki yük, ticari sınırlamaların yaygınlığı, yeni iş kurma kolaylığı, çevresel düzenlemelerin sıklığı, finansal özgürlük ve yatırım özgürlüğü gibi birçok değişkenin kullanılmasıyla oluşturulmuştur (Kaufmann, vd., 2011, 220-246).

Yönetişim sürecinde düzenleyici kalitenin sağlanması için kurumların bütün vatandaşlara hizmet etme çabası içinde olması gerekmektedir. Kaliteli hizmet sunmada

ilgili yöneticilerin cevap vermeye hazır, problemlere duyarlı, sempatik aynı zamanda bireylerin ihtiyaç ve isteklerini anlayan ve uygulayan yapıda olması gerekmektedir (Özer, 2006, 81). Bu anlamda kamu hizmetinin pasif olan tüketicilerini aktif olan, sorumluluk bilincine sahip kişilere dönüştürecek biçimde revize edilmesi gereklidir (Bozkuş, 2009, 64). Yine kamu yönetimindeki yöneticiler, iyi yönetim ve kalkınma konularında da etkili bir vizyona sahip olmalı ve stratejik anlamda gelişme ve ilerleme odaklı unsurları belirlemeli ve bunları uygulamalıdır.

Stratejik vizyonun açık ve uygulanabilir olması ile süreklilik göstermesi istenen bir durumdur. Bu anlamda stratejik vizyonun, yöneten ve yönetilenler tarafından belirlenmesi ve buna yönelik gerçekçi hedefler koyulması ve çalışanların bu hedeflere inanmalarının sağlanması gerekmektedir. (Bozkuş, 2009, 65). Düzenleyici kalite hedefinde olan hükümetler için kalite yönetimi anlayışı, etkin çözümler üretmektedir. Bu anlayış ile; mal ve hizmet üreten bütün kuruluşların, mal ve hizmet sundukları kurumlara ve kişilere ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde hizmet götürmeleri, onların istenilen ihtiyaçlarını sağlamak için gerekli olan ilişkileri uygun düzeyde tutarak kurum içindeki ilişkiler tatmin edilecek düzeye getirilmelidir.

3.1.5.2.(6).Yolsuzluğun Kontrolü

Yolsuzluk, gelişmekte olan ülkelerde daha sıklıkla görülmektedir. Buradaki yaygınlığın temelinde insanların farklı olması değil, yolsuzluk şartlarının mevcut olması yer almaktadır (Gray ve Kaufmann, 1998, 7). Gelişmekte olan ülkelerdeki birçok kamu çalışanının sahip olduğu yetkiler, sistemin zayıflığının daha fazla kötüleşmesine sebep olmakta ve birtakım kural ve düzenlemenin yapılmasını da beraberinde getirmektedir (Meriç, 2002, 8).

Yolsuzluk kavramı, bireysel çıkarlar için etik değerlerden ve yasalardan sapma durumudur. Önemli bir sosyal ve ekonomik sorundur. Yolsuzluk yapılan sistemin niteliklerini analiz etmek ve değerlendirmek yolsuzluğun çözümünde ilk ve en önemli aşamalardan biridir. Bu kapsamda yolsuzluk tek bir sebebe bağlanmayan karmaşık bir olgudur. Bu olgular ise, hukuki, politik, sosyal, kültürel gibi faktörlerdir (Konu ve Ata, 2016, 199).

Yolsuzluğun kontrolü ilkesi denilince küçük ve büyük çaplı yolsuzluklar ile birlikte devletin belli bir kesim tarafından özel çıkarları için ele geçirilmesi de dahil olmak üzere kamu gücünün özel çıkarlar için ne kadar kullanıldığının algısı da akla gelmektedir.

Bu ilke;

- Kamu görevlileri arasındaki yolsuzluk,
- Politikacılara olan güven,
- Kamu fonlarının gereksiz yerlere harcanması,

- İthalat ve ihracatta düzensiz ödemeler,
- Vergi ödenmesindeki düzensizlikler,
- Kamu hizmetlerindeki düzensiz harcamalar,
- Kamu sözleşmelerinde düzensiz ödemeler,
- Yargı kararlarında düzensizlikler ve
- Yolsuzluk indeksi gibi birçok değişkenin kullanılmasıyla oluşturulmuştur.

Yolsuzluk literatürde kamu gücünün özel çıkarlar elde etmek amacıyla kötüye kullanılmasıdır. Politik anlamda büyük yolsuzlukların etkilerini ve gücü elinde bulunduranların devleti zorla ele geçirmeleri bu ilke ile ölçülmektedir (Çeliksoy, 2015, 126). Birçok ülkede bahşiş, rüşvet gibi şekillerle yolsuzluk kurumsallaşmış durumdadır. Bu sebeple yolsuzluk, birçok anlamda küresel bir olgu olarak kamu yönetimi sistemlerinin kendilerine verilen görevi yerine getirme yönündeki engel olarak ifade edilmektedir (Çiçekli, 2016, 57-58). Özellikle son yıllarda gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde hizmetin sağlanmasında siyasallaşma, kayırma, aracıya başvurma, kabilecilik ve rüşvet etik dışı davranışların yaygınlık kazanmasıyla yolsuzluklar artış göstermiştir. Bundan dolayı, birçok ülkede siyasi görüşe göre atamaların yapılması, siyasi görüşe göre hizmet sağlanması, rüşvet, kayırmacılık, ihalelere fesat karıştırma, aracı kullanarak iş bitirme, irtikap, zimmete geçirme, gibi birçok yolsuzluk türü ile karşılaşilmektedir (Özer, 2014, 117-118).

Yolsuzlukla mücadele konusunda öncelikle yönetimde şeffaflığın olması gerekmektedir. Toplumun ihtiyacı olduğu kamusal bilgiye kolaylıkla erişilmesi ve serbest bilgi akışının sağlanması şeffaflık ile mümkündür. Şeffaflık sayesinde piyasalar problemsiz bir biçimde işlemekte ve izlenen politikalarla ilgili yapılan hatalar kolaylıkla tespit edilmektedir (Özer, 2006, 79).

3.1.5.3. İyi Yönetişimin Özellikleri

Yönetişim kavramı 1990'lı yıllardan itibaren ortaya çıkmış kavram olup küreselleşmenin etkisiyle önem kazanarak ilerlemiştir. Yaşanan değişmelere bağlı olarak yönetime getirilen “iyi” olgusu, siyasal, sosyal ve teknolojik gelişmelerin sonunda kamu yönetimi anlayışındaki değişmelerle süreklilik arz etmiştir. Yönetici ve yönetilenlerin iletişim ve etkileşim halinde olduğu kısmi olarak birlikte yönetim olarak da adlandırılabilir olan yeni bir kavram olan iyi yönetişimin kendine özgü birtakım özellikleri bulunmaktadır (Çoban ve Deyneli, 2013, 331-332).

İyi yönetişimin devlet ve kamu yönetimindeki statükonun korunması girişimlerine yönelik meydan okuma düşüncesine karşın, bu meydan okuma ile yalnızca devlet yönetiminde uluslar arası standartların yakalanması değil, halkın da daha kaliteli ve ihtiyaç duyduğu hizmetleri alması düşünülmektedir (Öztürk, 2002, 27). Bu anlamda iyi yönetim sadece hak talep eden vatandaşlık anlayışının yerine, sorumluluk sahibi

aktif vatandaşlığa vurgu yaparak vatandaşa temel karar alıcı pozisyonu da yüklediğinden vatandaş sadece yönetilen pozisyonundan çıkarmaktadır. Bu anlayış dahilinde vatandaş karar alıcı konumundan dolayı beklenti ve istekleriyle kamusal politikalara yön veren paydaş olarak kabul edilmektedir (Çukurçayır ve Sipahi, 2003, 50).

Yönetim işi tek taraflı bir iş iken, iyi yönetişimin en önemli özelliği karşılıklı olmasıdır. İyi yönetişim ile yönetilenler pasif konumundan çıkarılmıştır. Böylelikle kurum içinde çalışanlar ve kurum dışından hizmet alanlar paydaş konumunda olmaktadır. Yani; işlerin yürütülmesinde üst yönetici ve amir pozisyonundakilerin tek karar verici olduğu merkezi çizgiden ziyade, çalışanların ve hizmet alanların kararlar alınırken ve uygulanırken düşünceleriyle katıldığı anlayışa geçilmektedir. Bu durum iyi yönetişimin en önemli şartıdır. (Gündoğan, 2002, 3).

İnsanlar problemlerini çözmek için bir araya gelmiş ve problemlerini en kolay biçimde çözecekleri yönetim anlayışları geliştirmeye çalışmışlardır. Bu anlamda, yönetimlerin varlıklarının nedenlerinden biri de problemlere çözüm üretmektir. Ancak bunu sağlayamayan yönetimler başarısız olarak görülmekte, bu başarısızlık yönetim anlayışında halk tarafından doğrudan yönetime iletilmektedir. İyi yönetişimin “karşılıklı etkileşim ve iletişim” özelliği ile yönetimin her basamağındaki yeniliklere açık olma, sürekli bir dinamizm ve problemlerin çözümünü başarı olarak gören ve bunun dışındaki bir yaklaşıma itibar etmeyen anlayışın hakim olması sağlanmaktadır (Gündoğan, 2002, 3).

Küreselleşme sürecine katılmaktan kaçınmayan yönetimler, bununla birlikte gelen problemlere karşı hassas olmak ve çözüm üretmek durumundadırlar. Hatta bazı durumlarda küreselleşme başka ülke veya bölgelerdeki problemleri bile iç sorun olarak algılayıp tedbir almayı gerektirmektedir. Bu anlamda iyi yönetişim anlayışı özellikleri itibarıyla küreselleşme olgusunun sürekliliğine cevap verecek içeriktedir.

İyi yönetişimin en önemli özelliklerinden biri de “*sivil toplum kuruluşları ve gönüllü vatandaş birlikleri*”dir. Sivil toplum kuruluşları sayesinde halk yönetim sürecine daha planlı ve organizasyonlu bir şekilde katılma olanağına kavuşacaktır. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarına önemli işler düşecek ve problemlerin çözümünde taraf olacak denetim işlevi yerine getirilecektir (Yıldırım, 2014, 77).

Yerinden çözülme-yip merkeze taşınarak merkezde çözülmeye çalışılan problemler merkez odaklı geleneksel yönetim anlayışının en önemli sorunlarından biridir. Bu bağlamda hem problemlerin yerinde çözülmesi hem de demokratikleşme adına doğrudan ve gerçekçi adımların atılacağı “*yerelleşme*” olgusu da iyi yönetişimin en önemli özelliklerinden biridir (Bahçavan, 2006, 14).

İyi yönetişimin temelinde toplumsal aktörleri harekete geçirmek vardır. bunları eşgüdümleyerek olması gerektiği gibi ifade etmektedir. İyi yönetişim, toplumsal menfaatleri dengelerken aynı zamanda aktörlerin kendilerine çekidüzen vermesini

sağlayacak şekilde olanakları ve sınırlılıkları ortaya çıkarmaktadır (Bozkurt vd., 1998, 274). İyi yönetim özelliklerinden yola çıkarak, iyi yönetişimde dayanışmacı toplum öngörülmektedir. Aynı zamanda farklı fonksiyonlu unsurları bir araya getiren çok yönlü yapısı bulunmaktadır.

3.1.6. Ekonomik Sistemler ve Türleri

Ekonomik sistem, toplumun iktisadi amaçlarını gidermek amacıyla ortaya koyulmuştur. Literatürde ekonomik sistemler, iki başlık altında sıralandırılmıştır. Bunlar; kumanda ekonomisi ve piyasa ekonomisidir.

3.1.6.1. Ekonomik Sistemler

Ekonomik sistem, bir toplumdaki malların ve hizmetlerin üretimini, ticaretini, dağıtımını ve üretim sürecindeki kaynak tahsisini düzenleyen ayrıca üretimin kimler tarafından yapılacağına karar veren uygulama ve ilkelerin bütünü olarak ifade edilebilir.

Ekonomik sistemler, ekonomik ihtiyaçları gidermek ve faaliyetleri düzenlemek amacıyla ortaya koyulmuştur. Tarihsel gelişimi uzun bir süreci kapsamaktadır. İhtiyaçların giderilmesi ve ekonomik faaliyetlerin organizasyonu soyut olan kurumlar ile somutlaştırılarak düzenlenmiştir (Ülgener, 2006, 237).

Ekonomik sistemlerde yönetim, kaynakların bilinmeyen yanlarını açıklığa kavuşturmaktadır. Yönetişim, yönetim sistemindeki giderek artan karışıklığı gidermenin yanında; devletin geri planda kalmasını ve vatandaşın faydasına yönelik özel ve gönüllü kuruluşlara sorumluluk öngörmektedir. Yani yönetim uzun dönemde devlet ile sivil toplum arasındaki denge ile ilgilenir ve stratejilerini buna göre belirler. Günümüzde refah anlayışı sağ ve sol gibi politik ideolojilerle ilgilenmemektedir. Sorumluluk sahibi vatandaşlık, mevcut yapının bir parçası olarak kabul edilerek; yönetişimin etkili ekonomik ve politik uygulamalar için gerekli sosyal sermaye ve desteklere önem vermesi istenmektedir (Stoker, 1998, 23).

Yönetişim, ekonomik sistemlerle birlikte düşünüldüğünde kurumsal açıdan incelenmektedir. Bu konuda yönetişimin önemli etkileri bulunmaktadır. Bunlar ilk olarak; siyasal kararlar almada ve politikacılar üzerinde etkili olan ekonomik ve siyasi olarak belirli bir gücü olan siyasi kurumlardır. İkinci olarak, kurumsal anlamda mal ve hizmetlerin sağlanmasında etkili olan devletin kapasitesidir. Üçüncü olarak; devletin ekonomik faaliyetleri desteklerken veya yasaklarken kullandığı ekonomik kuruluşlardır (North vd, 2008, 1).

3.1.6.1.(1). Kumanda Ekonomisi

Kumanda ekonomilerinde fiyatların devlet tarafından belirlenmesi ekonomide etkisizliklerin oluşmasına sebep olabilir. Örneğin, Eski Sovyetler Birliğinde ekmek fiyatının çok düşük belirlenmesinden dolayı, çiftçiler ineklerini ekmekle beslemişlerdir. Çünkü izlenen politikaların sonucu olarak insanların bu şekilde davranması beklenen birşeydir. İneklerin normalde ot veya tahılla beslendiklerini bildiğimiz için, eski Sovyetlerdeki bu durum kaynak israfı olarak adlandırılabilir. Zira ekmeğin maliyetini düşündüğümüz zaman ekmeğin çok daha yüksek bir bedel ile satılması gerekmektedir. Ama merkezi kararlarla ekmeğin fiyatı maliyetinin çok altında belirlendiği için, ekmek kullanımı diğer besleme yöntemlerine göre daha ucuz hale gelmiştir.

Yine; kumanda ekonomilerinde var olan kamu mülkiyeti o toplumda yaşayan insanlar açısından bir teşvik unsuru oluşturmaz. Çünkü istenilen kaynaklara istenildiği zaman sahip olunamaması ve çabaların karşılığı yerine ihtiyaçlara göre gelir elde edilmesi, insanların etkinliğini azaltır. Örneğin bir mucit üzerinde hak sahibi olamayacağı bir buluş için fazla çaba göstermeyecektir. Dolayısıyla buluş çok fazla olmayacak, toplum yeterince gelişme gösteremeyecektir.

Merkezi planlı ekonomiler 20. yüzyılın ortalarında hemen hemen tüm dünya nüfusunun yarısında etkili olmuştur. Doğu Avrupa Ülkeleri, Çin ve Eski Sovyetler Birliği gibi ülkeler merkezi planlı ekonomilerdir. Günümüzde kumanda ekonomileri oldukça azalmıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru kumanda ekonomileri piyasa ekonomilerine dönüşmeye başlamıştır.

Kumanda ekonomisi merkezi hükümetin üretimin her aşamasını doğrudan veya dolaylı olarak belirlediği bir ekonomidir. Saf kumanda ekonomisinde temel ekonomik problemler merkezi hükümet tarafından cevaplandırılır. Devlet işletmelerinin hükümetin kontrolünde olması ve merkezi planlamanın vermiş olduğu yetki vasıtasıyla; hükümet, doğrudan veya dolaylı olarak üretim miktarlarını, gelirleri ve fiyatları belirler. Merkezi planlamadan kaynaklı aşırılıklar reddedilirken, “*piyasaların tüm problemleri çözme*” fikri de doğru değildir. Gerçek tartışma; devletin (hükümetin), ekonomideki rolünün ve büyüklüğünün sınırlandırılmasına ilişkin tartışmadır (Case vd., 2012).

3.1.6.1.(2). Piyasa Ekonomisi

Piyasa ekonomisi, liberal düşüncenin temel faktörlerinden biridir. Piyasa ekonomisini iktisadi terimlerle açıklama eğilimleri, bunun toplumsal bir kurum olma gerçeğinin gözardı edilmesine yol açmıştır (O'Neill, 2001, 13). Gerçekte piyasa ekonomisi anlayışı, liberal düşüncede köklü bir yere sahip olan “*kendiliğinden doğan düzen*” anlayışının karşılıklı ilişkisine tezahür eden bir kavramdır. Bu anlayış, hem ekonomik hem de toplumsal kapsamı olan bir kavramdır. Yani bu kavram kendine ait

teknîği olan sosyal ilişkiler düzenidir. Ekonomik hayat ise bunlardan yalnızca biridir. (Yayla, 2000, 161).

Piyasa ekonomisi, özel mülkiyetin var olduğu ve devir hakkının olduğu, serbest fiyatların ve girişim özgürlüklerin bulunduğu, özel teşebbüsün temel alındığı gönüllü mübadelelerdir (Akalm, 2005, 47). Bu mülkiyet hakları, kişinin iktisadi hayatta mevcut kaynakları en etkili şekilde kullanmaları için yapılan düzenlemeleri içermektedir. Dolayısıyla bunlar, kişinin veya toplumun var olan kaynaklara ulaşmasını sağlamaktadır (Ata ve Şahbaz, 2013, 164).

Piyasa ekonomisi, serbest rekabete ve özel teşebbüse dayanan, kaynakların dağılımında fiyat mekanizmasının hakim kılındığı, devlet yatırımlarının asgari düzeye indirildiği, kamu sektörünün GSMH içindeki oranının düşürüldüğü ekonomik bir sistemdir. Burada önemli olan piyasa mekanizmasının mikro refah ile makro refah arasındaki paralellliği sağlayabilmesidir. Bunun sağlanmasıyla rasyonel ve sağlıklı bir piyasa mekanizmasından söz edilebilmektedir (Mehmed, 2007, 4).

Piyasa ekonomisi; yatırım, üretim ve dağıtım konularında kararların arz ve talebe dayalı olduğu, mal ve hizmet fiyatlarının serbest fiyat sistemi içinde piyasada belirlendiği ekonomidir. Var olan çoğu piyasa ekonomisi belirli bir dereceye kadar ekonomik planlama veya devletin ekonomik faaliyetleri yönlendirmesini içerir ve bu yüzden karma ekonomi olarak sınıflandırılır (Gregory vd., 2004, 538).

Piyasa ekonomisindeki tüm birimler mal ve hizmet üretirken müşteri memnuniyetini sağlamak için düşük maliyet ve yüksek kaliteyi sağlamanın yollarını araştırmaktadırlar. Piyasa ekonomisinde kar amacı güden birimler; mal ve hizmet üretiminde düşük maliyet, yeni teknolojilerin kullanılması, müşterilerden gelen taleplerin değerlendirilmesi gibi konulara dikkat etmektedir. Bahsedilen konuların paydaşlara (müşterilere) güncel olarak sağlanmasında nitelikli yönetici faktörü çok önemlidir. Bu nedenle piyasa ekonomisi birimleri kendileri için en uygun deneyim, bilgi ve eğitim seviyesine sahip profesyonel yöneticiyi kadrolarına dahil etmek için çaba göstermektedirler. Günümüzde kamu yönetiminin yaşadığı değişim (iyi yönetim) ile birlikte kamu hizmet birimlerinde de bu yönde beklentiler ağırlık kazanmaya başlamıştır. Vatandaşa en yakın kamu hizmeti sunan belediyelerin vermiş olduğu hizmetin genişliği ve harcanan kaynakların hacmi etkin bir yönetimin gerekliliğine işaret etmektedir. Böylelikle belediyelerin etkin maliyette ve kaliteli bir şekilde hizmet sunabilmeleri ve talepleri karşılayabilmeleri için piyasa ekonomisindeki ile benzer bir şekilde profesyonel yönetime geçmeleri gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır (Korlu ve Çetinkaya, 2017, 295).

3.1.7. İyi Yönetişim Modelleri

İyi yönetim konusunda ortaya koyulan tanımlamalar ve kriterler genel olarak değerlendirildiğinde, yaklaşık olarak benzer kıstaslar öne sürülmüştür. Farklı

kurumların bu yöndeki farklı çalışmaları aynı yönlü, kaliteli ve iyi bir yönetim için olması gerekenleri işaret etmektedir. İyi yönetim konusunda belirtilen farklı yaklaşımlar arasında Dünya Bankası'nın getirdiği iyi yönetim modelleri benimsenmiştir. Dünya Bankası'nın iyi yönetim modeli iki farklı yaklaşımdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi; neoliberal kurumsallaşma ikincisi ise, yeni kurumsal iktisattır.

3.1.7.1. Neoliberal Kurumsallaşma ve Yönetişim

1990'lı yıllarda gündeme giren iyi yönetim, kısa sürede ilgiyle karşılanmış ve popüler bir kavram haline gelmiştir. Bu kavramın üzerinde durduğu temel nokta, devletin muktedir güç olmadığı, karmaşık toplum yapısını tek başına çözümleyecek seviyede güce ve yetkiye sahip olmadığıdır. Dolayısıyla yükünü ve gücünü birleştirmesi gereken bazı kurumların varlığına böylelikle iyi ve başarılı bir yönetime ulaşılabilirdiği sonucuna dikkat çekilmiştir. İyi yönetim aktörleri ile yeniden şekillenmeye başlamış ve birlikte yönetme ile yönetim uzlaşmaya dayalı bir yapıya işaret edilmiştir. 1980'li yıllarda piyasa odaklı neoliberal politikaların içine girdiği sıkıntılı durumdan çıkış yöntemi olarak görülen bu kavram, toplumun bütün katmanlarının yönetimde söz sahibi olmasını önermektedir. 1980'li yıllarda İngiltere'de Margaret Thatcher ve ABD'de Ronald Reagan'ın öncülüğünde başlatılan ve ardından küresel düzeyde yaygın kabul edilen neoliberal politikalar; özelleştirme, bireycilik ve piyasalaştırma kavramları çerçevesinde uygulanmıştır. Bu dönemde neoliberal politikaların ekonomik, sosyal ve siyasal düzlemde görülen problemlere uluslararası kuruluşlar tarafından iyi yönetim ile çözüm bulunmaya çalışılmıştır (Korkmaz, 2020, 97).

Yönetişim kavramının uluslar arası düzeyde literatüre sokan Dünya Bankası, neoliberalizmin açıklarını kapatmaya, neoliberalizmin önemsemediği sivil toplum ve devletin piyasa kuralları dahilinde revize ederek öne çıkartmaya çalışmıştır. Yönetişimin bu denli yaygın görülmesi, hiçbir ekonomik politikanın toplumsal düzen, kurumsal etkinlik ve siyasi meşruiyet olmadan sağlanamayacağı gerçeği ile ortaya koyulmuştur (Salamon, 2002, 1-2).

Yönetişim, neoliberalizmin pratikte ve teoride sivil toplum, devlet ve özel sektörü bir araya getirerek yeniden formüle edilmesini ifade etmektedir. Yönetişim adı altında özel sektör, devlet müdahalesi ve sivil toplumun katılmasını vurgulayan formülün “minimal devlet” olduğu vurgusunu yapan neoliberalizmle çakışmamakta ve onun meşrulaştırılmasına işaret edilmektedir (Bayraktar, 2015, 72-73).

Temelde neoliberalizme en uygun yönetim modeli yönetim olarak değerlendirilmektedir. Yönetişim, devletin yetki, güç ve otoritesini yönetimin diğer paydaşları ile olan sermaye ve sivil toplum arasındaki paylaşımlarını kapsamaktadır. Karar alma ve uygulama süreçlerinde üç aktör içinde devlet, eşitler arasında birincil konumda olup denetleyici ve düzenleyicidir (Güzelsarı, 2008). Neoliberal

kurumsallaşmanın temelinde örgüt kültürü ve bürokratik algı yer almaktadır. Bu kurumsallaşma, örgütlerin fonksiyonelliği ile ilgilenmektedir. Bireylere düşünce ve ifade özgürlüğü ve bilgi edinme hakkı tanıyan kurumlar, süreç ve standartlar iyi yönetişimin merkezini oluşturmaktadır. Kurumlar beklenti, çıkar, tercih ve hedeflerini belirleyerek hükümet politikalarını etkilemektedir. Bu nedenle devletlerarası örgütler ve çok uluslu şirketler gibi uluslar arası yapılar yalnızca güç hiyerarşisini yansıtmamaktadır. Ayrıca devletlerin dinamikleri kendi kontrolünde olan yönetim yapılarını da kapsamaktadır (SenacLens, 1998, 104).

Neoliberalizmin kurumsalcılığa dayalı anlayışı iki aşamada incelenmektedir. Birinci aşama Dünya Bankası'nın 1997 yılında yayımladığı kalkınma raporudur. *"Değişen Dünya'da Devlet"* adlı raporda devlete verilen sorumluluk ve rollerin artırılması gerektiği vurgulanarak devlet kavramı ön plana çıkartılmıştır. Ayrıca devletin piyasaları düzenleme kapasitesinin artırılması gerektiği ifade edilmiştir (WDR, 1997). İkinci aşama ise raporun yayınlanmasının ardından Güney Asya krizine tepki olarak devletin rolünü yeniden tanımlama çabasına girilmesidir. Bu aşamada Dünya Bankası baş ekonomisti Joseph Stiglitz, devletin rolünü yeniden tanımlama konusuna yönelik konuşmasında *"Güney Asya krizi sonrasında minimal devletin tümüyle gündemden düştüğünü, devletin daha aktif daha düzenleyici konumuna geri dönmesi gerektiği ve artık temel sorunun devletin rolünü ve karar alma mekanizmalarını yeniden tanımlamak"* olduğunu ifade etmiştir (Oğuz, 2012, 3-4).

Yönetişim alanında yapılan çalışmalar, hükümetler ve hükümetlerarası kurumların düzen ve işbirliği sistemlerinin tek kurucuları olmadığını göstermektedir. Bu kapsamda günümüzde yapısal değişiklikler devletlerin egemenliklerini yönetme şartlarında değişiklik oluşturduğu kabul edilmektedir. Uluslararası politikaların birçok aktörler tarafından şekillendirildiği esas alınmaktadır. Uluslararası ilişkilerin gelişmesinde fonksiyonel işbirliğinin doğruluğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla neoliberal politikalar kurumsallaşmanın temeline iyi yönetişimi koymaktadır. Bu yaklaşıma göre iyi yönetim model alınabilen bir sistem bütünüdür (SenacLens, 1998, 91-104).

3.1.7.2. Yeni Kurumsal İktisat ve Yönetişim

Neoklasik iktisadın eleştirisi olarak ortaya çıkan yeni kurumsal iktisat zaman içinde ilk halinden farklı olarak değişime uğramıştır. Neoklasik yaklaşımın tamamıyla terk edilmesini ifade eden eski kurumculara karşın, yeni kurumcuların genellikle rasyonel tercih üzerine kurulu standart yaklaşımın terk edilmesi yerine yeniden düzenlenmesi ve genişletilmesi gerektiğini savunmaktadır. Neoklasik iktisadın piyasa-devlet karşıtlığı vurgusunun aksine piyasa-devlet ortaklığını savunmaktadır. Yeni kurumsal iktisat 1990'lı yıllarda genişleyen "regülasyon reformları" için düşünce kaynağı olmuştur. Çünkü yeni kurumsal iktisat akımı, çerçevesinde derinleştirilen

“mülkiyet hakkı iktisadı” ve “işlem maliyeti” açıklamaları, devlet kurumlarının ve piyasa kurumlarının karşısı değil, iç içe işleyişin ve bu işleyişin mantığını ortaya koymaya yönelmiştir (Güler, 2003, 93-116).

Yeni kurumsal iktisadın temsilcisi olan Williamson’a (1998, 75-79) göre, kurumsal analiz 4 düzeyde gerçekleştirilir. Bunlar;

- **Birinci düzey:** Resmi olmayan kurumlar, adetler, normlar, gelenekler ve din gibi değişen kurumlardır. Williamson bu düzeyin sosyal teorinin ilgi alanına girdiğini belirtmiştir. Bu düzey veri olarak ele alınarak kurumsal değişimin kendiliğinden ancak yavaş biçimde gerçekleşeceği belirtilir.
- **Kurumsal düzey:** Kurumsal çerçeveden oluşmaktadır. Oyunun resmi kuralları, politika, yargı ve bürokrasinin getirdiği sınırlamalar bu düzeyde yer alır. İlk düzeye göre nispeten hızlı bir değişim gerçekleşmektedir. Ancak bu da 10 yıl kadar zaman dilimi içinde gerçekleşir.
- **Yönetişim düzeyi:** Sözleşme koşullarıyla ilgili olup diğer düzeylere göre mikro bir içeriğe sahiptir. Bu düzeyde kurumsal değişim iki düzeye göre daha hızlıdır. Williamson’un çalışmalarında yaptığı vurgu bu düzeyle ilgilidir.
- **Dördüncü düzey:** Kaynak dağılımı ve istihdam ile ilgilidir. Williamson kurumsal analizin bu dört düzeyden yola çıkarak birinci düzeyin daha fazla sosyal teorinin, ikinci düzeyin mülkiyet hakları iktisadının, üçüncü düzeyin işlem maliyetleri iktisadın ve dördüncü düzeyin ise neoklasik iktisadın araştırma alanına girdiği ifade etmektedir.

Kurumlar yönetişimin merkezinde yer almaktadır. Bu anlamda kurumlar yönetim yapıları olarak ifade edilmektedir. Buna göre, kurumsal düzenlemeler ticari faaliyetlerdeki özel ekonomik ilişkilere aracılık etmekte bunun için belli bazı yapıları kapsamaktadır. Örneğin; bürokrasi, sözleşmeye dayanan anlaşmalar, kar amacı gütmeyen örgütler gibi (Şenalp, 2007, 70).

Yeni kurumsal iktisat, piyasa ekonomisinin çalışması ve kalkınmanın sağlanması için devletin önemine vurgu yapmıştır. Dünya Bankası’nın 1997 yılında yayınladığı raporda olduğu gibi küresel piyasanın iyi bir şekilde işlemesi için devlete verilen önem aynıdır. Bankanın yönetim yaklaşımı, diğer birçok devlet ve uluslar arası örgütler tarafından benimsenmiştir. Yönetişimin ölçüm yöntemi konusunda birçok farklı model geliştirmişse de yaygınlıkla benimsenen ölçüm Dünya Bankası’nın ölçüm yöntemidir. Hem OECD hem de AB yönetim konusunda Dünya Bankası’nın yaklaşımını paylaşmaktadır (Bayraktar, 2015, 71-94).

Yeni kurumsal iktisat, piyasa ekonomisinin çalışması ve kalkınmanın sağlanması için devletin önemine vurgu yapmaktadır. Dünya Bankası’nın 1997 yılında yayınladığı Değişen Dünya’da Devlet raporunda küresel piyasaların iyi işlemesi için devlete ayrı bir önem verildiği görülmüştür. Bu yaklaşım, diğer uluslararası örgütler ve devlet tarafından benimsenmiştir. Yönetişimin ölçülmesi konusunda birçok kurum farklı

modeller geliştirmiş olsa da yaygın kabul gören ölçüm DB'nın yöntemi olmuştur (Bayramoğlu, 2005, 36).

Dünya Bankası'nın 1997 kalkınma raporu, yönetim kavramının eşitler arasında ilk konumda görüldüğü, devlet kavramının ise kurumsalcı bir müdahale ile ön plana çıkmasını sağlamıştır. Stiglitz'in sonraki müdahalesinden sonra yeniden kullanıma giren devlet kavramı neoliberalizmin içinde yer aldığı aşamaya uygun şekilde yeniden tanımlanması sağlanmıştır. Böylece neoliberalizmin kurumsalcı revizyonu tamamlanarak kurumsalcılık ve neoliberalizm devlet konusunda uzlaşmıştır. Bu doğrultuda kurumsalcılığı neoliberalizme karşı alternatif olarak ileri sürme düşüncesi ortadan kalkmıştır. Bu aşamadan sonra neoliberalizmin kendisi yeni kurumsal özellikleriyle öne çıkmıştır (Oğuz, 2012, 3-4).

3.1.8. İyi Yönetişime Yönelik Eleştiriler

Yeni kavramlar beraberinde yeni problemleri ve yeni tartışmaları gündeme getirebilmektedir. Bunlardan biri de 1990 yılından itibaren yönetim alanında sıklıkla görülen iyi yönetim kavramıdır. Toplumsal yaşamda çözülmesi gerekli birçok problem olduğu gibi, bu problemlerin çözümüne yönelik birçok yöntem de vardır. bu çözüm yöntemlerinde verimlilik, refah, kamu yararı ve etkinlik gözetilmişse de her çözüm yolunda olduğu gibi iyi yönetiminde güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır (Sarısoy, 2010, 280).

İlk olarak iyi yönetim kavramındaki “iyi” kelimesi tartışılmaktadır. Eğer yönetim; esnek, yeni, katılımcı, şeffaf gibi pozitif sıfatları çağrıştırıyorsa niye önüne “iyi” sıfatını alma ihtiyacı duymaktadır. Diyalektik açıdan düşünüldüğünde; yönetim kavramın iyisi varsa kötüsü de olmalıdır gibi eleştirinin altında yeni kavramların aslında çok da yeni olmadığı, bir takım fikirlerinin tekrar piyasaya sürüldüğü görüşü ileri sürülmektedir (Güler, 2003, 94).

Herkesin üzerinde fikir birliği sağlayacağı düzenlemeler olmaması, farklı sosyal problemlerin, değişik kriterlere göre çözülmesi konusunda herkesin anlaştığı bir “iyi” mümkün değildir görüşüne destek vermektedir (Pettai ve İlling, 2004, 350). Böylece iyi yönetim gibi yeni kavramlarla, yeni bakış açıları ve bu bakış açılarıyla da kamu gücü kapitalizme teslim edilerek, siyasetin gittikçe devre dışı bırakılarak, hem küresel hem de ulusal karar alıcıların, siyasal kurumların önüne geçmesi, halkın yönetim ve kararlar üzerinde etkisiz bırakılması amaçlandığı, kentsel politikalarda ve kentlerin yönetilmesine talip uluslararası şirketler için engel olarak görülen merkezi ve yerel kamu yönetimi örgütlerini, ileri aşamasında ulus devletleri yok etmenin formülü olarak iyi yönetim görülmektedir (Güler, 2003, 95).

İyi yönetim ile ilgili katılımcılığa önem verdiği kadar anti-demokratik olduğuna dair eleştiriler de vardır. Katılımın nasıl olacağı sorunu ve katılımcı konumundaki sivil toplumun temsil niteliğinin, süreci demokratik ve kamu yararına

cereyan eden bir yapıdan çıkaracağı endişesi çok fazla dillendirilmektedir (Çukurçayır ve Sipahi, 2004, 50). İyi yönetişimin esnekliği, karşılıklılığı yetki ve sorumluluklarda muğlaklığa yol açacağı, aktörlerden hangisinin hesap vereceğinin belirlenemeyeceği sorunsalıdır.

Hesap verilebilirlik kavramı üzerinde eleştiriler de bulunmaktadır. kamusal politikaların kabul edilmesi ve uygulanması aşamalarında çok sayıda katılımcının olması sonucunda bu politikaların uygulanmasından ve sonuçlarından kimin hangi ölçüde sorumlu olacağı konusunun açık olmaması ile dar bir kesimin özel çıkarlara hizmet etmesi gibi bir tehlikeden de söz edilmektedir (DPT, 2011, 3). Şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkesinin zamanla hayata geçirilmesi ile bu eleştirideki hassasiyet azaltılabilir. Güncelleşen ve varlığını her alanda hissettiren değişen ihtiyaçlara cevap verebilecek bir kamu yönetişim anlayışı arayışında günümüzde iyi yönetişim ön plana çıkmaktadır (Gündoğan, 2002, 3).

İyi yönetişime getirilen işlevsel yetersizlik üzerine eleştiriler, onun bir takım ideolojilere ve kesimlere hizmet eden bir araç olduğu yönündeki söylemlerdir. Bunlara göre, neoliberaler iyi yönetişimi ve demokrasiyi uluslararası büyük kuruluşların etkisiyle kullanmakta ve iyi yönetişimi kendi düşünce ve fikir yapılarıyla uyuşmayan demokrasi üzerine inşa etmektedirler (Ataay, 2006, 121). İyi yönetişim kapitalist sistemin tıkanıklığına çözüm olarak sunulmuştur. Bu ibare iyi yönetişime getirilen en önemli eleştirilerden biridir. Yine diğer bir eleştiri de süreç aktörlerinden olan özel sektörün sadece kendi çıkarlarının savunuculuğunu yapması yönünde olmasıdır (Eliçin, 2011, 57).

İyi yönetişimi eleştirenlere göre neoliberalizm ve demokrasi arasında bir uyumsuzluk uzun dönemden beri vardır. ancak onlara göre net bir tanımlı yapılamayan sivil toplumun da eklenmesiyle iyi yönetişim kavramının amacının inandırıcı olmaktan çıkmıştır. İyi yönetişim, dünya üzerinde görülen değişim sürecinin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Mevcut hiçbir sistem sıfır hata ile işleyen mükemmel sistem değildir. Bu ifadenin kullanılması dahi doğru değildir. Her sistemin iyi yanları olduğu gibi kötü yanları da bulunabilmektedir. Dünya ihtiyaçlarına cevap vermek için ortaya koyulan sistemlerden biri olan iyi yönetişimin uygulanmasında birtakım sorunlar olabilir. Ancak genel anlamda demokrasi, insan hakları, şeffaflık ve hukukun üstünlüğü gibi birçok kavram ile ilişkili olan iyi yönetişim, ekonomik sistem ve beklentilerle birlikte toplumun görüş ve düşüncelerini devlete daha iyi iletebilme imkanı sunmaktadır.

3.2. Ekonomik Kalkınmanın Kavramsal Çerçevesi

Ekonomik kalkınma bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ile ilgili bir kavramdır. Ülkelerin ekonomik kalkınmasının yanında sosyal, kültürel ve siyasal gibi birçok yönden gelişmeyi de ifade etmektedir.

3.2.1. Kalkınma ve Ekonomik Kalkınma Kavramı

Kalkınma kavramı, bir toplumun gelişimine göre farklılık göstermektedir. Büyüme, modernleşme, ilerleme, sanayileşme ve yapısal değişme gibi farklı kelimelerin yerine de kullanılmaktadır. Günümüzde kalkınma ifadesi günlük konuşmalarda büyüme ve sanayileşmenin yerine kullanıldığı için içerik olarak bir netliğe kavuşmamaktadır (Yavilioğlu, 2002, 49-70).

Kalkınma kavramının net bir tanımının yapılamamasının nedeni genel olarak kalkınma yapısının bölgelere ve toplumlara göre farklılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bazı önemli özelliklere sahip konular incelenirken kimi karışıklıklar ortaya çıkmakta ve paradigması güçlü olan kavramlar daha kolay açıklığa kavuşturulmaktadır. Sosyal bilimlerde, ülkelerin politikası haline gelen düşünce ve fikirlerin herkese ulaşması oldukça önemlidir. Bu düşünce ve fikirler, evrensel olma niteliğine kavuşmakta ve kalkınma kavramı burada devreye girmektedir. Kalkınma kavramı özellikle 20. yüzyılın ilk yarısından başlamak üzere önemli görülmüş ve günümüzdeki şekline sahip olmaya başlamıştır. 19. ve 20. yüzyıla egemen olan sömürgeci anlayış ve devlet yapısı günümüzün ekonomik ve sosyal gelişmelerine altyapı oluşturmuştur (Harris, 2000, 1-24).

Ekonomik kalkınma kavramı, kişi başına düşen gelir artışına ve üretime ek olarak teknik ve kurumsal düzenlemeleri, yapısal değişiklik ve üretim yapısındaki değişiklikler ile sektörler arasında kaynak tahsisini belirtmektedir. Ekonomik kalkınma, ekonomik büyümeyi kapsasa da yalnızca var olanın niceliksel büyümesi değil, olumlu anlamda yeni yapının kurulmasını ifade etmektedir (Özsoy, 2012, 3). Ekonomi literatüründe ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme birbirine yakın sözcüklerdir. Fakat ekonomik kalkınma, büyümeden daha kapsamlı bir kavram olmasına karşın, ekonomik büyüme ise, sayısal bir değerdir. Ekonomik kalkınmanın sağlanması için ekonomik büyümenin gerçekleşmesi ve uzun süre devamı gereklidir (Tokathoğlu, 2012, 33).

Ekonomik kalkınma, ekonomik büyümenin yanı sıra siyasal ve sosyal gelişmelerle birlikte toplumsal refah artışıdır (Pınar, 2012, 159).

Ekonomik kalkınma, David Ricardo ve Adam Smith tarafından öne sürülmüştür. Fakat bu kavram II. Dünya Savaşı sonrasında altın çağını yaşayarak hızlı bir gelişme göstermiştir. Ekonomik kalkınmanın az gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlarla bağdaştırılması, 1950'li yılların ortalarından itibaren sağlanmıştır. Bu dönemde en parlak yıllarını yaşayan ekonomik kalkınma hızlı sermaye birikimi ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Hızlı sermaye birikimi, hızlı sanayileşmeyi gerçekleştirecek, hızlı sanayileşmede işsizliği ortadan kaldırarak kalkınmayı hızlandıracaktır. Ekonomik kalkınmanın temel amacı, geleneksel durağan geçimlilik ekonomiyi kendi ayakları üzerinde duran ve Batı'da örneklerine benzer bir ekonomiye dönüştürmektedir (Kaynak, 2003, 18).

Ekonomik kalkınmanın sağlanması için milli gelirde artış yaşanması ve kişi başına düşen gelir olarak ölçülmesi bir ülkedeki yoksulluğun ortadan kaldırılması için yeterli koşul değildir. Birçok ülkede rastlanıldığı gibi ekonomik büyümeden en düşük gelir grubuna dahil hane halkı yararlanamayabilir. Bu mutlak yoksulluk içinde bulunan hane halklarının sayısına göre artış gösterebilir. Bu anlamda Dünya Bankası'nın ekonomik büyüme ile birlikte gelir dağılımına da önem verildiği görülmektedir. Aynı şekilde Uluslararası Çalışma Örgütü'nün de temel insani ihtiyaçlarına gerekli önemin verildiği açıkça görülmektedir. Eşitsizliğe ve yoksulluğa daha fazla önem veren ekonomik kalkınma, sosyal ve kurumsal yapının gelişmesi olarak da belirtilebilmektedir (Yıldırım vd., 2008, 465).

Kalkınmanın sağlanması için fakirliğin azaltılması, kişi başına düşen milli gelir, barınma, sağlık ve korunma gibi ihtiyaçların karşılanması, insani değerlere daha çok önem verilmesi, hayat kalitesinin artırılması, sosyal seçeneklerin genişletilmesi ve yeterli bir eğitimin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu unsurlar ekonomik kalkınmanın başlıca unsurlarından yer almaktadır (Kaynak, 2005, 34).

3.2.2. Ekonomik Kalkınmanın Önemi

Ekonomik kalkınma, ülkelerin kalkınması için itici güç rolündedir. Kalkınmanın gerçekleşmesi büyük ölçüde ekonomiye dayandırılmakta ve bu alanda politikalar üretilmektedir. Kalkınma kavramını ekonomiden bağımsız düşünmek mümkün değildir.

Ekonomik kalkınma ulusal ve bölgesel kalkınma açısından oldukça önemlidir. Herhangi bir bölgenin ekonomik olarak kalkınması, diğer kalkınma göstergelerini de olumlu anlamda etkilemektedir. Bu nedenle ekonomik kalkınma, kalkınmanın gerçekleşmesinde önemli görevdedir. Kalkınma konusunda değişime neden olan en önemli faktör, küreselleşme sürecidir. 1929-1939 yıllarında görülen büyük bunalımın neden olduğu olumsuz etkiler, Keynes'in politikaları sayesinde giderilmiş, bu politikaların kamunun büyüme, kalkınma ve dışa açılmada yerini genişletmiş ve gücünü arttırmıştır. 1970 yılı öncesinde kalkınma politikalarının ilerleme gösterememesinin nedeni bölgelerin sanayileştirilmesi ve modernleştirilmesinin hedeflenmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu politikaların temelinde yapılacak olan büyük yatırımların ekonominin belli alanlarında yapılması ve oluşacak faydanın diğer alanlara da yansması esası bulunmaktadır. Mevcut kararlar devlet eli ile alınmaktadır. Özel sektörün ve girişimciliğin teşvik edilmesi ve altyapının iyileştirilmesi ile yatırımların artırılması amaçlanmıştır (Kargı, 2009, 21).

Ekonomik kalkınma sadece refahın artması anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda bir ülkenin gelişmişlik düzeyini de göstermektedir. Günümüzde insani kalkınmanın daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. İyi yaşam şartları, sağlık

hizmetleri ve eğitim gibi unsurların istikrarlı ekonomik büyüme ve kalkınma sonucunda elde edilecek faktörler olduğu belirtilmektedir (Aktuğ, 2010, 27).

Gelişmiş ülkeler, uluslararası ekonomik dayanışma ve fikri dahilinde gelişmekte olan ülkelere kredi ve hibe şeklinde yardımlar yaparak destek olmaktadır. Bu ülkelerin yaptıkları yardımlar ekonomik kalkınmaya fayda sağlamamışsa, bunun temel sebebi, o ülkelerin mevcut kalkınma planlarının olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu ülkeler üretim unsurları arasında bulunan çalışma sistemi ve üretim ilişkisi konusunda yeterli donanımına sahip olmadıkları için istikrarlı kalkınma planları sunamamaktadırlar. Kalkınmadan bahsedilmesi için ekonomik kalkınma mekanizmasının oluşturulması, istikrarlı ve düzenli bir şekilde ilerlemesi gerekmektedir (Alphan, 2018, 38-39). Sonuçta üretime dönüşemeyen hiçbir gelirin kalkınmaya etkisinin olmayacağı gibi olumsuz etkiye neden olacağı da görülmektedir. Bu sebeple gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını plan içinde yürütmeleri gerekmektedir.

3.2.3. Ekonomik Kalkınmayı Etkileyen Faktörler

Ekonomik kalkınma, sermayenin en iyi ve istikrarlı kullanılması, üretimi arttıracak teknolojinin geliştirilmesi, doğal kaynakları etkin bir şekilde kullanılması ile mümkündür. Bunu sağlayan en önemli faktör, eğitilmiş insan gücüdür. Günümüzde değerli bir doğal kaynak olan petrolün bulunduğu birçok ülkede yetişmiş insan gücü eksik olduğu için bu kaynaklardan yeteri kadar yararlanılamamaktadır. Buna karşılık doğal kaynakları sınırlı olan Japonya ve Almanya’da yetişmiş insan gücü sayesinde sahip oldukları kıt kaynaklardan en iyi bir biçimde yararlanarak ekonomik kalkınma yönünden ilerle göstermişlerdir (Çakmak, 2008, 33-41).

Ekonomik kalkınmanın en temel faktörlerinin başında teknolojik gelişme, sermaye birikimi ve beşeri sermaye gelmektedir. Endüstri sektörünün gelişmesiyle birlikte ekonomik kalkınma da bütün dünyada yaygınlıkla görülmektedir. Nüfusun büyük bir kısmının zaman içinde tarımdan kent ekonomisine geçmesi verimlilik artışlarının ve yatırımların bütün ekonomiye yayılmasına yol açmıştır. Özellikle son yıllarda yapılan araştırmalara göre ülkeler arasındaki kişi başına verimlilik farklarının sınırlı bir kısmının kişi başına eğitim miktarları ve fiziki sermaye ile açıklanacağı, ülkeler arasındaki kişi başına verimlilik düzeylerinde görülen farkın büyük bir çoğunluğunun girdi başına elde edilen verim düzeylerindeki farklarından kaynaklandığı görülmektedir (Pamuk, 2007, 3-26).

Ekonomik kalkınmaya etki eden faktörlerin başlıcaları şunlardır (Şaşmaz ve Yayla, 2018, 252) ;

- Beşeri sermaye,
- Nüfus,
- Teknoloji,

- Gelir dağılımı,
- Sermaye birikimi,
- Doğal kaynaklardır.

3.2.3.1. Beşeri Sermaye

Ekonomik kalkınma faktörlerinden beşeri sermaye, üretimin gerçekleşmesi bakımından zorunlu unsurlardan biridir. Ekonomik göstergenin iyi olması beşeri sermayeye bağlıdır. Üretimin oluşması için üretim faktörleri yanında beşeri sermayenin de olması gerekmektedir. Az gelişmiş ülkeler, yeteri kadar fiziki sermayeye ve emeğe sahip olsalar da beşeri sermayenin az olması nedeni ile bazı ürünlerin üretimini yapamamaktadır. Beşeri sermayede güçlü olan ülkeler üretim açısından sorun yaşamamaktadırlar. Ekonominin oluşması için fiziki sermayenin yanı sıra beşeri sermayeye de gereksinim vardır (Özyakışır, 2011, 46-71).

Beşeri sermayenin gelişmesini sağlayacak unsur, öğretim ve eğitimidir. Günümüz bilgi ve teknoloji toplumlarında yaşam boyu eğitim oldukça önemlidir. Yaşam boyu eğitim, kişinin çocukluğundan emekliliğine kadar bütün hayatını kapsayan sistemdir. Az gelişmiş ülkelerde ya da az gelişmiş bölgelerde beşeri sermayeyi güçlendirmek, buralarda yaşayan insanların gelişimi açısından büyük öneme sahiptir (Söylemez, 2009, 32).

3.2.3.2. Nüfus

Nüfus, belli bölgede yaşayan insanların oluşturduğu toplam sayıdır. Bu popülasyonun dağılımı ve sayısı özel sektörde ve kamu sektöründe politikalarının belirlenmesi için önemli bir paya sahiptir. Nüfus bir bölgenin kalkınma hızını ve biçimini belirlemede aktif bir kavramdır. Kalkınma kavramı nüfus kavramından bağımsız düşünülemez (Feldstein, 2006, 9).

Nüfus ekonomik kalkınmada önemli role sahiptir. Ekonomik kalkınmışlık bakımından kişi başına düşen milli gelir, kalkınmışlığa etki eden milli gelirden daha anlamlı bir faktöre sahiptir. Hayat standartları ile nüfus artış hızı arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır. Kalkınma açısından milli gelirin artması ile nüfus artışı arasında yüksek düzeyde ilişki vardır (Feldstein ve Horioka, 1980, 358). Ülkelerin sahip oldukları toplum nüfusun köy ve kent arasındaki dağılımı veya nüfusun yaş dağılımı kalkınma politikalarının oluşturulmasında önemli bir kriterdir. Kalkınmaya etki eden sağlık, ulaştırma ve eğitim gibi yatırımlar nüfusa göre şekillenmektedir.

Nüfusun önemli olması nedeniyle ekonomik açıdan kaynaklarla arasında denge olması gereklidir. Dengenin oluşmasını sağlayan unsuru ise optimal nüfustur. Optimal nüfus, bir ülkenin doğal kaynaklarını mevcut sermaye ile en iyi kullanan nüfusa denir. Nüfus artış oranı yüksek ise ülkede şehirleşme oranı ve cari harcamalar artış

göstermektedir. Bu durum ekonomik kaynakların azalmasına yol açmaktadır. Nüfusun artması doğal kaynaklar, iş gücü, kentleşme, milli gelir üzerinde etkiye sahiptir. Bundan dolayı bir bölgenin sahip olduğu nüfus o bölgenin sosyo-ekonomi kaynakları ile dengeli olmalıdır. Kalkınma hareketlerinde nüfusun hem niceliği hem de niteliği önemlidir. Demografik yapıyı oluşturan faktörler doğrudan veya dolaylı olarak kalkınma sürecini etkilemektedir (Bloom ve Freeman, 1987, 14).

3.2.3.3. Gelir Dağılımı

Bireylerin ihtiyaçları sonunda üretimde bulunması önemlidir. Ancak üretimde olduğu gibi elde edilen gelirin de bireyler arasında dağılımı önem arz etmektedir. Gelirin adil bir biçimde dağıtımı ise devletin rolleri arasındadır. Ekonomi politikasının esas amaçlarından biri olan gelir dağılımı, farklı ekonomik sistemlere sahip ve farklı gelişme seviyesinde bulunan bütün ülkelerde gerçekleştirilmektedir (Güçlü ve Bilen, 1995, 160).

Gelir dağılımı, bir ülke içinde belli zamanda oluşturulan gelirin bireyler, gruplar ve üretim faktörleri arasında bölünmesidir. Gelir dağılımı ekonomide belli zaman diliminde oluşturulan gelirin, karar birimleri tarafından ne düzeyde dağıtıldığını ifade etmektedir (Ulusoy vd., 2015, 47).

Gelir dağılımı az gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde adaletsiz bir biçimde dağıtılmaktadır. Piyasa sisteminin tam etkin biçimde işlediği varsayıldığında dahi gelir dağılımı adaletli olmamaktadır. Bunun nedeni ise sınırsız mülkiyet hakkının bulunduğu liberal kapitalist sistemde, üretim faktörleri mülkiyetinin dağıtımının dengeli olmamasıdır (Öztürk, 2012, 420).

Bir ülkede gelirin bireyler ve gruplar arasındaki dağılımı o ülkenin gelişmişlik düzeyi, idari yapısı ve sosyal yapısı hakkında bilgi vermektedir. Dünyada gelir dağılımının adil olmadığı ülkelerde siyasi yapının genellikle demokratik olmadığı görülmektedir (Güçlü ve Bilen, 1995, 160).

Gelir dağılımının adil bir biçimde dağıldığı gelişmiş ülkelerde, sosyal uyum ve dayanışmanın daha iyi sağlandığı, halkın sosyal destek ve sermayeden daha fazla faydalandığı görülmektedir (Deaton, 2001, 45). Bazı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımındaki adaletsizlik, yoksulluğu doğuran faktörlerden biridir. Çünkü, ortalama gelir, toprak mülkiyeti, eğitim gibi unsurlarda yaşanan eşitsizlik yüksek düzeyde göreceli ve mutlak yoksulluğu doğurmuştur (McKay, 2002, 67).

Günümüzde devletlerin en fazla üzerinde durduğu konuların başında yer alan gelir dağılımı, toplumsal sorunlara yol açabilmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizlik ekonomik çöküntülere ve toplumsal huzursuzluklara sebep olmaktadır (Ulusoy vd., 2015, 46). Ekonomik kalkınma modelleri gelir dağılımı adaletsizliğinin fazla olduğu yoksulluk sorununu önlemede, az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerin geçtiği yolu izleyerek kalkınacakları ve yoksulluktan kurtulacakları öngörüsünü ileri sürmektedir.

Bu kapsamda ekonomik gelişmeyi engelleyen faktörler kaldırıldığında yoksulluk problemi de ortadan kalkacaktır (Solmaz, 2008, 132).

Ekonomide yaşanan gelişme sonucunda yoksulluğun ve gelir dağılımı adaletsizliğinin azaldığı görülmektedir. Bir ülkedeki yoksulluk miktarı, kişi başına düşen gelir ve gelir dağılımındaki eşitsizlik ile yakından ilişkilidir. Gelir dağılımı ekonomik kalkınmanın belirleyici faktörü olmaktan ziyade ekonomik kalkınmanın göstergesidir.

3.2.3.4. Doğal Kaynaklar

Doğal kaynaklar, ekonomik kalkınmayı ve üretim artışını sağlayan unsurlardandır. Yapılan bazı çalışmalara göre dünyada doğal kaynaklar adil dağıtılmamaktadır. Adaletsiz dağıtılan doğal kaynaklar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortaya çıkmasında önemli bir faktör olmaktadır. Çünkü birçok gelişmekte olan ülkelerde doğal kaynaklar yetersizdir. Bir ülkenin sahip olduğu topraklarının verimli işletilmesi için tarım ve toprak reformunun olması gerekmektedir. Aynı zamanda toprakların değil, toprak altı ve toprak üstü kaynakların israf edilmeden işletilmeleri de önemlidir. Burada ilk olarak sermayeye, teknolojiye ve vasıflı emeğe ihtiyaç duyulmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bu unsurların eksiklikleri ekonomik kalkınmayı zorlaştırmaktadır (Unay, 1983, 262).

Doğal kaynakların ekonomik kalkınma üzerinde daha çok ekonomik büyüme ve sanayileşme üzerinde etkin rolü bulunmaktadır. Sanayileşme tamamlandığı zaman tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine geçilmektedir. Kırdan kent hayatına geçilmekte ve üretimde eski teknolojiler yerine yeni teknolojiler kullanılmaya başlanmaktadır. Sanayileşme, demir endüstrisinden kömür endüstrisine geçiş ile birlikte kömür endüstrisi sonrası makine ve motorlu araçların, kimya endüstrisinin kullanılmasıdır. Sanayileşmenin son aşamasında elektronik endüstri gelmektedir. Elektronik endüstriye ulaşmak için yer altı ve yer üstü doğal kaynakların kesinlikle kullanılması gerekmektedir (Başol vd., 2005, 61-71).

3.2.3.5. Sermaye Birikimi

Sermaye birikimi, kalkınma ve büyümeyi sağlayan unsurlardan biridir. Ve tasarruf da sermayenin kaynağıdır. Bir ülkede tasarruf eğilimi yüksek ise sermaye birikimi hızlanır; tasarruf eğilimi düşerse sermaye birikimi yavaşlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde sabit duran doğal kaynak ve emeğin üretime katılması yüksek düzeyde sermaye birikimine bağlıdır (Aktuğ, 2010, 27).

Sermaye birikimi yalnızca doğal kaynak, sermaye aktifleri ve işgücü değil, toplumun teknolojik düzeyi, insanların eğitim ve öğretim düzeyleri de yer almaktadır. Bunlar sermaye birikiminin de kalkınma dinamiklerinin de içinde yer almaktadır. Genel

olarak kalkınma hızı her ülkede üretim unsurlarının miktarları ile sınırlı kalmakta bu sebeple sermaye kıtlığından kurtulma yolu tercih edilmektedir. Bundan dolayı gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda işgücü unsuru yeterli olsa bile fiziki sermaye yetersiz olduğundan büyüme oranı da oldukça düşük olmaktadır (Çakmak, 1992, 81-96).

Fakat sermaye gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde farklı anlamlar ifade etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin temel sorunu büyüme oranının sürdürülmesi değil, yüksek bir büyüme oranının başlatılamamasıdır. Bu sebeple sermaye ile ilişkili olan diğer üretim unsurlarının da sermaye arttığı zaman artması gereklidir. Kalkınma için gerekli olan sosyal, politik ve kurumsal şartlar gelişmiş ülkelerde varken, gelişmekte olan ülkelerde bu şartlar yeterli düzeyde değildir. Dolayısıyla reel sermaye stokundaki her artışın sermayede de yükselme oluşturacağına inanılmaktadır (Çakmak, 1992, 81-92).

3.2.3.6. Teknoloji

Teknoloji, üretim unsurları bileşiminde verimliliği arttıran temel kavramlardan biridir. Bir ülkenin sahip olduğu sermaye stoku ne kadar büyükse ülkenin üretim gücü de o kadar fazladır (Aktuğ, 2010, 27).

Teknolojilerin değişmesi ekonomide sanayi, tarım ve hizmet sektörleri ve alt sektörlerinin tamamına toplumsal alanda insanın eğitim, sağlık düzeyi, ulaşım ve iletişimini yani insan unsurunun verimliliğine ve ülkenin refah düzeyine etki eden bütün sosyal yatırımlar, toplumun kültür düzeyine ve siyasal gücüne etki etmektedir. Teknolojilerin en fazla gelişmiş ülkelerde üretilip; gelişmekte olan ülkelerin bu teknolojileri üretmek yerine transfer ettikleri görülmektedir. Teknolojideki gelişmelerin gelişmiş ülkelerde görülüyor olması beşeri sermaye ve fiziki sermaye yönünden daha ileri düzeyde olduklarını göstermektedir. Bu anlamda bilgi teknolojilerinin gelişmesini sağlayan temel unsurun nitelikli insan gücü olduğu belirtilmektedir. Gelişmiş ülkelerin kalkınmalarının başlangıcında ve daha sonra insan unsuruna önem verdikleri, insana yatırım politikalarının sürekliliği sayesinde bugünkü ileri teknolojik gelişmeye ulaştıkları görülmektedir (Ok, 2008, 12).

Teknoloji yararlı yeni ürünler üretmeye ve yeni ürünleri tasarlamaya yönelik bilgilerin tamamıdır (Oktar ve Özkök, 2004, 1-2). Teknoloji düzeyi üretim süreci, yönetim ve üretim organizasyonu, pazarlama ve satış, ürünün kendisi ile ilgili bilgi ve tecrübelerden oluşmaktadır. Teknolojik gelişmelerin sağlanması için ilk olarak teknolojinin bir işletmede uygulanması gereklidir (Kibritçioğlu, 1998, 5).

Günümüzde teknoloji ve bilimin toplumsal hayatı ileri düzeyde etkilediği ve üretime yön verdiği görülmektedir. Teknolojik gelişmeler sosyal ve ekonomik yapılarda önemli değişmelere neden olmakta ve böylelikle ekonomik kalkınmayı hızlandırmaktadır. Ülkeler hem ekonomik hem de ticari alanda üstünlük ve başarı

sağlayabiliyorlarsa bunun temel sebebi teknolojiyi üretme, transfer etme ve toplumsal ve ekonomik faydaya dönüştürebilme becerisinin olmasıdır (Demir ve Arısoy, 2001, 1-20).

Gelişmekte olan bir ülkenin yalnızca üretim unsurlarını nasıl elde edeceği ve üretimi arttırmak için nasıl kullanacağı değil, ayrıca üretim unsurlarının nasıl uygun biçimde birleştirileceği de önemli olmaktadır. Bu anlamda gelişmiş ülke düzeyine ulaşmak için bu durum yeterli görülmemektedir. Bu amaca ulaşmak için yeni teknolojilerin transfer edilmesinden öte, teknolojinin geliştirilmesi, teknoloji ve bilgi kapasitesinin oluşturulması gereklidir (Benhabib ve Spiegel, 1994, 143-173).

3.2.4. Geleneksel Ekonomik Kalkınma Modelleri

Geleneksel ekonomik kalkınma modelleri, ulusal ekonominin iç dinamikleriyle ilgili olarak büyük ekonomik problemlere odaklanmaktadır. Aynı zamanda ekonomik kalkınma ile yapısal değişim süreci arasındaki etkileşimden hareketle gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki farklılıkları ortaya koymaya çalışmaktadır (Palabıyık, 2009, 41).

3.2.4.1. Hirschman Modeli

Hirschman, ekonomik kalkınmanın birçok boyutlu olduğunu ifade etmiştir. Ekonomik kalkınmayı yap-boz oyununa benzetmiştir. Yap-boz oyununda belli parçaların yeri bulunduğu yap-bozu tamamlamak kolaylaşıyor ise, ekonomik kalkınmanın faktörleri olan kurumsal, politik, sosyal ve kültürel mekanizmada iyileşmelerin sağlanması diğer unsurları da iyileştirecektir. Bu faktörler birbirleriyle sıkı bir ilişki içindedir. Dolayısıyla birinde görülen olumluluk ya da olumsuzluk diğer faktörleri de etkilemektedir (Kazgan, 1984, 282).

Dengesiz kalkınma, ekonomik kalkınmada bir model veya planlamanın şart olmadığı, dengesizlik ile ilerlemenin teşvik edildiği, canlandırdığı ve ekonomik yapının dinamik hale getirildiği kuramdır (Solmaz, 2008, 9).

Dengesiz kalkınma kuramları, piyasada görülen dengesizliklerin ekonomik kalkınma üzerinde olumsuz durumlara yol açtığına inanmamakta; tam aksine belli koşullarda oluşan dengesizliklerin ekonomik kalkınmayı hızlandıracağı ve teşvik edeceği ifadesini savunmaktadır. Dengesiz kalkınma kuramcılardan olan Hirschman da bu görüşü savunmaktadır. Kimi durumlarda dengesiz iktisadi büyümenin gerekli olduğu ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için dengesizliğe ihtiyaç duyulmaktadır (Temiz, 2013, 56).

Kalkınma, günümüzde yalnızca ekonomik olarak iyileşmeyi etkileyen politikalar olmayıp ayrıca teknoloji, bilim, tarım, finansal büyüme, nüfus, gelir dağılımı ve dış ticaret gibi unsurları da etkilemektedir. Hirschman modeli ekonomik kalkınma

kuramında birbirine bağlı bütün faktörler de iyileşmeler sağlandığı takdirde kalkınma çok boyutlu olacaktır. Kalkınmanın ilk evrelerinde dengesiz büyüme yaşanabilecekse de çok boyutlu mekanizmaların bir arada ve ortak hareket etmeleri kalkınma sürecine olumlu etki edecektir. Bütün az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde büyüme dengesiz olarak başlar ve zamanla dengeye ulaşır. Hirschman dengesiz kalkınmanın nedenlerini ifade ederken ilk olarak sermaye yatırımcı kıtlığını ortaya koymaktadır. Bundan dolayı sermaye kıtlığının varlığı sahip olunan kaynakların etkin bir şekilde kullanılması ile gerçekleşmektedir. Bunun için mevcut ülkenin elindeki sermaye birikimini kalkınmaya etki edecek şekilde değerlendirmesi gereklidir (Alphan, 2018, 42).

3.2.4.2. Sınırsız Emek Arzı Modeli

Arthur Lewis'in 1954 yılında yayınlanan "Sınırsız Emek Arzı İle Kalkınma" adlı kitabı akademik alanda dünyada büyük ses getirmiş ve kalkınma ekonomisinin ortaya çıkmasında oldukça etkili olmuştur (Kirkpatrick ve Barrientos, 2004, 2-14).

Ekonomik kalkınmanın öncüsü olan Lewis, tarımı kalkınmanın en önemli faktörü, büyümenin ise ön koşulu olarak görmektedir. Lewis modelinde iki sektör bulunmaktadır. Bunlar; kapitalist sektör (sanayi) ve kapitalist olmayan sektör (tarım). Tarım sektöründe işsiz olan kişiler, sanayi sektöründe istihdam edilerek sanayinin genişlemesine yardımcı olmaktadır. Böylelikle tarımda düşük verimlilikte çalışan kişiler, daha verimli hale gelmekte ve ekonomik dönüşüm içine girerek büyümektedir (Williams ve Smith, 2008). Büyümenin hızı, sanayi sektöründeki yatırım düzeyine ve sermaye birikimine göre değişmektedir (Todaro ve Smith, 2012, 275).

Lewis, kalkınma sürecinin başlamasını sanayi sektörünün tarım sektöründeki gizli işsizleri kendine çekmesi ile başladığını ifade etmektedir. Böylelikle ekonomik kalkınma genelinde marjinal verimlilik artmakta, üretim artarken tasarruf imkanı genişlemekte ve yeni sermaye birikimine kaynak oluşturulmaktadır. Lewis emeğin ücreti sabit kalırsa, sanayi sektöründe daha fazla işgücü istihdam edileceğini dile getirmektedir. Aynı zamanda milli gelir içinde karların payı yükselir ve bu da yatırımcıları harekete geçirir. Böylelikle ekonominin yapısı değişerek, tarımsal sektörden sanayi sektörüne geçiş hızı yaşanır. Sanayi sektöründe büyüme, yalnızca kar sebebiyle değil; ayrıca yabancı sermaye, enflasyon ve kredi gibi faktörlerin etkisiyle de oluşmaktadır (Akiş, 2011, 237-256).

3.2.4.3. Büyük İtiş Modeli

Rosenstein Rodan'ın 1943 yılında yayınladığı "Doğu ve Güneydoğu Avrupa'nın Endüstriyelleşme Sorunları" adlı makalesinde Büyük İtiş Modeli olarak da ifade edilen dengeli ekonomik kalkınma modelinin temelleri atılmıştır. Rodan'a göre, kalkınma az

gelişmiş ülkelerde belli bir süreç içinde yavaş yavaş ortaya çıkan bir durum değildir aksine büyük bir itiş ile tetiklenmelidir. Az gelişmiş ülkelerde yeteri kadar sermaye bulunmamaktadır. Bu ülkelerin gelir seviyeleri düşüktür. Bu sebeple ekonomide talep açısından bir darlık söz konusudur. Öte yandan az gelişmiş ülkelerin toprakları ve nüfusları geniş olmasına rağmen, üretim düzeyleri de düşüktür. Büyük itiş olarak ifade edilen kalkınmanın gerçekleştirilmesi için ya emek fazlalığının olduğu kesimden sermaye fazlalığının olduğu kesime doğru bir göç yaşanmalıdır ya da sermaye fazlası olan kesimden sermaye açığı olan kesime doğru sermaye aktarımı gerçekleşmelidir (Çokcanlı, 2019, 15).

Rodan, emek göçü veya sermaye aktarımının gerçekleştirilmesi endüstriyelleşme olarak ifade etmiştir. Rodan'a göre endüstriyelleşmenin emek göçüyle sağlanması, göç alan bölgelerde bazı sorunları da ortaya çıkaracaktır. Bundan dolayı bu yöntem pek makul görünmemektedir (Kazgan, 1984,26). Öte yandan endüstriyelleşmenin bir sektör veya bir bölge ile sınırlı olmaması, sektörlerin birbirleri arasındaki tamamlayıcılıktan yararlanılması ve kalkınmanın bütün ülkenin her bölgesine yayılması önemlidir. Fakat ülkenin bütün bölgelerinde ve sektörlerinde, aynı anda bu denli büyük bir kalkınmanın gerçekleştirilmesi için gerekli olan sermayenin nasıl temin edileceği az gelişmiş ülkeler için önemli bir sorundur. Bu sorun Rodan'ın Büyük İtiş Modeli'ne yöneltilen eleştirilerinden biridir (Stoker, 1998, 20).

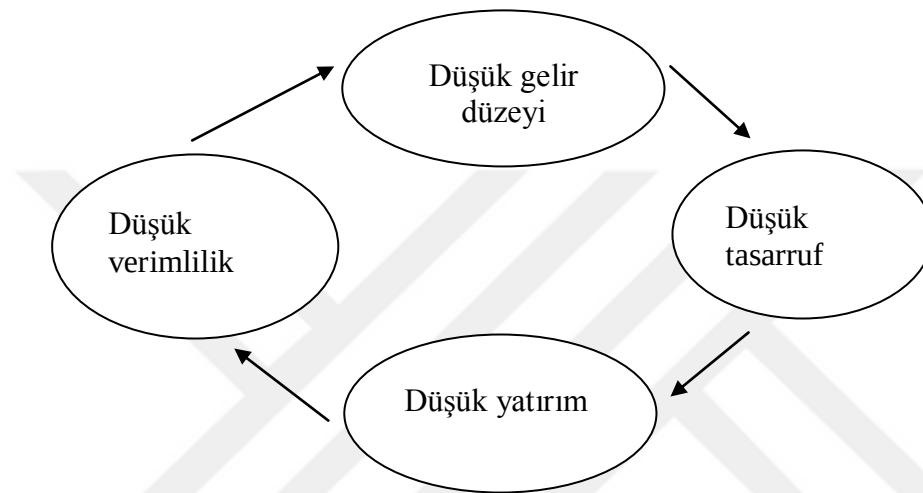
3.2.4.4. Kısır Döngü Modeli

Ragnar Nurkse 1953 yılında yayınladığı “Az Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Teşekkülü” adlı kitabında az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmışlıkları açısından kısır bir döngü içinde olduklarını ifade etmiştir. Nurkse'nin “yoksulluk kısır döngüsü” olarak ifade ettiği durum nedeniyle yoksul ülkeler, aslında yoksul oldukları için yoksuldur. Nurkse'e göre, fakir bir kişinin yiyecek bir şeyi olmayabilir. Bu nedenle yetersiz beslenmiş olacaktır. Dolayısıyla sağlığı zayıflayabilir ve fiziksel olarak zayıf düşebilir. Bu kişinin çalışma kapasitesini düşürmektedir. Bu durum kişinin fakir olmasını göstermektedir. Kişinin fakir olması yiyecek bir şeyi olmamasına yol açar ve bu durum böyle devam eder. “Yoksul ülkeler genelde yoksul oldukları için yoksuldurlar” önerisinde yatan mantık budur. Az gelişmiş ülke ekonomileri hem arz hem de talep açısından böyle bir kısır döngü içindedirler (İlkin, 1983, 73).

Arz açısından bakıldığında, ekonomide tasarruflar için düşük bir kapasite mevcuttur. Bunun nedeni düşük reel gelir düzeyidir. Düşük reel gelir düzeyi, düşük verimliliğinin yansımasıdır. Düşük verimliliğin sebebiyse yetersiz sermaye düzeyidir. Yetersiz sermaye düzeyi ekonomide tasarruflar için düşük kapasitenin olmasından kaynaklanmaktadır. Talep açısından bakıldığında, kişilerin düşük satın alma gücünden dolayı yatırım güduları da düşüktür. Bunun sebebiyse düşük reel gelir düzeyidir. Düşük reel gelir düzeyi düşük verimliliğin yansımasıdır. Düşük verimlilik düzeyi aynı

zamanda üretimdeki düşük sermayenin teşekkülünün sonucudur. Üretimdeki düşük sermaye teşekkülünün sebebi ise düşük yatırım güdüleridir (Yılmaz, 2002, 40).

Nurkse, düşük verimliliğin yansıttığı düşük reel gelir düzeyinin hem arz hem de talep açısından ortak bir payda olduğunu belirtmektedir. Talep cephesindeki tıkanıklığın farkına varılarak dağıtılmasının daha olası olduğunu ifade ederek, arz cephesindeki problemlerin daha ciddi ve daha belirgin olduğunu, bu tıkanıklığın aşılmasının daha zor olduğunu belirtmiştir (Şekil 4.1).

Şekil 3.2. Yoksulluk Kısır Döngüsü (Solmaz, 2008, 132)

Nurkse, Rodan'dan farklı olarak kalkınmanın ülkenin tüm kesimlerinde gerçekleştirilmesinin şart olmadığını, fakat yine de bunun birçok kesimde kendini göstermesi gerektiğini belirtmiştir. Nurkse'e göre, az gelişmiş ülkelerde piyasa yapısının bozukluğu, yatırım kaynaklarının az olması ve talep darlığı kalkınma açısından oldukça önemlidir. Bundan kurtulmanın yolu, farklı sektörlerle eş zamanlı olarak yatırım yapmaktan geçmektedir. Farklı sektörlerle eş zamanlı olarak yapılan yatırım, piyasaları genişleteceğinden kısır döngüden çıkılmaktadır (Yavilioğlu, 2002, 60).

3.2.5. Ekonomik Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar

Günümüzde ekonomi alanında ortaya çıkan yeni gelişmeler yeni kalkınma fikirlerinin farklılaşmasına neden olmuştur. Az gelişmiş ülkelerin siyasi, toplumsal ve ekonomik özelliklerini ele alan yeni kalkınma yaklaşımları önemli hale gelmiştir (Doğan ve Öztürk, 2010, 9-19).

3.2.5.1. Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı

Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu'nun 1987 yılındaki "Ortak Geleceğimiz" adlı raporuna göre sürdürülebilir kalkınma, "gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanından ödün vermeksizin günümüz kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek" kalkınma yaklaşımı olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşıma göre, ülkelerin sosyal ve siyasi kalkınma amaçlarındaki tek unsur sürdürülebilirlik kavramıdır. Hem günümüzün hem de geleceğimizin ortak hedefi, toplumun her kesimindeki insanları temel ihtiyaçlarıyla, yaşam standardı daha yüksek beklentilerinin karşılanmasını sağlamaktır. Ekonomik ve sosyal yapı ile çevresel etkileşimin bütün bir şekilde değerlendirilmesi sürdürülebilir kalkınmanın temel felsefesini oluşturmaktadır. Bu durum kalkınmanın getirdiği fırsatlardan bugünün ve gelecek kuşakların faydalanmasını sağlamaktadır. Bundan dolayı sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevre olmak üzere üç önemli boyutu bulunmaktadır (Anuşlu ve Fırat, 2020, 44-58).

- Ekonomik boyut: Hizmet ve ürünleri sürdürülebilirlik esasına göre üretebilen, tarımsal ve sanayi üretimine zarar veren sektörel dengesizliklerden koruyan, dış ve iç borçların yönetilebilir ölçüde sürdürülebilirliğini sağlayan sistemdir.
- Sosyal boyut: Sağlık ve eğitim gibi sosyal hizmetlerin yeterliliğini sağlayan sistemdir.
- Çevre boyutu: Ekosistem unsurlarının korunmasını sağlayan sistemdir.

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, tüketim ve üretim ölçütlerini öngören ve çevreyle uyum içinde olan yaklaşımdır. Sürdürülebilir kalkınma çevreye zıt büyümeden çevreyle uyum içindeki büyümedir. Sürdürülebilir kalkınmada vurgulanan konu, iktisadi büyümenin tek başına yeterli olmadığıdır. Bu sebeple üretilen kaynakların bölgeler, ülkeler ve gelir grupları arasında eşit bir şekilde dağıtılması gereklidir (Akiş, 2010, 237-256).

Birleşmiş Milletler tarafından sürdürülebilir kalkınmanın amaçları şu şekildedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, 15):

- Yoksulluğun bütün biçimlerini bitirmek,
- Gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak, tarımda sürdürülebilirliği desteklemek,
- Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak,
- Kapsayıcı ve adaletli bir eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatını teşvik etmek,
- Cinsiyet eşitliğini sağlamak,
- Herkes için erişilebilir su ve atık su hizmetlerini güvence altına almak,
- İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemek,
- Ülkeler içinde ve arasında eşitsizlikleri ortadan kaldırmak,

- Bilinçli üretim ve tüketim kalıplarını sağlamak,
- Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmektir.

3.2.5.2. İnsani Kalkınma Yaklaşımı

İnsani kalkınma yaklaşımı son yıllarda kalkınma yaklaşımlarının temel odak noktası olmuştur (Aydınlıgil, 2009, 2). Martha Nussbaun ve Amartya Sen insani kalkınma yaklaşımının temsilcileridir. Sen'e göre kalkınma bütün boyutlarıyla bireyi özgürleştirilmesi gereken süreçtir. Sen, kalkınmanın temel noktasının birey için kaliteli bir hayat sunmak olduğu düşüncesini benimsemiştir. Bu süreçte bireyin neleri yapabildiği ve ne olabildiği konusunun kalkınmanın ölçütü olduğunu savunmaktadır (Sen, 2004, 55).

Sen, insani kalkınma yaklaşımını kalkınmanın GSMH'nın büyümesiyle bireysel gelirdeki yükselişle, teknolojik gelişmelerle, sanayileşmeyle ve sosyal modernleşmeyle içselleştiren geleneksel kalkınma anlayışını eksik görmektedir. Sen'e göre kalkınmanın yaşam standardı ile ilgilenmesi gereklidir (Doğan ve Öztürk, 2010, 9-19).

İnsani kalkınma yaklaşımına göre gelir artışı toplumda önemlidir. Dolayısıyla kalkınma servet ve gelirdeki artışın da ötesinde bir faktördür. Ekonomik kalkınma, iktisadi büyümenin yanında büyüme sürecindeki faktörlerin adaletli bir şekilde dağıtıldığı, büyüme sürecinde çevrenin yenilendiği, sosyal alternatiflerin arttırıldığı ve kişilerin kendi yaşamlarını etkileyen olayların genişletildiği süreçtir. İnsani kalkınmanın iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, insani becerilerin oluşturulmasıdır. Örneğin, bilgi ve yeteneklerin iyileştirilmesidir. İkincisi ise edinilen becerilerin toplumsal, kültürel ve politik faaliyetlerde kullanılmasıdır. Ayrıca insani merkezli kalkınma yaklaşımı, geçmiş dönemlerde az gelişmiş ülkelerin gelişmişliklerini ve yaşam standartlarının iyileştirilmesini ifade etmektedir. Bu nedenle bu yaklaşım, gelirin yanında toplumun yaşam kalitesini ve mutluluğunu, nitelikli eğitimi, toplumun her koşulda üretkenliğini kullanmasını sağlayan, adaletli hak ve özgürlüklerinin korunduğu uzun ve sağlıklı bir yaşamı kapsamaktadır (Akiş, 2010, 237-256).

3.2.5.3. Eşitlikçi Kalkınma Yaklaşımı

Eşitçilik, sosyal değişim adına mücadele edilen toplumsal hareketlerin ve modern siyasal ve ekonomik faaliyetlerin temel ilkesidir. Eğer eşitlik ve eşitsizlikle ilgili problemler modern bilimlerde bu kadar büyük yer tutuyorsa, tüm kapitalist demokratik toplumların temelinde varolan çelişkinin doğal sonucundan kaynaklanmaktadır. Bir sistemde maddi kaynakların kullanımı hakça ve adil bir şekilde olmalıdır. Eşitsizlikle zenginlik oluşturmak demokratik toplumların geleceği açısından hayati önem taşımaktadır (Turner, 1997, 9).

Eşitlikçi kalkınma yaklaşımı, kalkınma kavramına son yıllarda getirilen önemli yeni yaklaşımlardan biridir. Sosyal farklılık adına yapılan sosyal hareketlerin, siyasi mücadelelerin ve modern iktisadi yaşamın temel faktörü olarak görülmektedir. Geleneksel kalkınma yaklaşımları, eşitsizliği kalkınmanın değeri olarak belirtmektedir. Son yıllarda uygulanan şekli ile neo-liberal politikaların gelir ayrımı açısından ortaya çıkardığı olumsuz gelişmeler, kalkınmanın eşitlikçi ilkesi açısından ele alınması gerektiğini ön plana koymuştur. Geleneksel kalkınma yaklaşımlarının iktisadi kalkınmada her şeyin birlikte ilerlediği iktisadi kalkınma ile yoksulluğun yok olacağını ve gelir farklılığının göreceli olarak düzeleceği fikri günümüz gerçekleri ile uyum sağlamamaktadır. Küreselleşme ile birlikte yaşanan gelişmeler, gelişmekte olan ülkelerde gün geçtikçe gelir farkının bozulmasına, sağlık ve eğitim şartlarında olumsuzlukların ortaya çıkmasına, işsizliğin yükselmesine neden olmaktadır. Eşitlikçi yaklaşıma göre kalkınma yalnızca iktisadi anlamda hızlı ilerlemeyi değil ayrıca oluşturulan gelirin adil bir şekilde bölüştürülmesini de kapsamaktadır (Doğan ve Öztürk, 2010, 9-19).

Küreselleşme süreciyle yaşanan gelişmeler, gelişmekte olan ülkelerde gittikçe gelir bölüşümünün bozulduğunu, işsizliğin arttığını, eğitim ve sağlık şartlarının kötüleştiğini göstermektedir. Eşitlikçi kalkınma anlayışına göre, kalkınma sadece ekonomik anlamda hızlı bir şekilde ilerlemeyi değil, gelirin adil bir şekilde paylaşımını da içermelidir (Ercan, 1996, 223).

4. EKONOMİK KALKINMA SÜRECİNDE İYİ YÖNETİŞİMİN ROLÜ

4.1. İyi Yönetişim ve Ekonomik Kalkınma

1980’li yıllarla birlikte yönetim ve kalkınma kavramları oldukça önem kazanmaya başlamıştır. Yönetişimin kalkınma ile ilişkisi 1980’li yıllarda çalışılmaya başlanan “*government*” kavramından farklı anlamlar içeren bir kavram olmuştur. Fakat literatür incelendiğinde yönetim için yapılan tanımlamalarda ortak bir uzlaşma sağlanamamıştır (Kaufmann vd., 2010, 220-246). Ayrıca bununla birlikte yönetim tanımlarında kurallar, zorlayıcı mekanizma ve organizasyon terimleri de ön plana çıkmaktadır (Keefer, 2004, 5-8).

İyi yönetim, politik ekonomi içinde yasal olan veya olmayan düzenlemelere karar veren ve bu kararları uygulamada önemli rolü olan kavramdır. Dolayısıyla yönetim bir amaca yönelik amaçsal çabayı, kontrol etmeyi, yol gösterici olmayı ve yönetmeyi içeren kavramdır (Plumptre ve Graham, 1999, 5). İyi yönetişimde devlet tarafından sunulan hizmetlerin yanı sıra kamusal kararlarda vatandaşların haklarına saygı gösteren karar alma süreçlerini kapsar (Kooiman, 1993, 5). Bu gibi kavramlardan hareketle yönetişimin kalkınma üzerinde önemli bir değişken olduğu ortadadır. Kalkınmada istenen amaçlara ulaşmak için ortak bir akılla yapılacak planlamaya ve organizasyona gereksinim duyulmaktadır. Çevre ve Kalkınma Komisyonunun Brundtland Raporu’na (1987) göre kalkınma, toplumun gelecek kuşaklarını kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden eksik bırakmayacak seviyedeki kaynak kullanımı sayesinde toplumun bugünkü ihtiyaçlarını karşılamak şeklinde belirtmiştir (Güney, 2014, 1-14). Bundan dolayı bu tanımlamayla kalkınma insani refah düzeyini geliştirilmesi, çevrenin korunması, gelecek nesillerin refahına saygı gösterilmesi, fakir kişilerin gereksinimlerinin giderilmesi gibi amaçlara ulaşmak için kalkınma konularındaki karar alma süreçlerinde kamunun dikkatini çekmektedir. İyi yönetim bütün kamusal kararlarda kamu kurumlarının yanında bütün karar alma süreçlerini de kapsadığı için kalkınma ile oldukça ilişkili olan bir kavramdır (Coşkun vd., 2018, 4).

Özellikle son yıllarda kalkınma literatüründe çok boyutlu iyi yönetim olarak ifade edilen yaklaşım ile hem kamu kurumlarının hem de diğer kurumların kurumsal birikimlerini ve tecrübelerini paylaşmaya dönük, iyi organize olmuş örgütlenme modellerinin varlığına dikkat çekilmektedir. İyi yönetimle kalkınma hem bölgesel hem ulusal düzeyde insan kaynağının geliştirilmesi, teknik kapasitesi yüksek vasıflı insan gücünün yetiştirilmesi, yeterli miktarda ve nitelikte projelerin geliştirilmesi, içsel potansiyelin geliştirilmesi ve girişimciliğin desteklenmesi için önemli metotlar ortaya koymuştur. İyi yönetim, yönetimleştirme ve demokrasi kavramlarını da kapsayıcı özellikte önemli yetkilerini, siyasal haklarını ve özgürlüklerini eksiksiz kullanma yeteneğine sahip toplumun kolaylıkla hesap verilebilir özelliklere sahip düzlemde oluşturulması gerektiğini anlatmaktadır (Palabıyık, 2001, 74). Bu nedenle bu

sorumlulukların yerine getirilmesinde kalkınma ve kalkınma politikalarının katılımcı bir perspektifle hazırlanmasında, fonların kullanılmasında, kurumsal ve teknik kapasitenin güçlendirilmesinde, proje anlayışının yaygınlaştırılmasında etkin kurumlar olması istenmektedir. Kalkınma politikalarında projecilik anlayışının geliştirilmesinde ve kaynak paylaşımında temel aktör olmakla birlikte yönetimleştirme ve demokrasi kavramlarını da kapsayıcı nitelikte olması önemlidir. İyi yönetim, önemli yetkilerin siyasal kalkınmada kurumsallaşma açısından oldukça önem taşımaktadır. Devletler daha fazla yabancı yatırım çekmek, uluslar arası rekabet koşullarına ayak uydurmak için ulusal yetkilerinden vazgeçmektedir. Fakat diğer yandan da ulusal düzeyde kullanılan bazı yetkiler, yönetim kavramına dayalı küreselleşmeye ayak uyduracak kalkınma ajanslarına devredilmektedir (Akbaş, 2015, 342).

Yönetişim bürokratik kalite, hukukun üstünlüğü, hesap verilebilirlik, yolsuzluk, politik istikrar, şiddet yokluğu ve hükümet etkililiği gibi değişkenlerden oluşmaktadır. Bu değişkenler Dünya Bankası tarafından hazırlanan Uluslararası Yönetişim Göstergeleri ve Uluslararası Ülke Riski Rehberi tarafından hazırlanan Politik Risk Hizmetleri'nde birer yönetim göstergesi olarak belirtilmektedir (Güney, 2015, 350). Dolayısıyla yönetişimin kalkınma üzerindeki etkisi, temel paradigmalarında önemli bir unsur olarak ele alınmış ve belirtilmiştir.

4.2. İyi Yönetişim İlkelerinin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi

Dünya Bankası Raporları'na göre sunulan iyi yönetim indeksleri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde birçok işletme, uzman anketi ve halk tarafından sağlanan yönetim kalitesi hakkında görüş ve düşünceleri özetleyen araştırma veri kümesidir. Bu veriler, birtakım enstitü, sivil toplum kuruluşu, uluslararası kurum ve kuruluş, özel sektör ve düşünce kurumları tarafından derlenmektedir (Kaufmann, vd., 2010, 213). Bu ilke indeksleri, -2,5 ile +2,5 arasında değer izlemektedir. İndeks değeri +2,5 ortalamasına yaklaştıkça ilgili indekste mevcut ülkenin iyi performans gösterdiği belirtilmektedir. Bu değerler her yıl Dünya Bankası tarafından yıllık olarak yayınlanmaktadır.

İyi yönetim ilkelerinin ekonomik kalkınmaya etkisini değerlendirmek için ekonomik kalkınmayı temsilen insani gelişmişlik indeksi değerleri kullanılmıştır. İnsani gelişmişlik indeksi 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır ve 1 e yaklaştıkça insani gelişmişlik düzeyi yükselmektedir (Mıhçı ve Mıhçı, 2003, 32).

4.2.1. Demokratik Katılım ve Hesap Verilebilirlik İlkesi ile Ekonomik Kalkınma İlişkisi

Bir ülke ekonomisinde ekonomik kalkınmanın sağlanmasında demokrasi önemli role sahiptir. Bir ülkede demokrasi temelinde oluşturulan ve geliştirilen kurumsal yapı,

politik haklar ve ekonomik özgürlüklerin sonucunda ülkede hem ekonomik hem de sosyal anlamda kalkınma ve gelişme sağlanmaktadır (Touraine, 2002, 358-360). Ekonomik kalkınmanın ön koşulu olan demokratik katılım veya demokratik yaklaşımın temel faktörleri, sivil ve ekonomik özgürlükler, etkin kurumsal yapı, politik haklar kalkınmada yol gösterici olmaktadır (Tablo 4.1).

Tablo 4.1. Ekonomik kalkınma bağlamında demokratikleşme (Çukurçayır ve Tezcan, 2011, 50).

DEMOKRATİKLEŞME	EKONOMİK KALKINMA
• Etkin kurumsal yapı, • Politik haklar, • Sivil özgürlük, • Ekonomik özgürlük	

Bu kapsamda ekonomik kalkınmanın ön şartı olarak demokratiklik, öncelikle demokrasi ve kurumsal yapı arasındaki ilişkiler ele alınmalıdır. Kurumsal yapının demokratik bir düzen dahilinde geliştirilmesi sonunda ekonomik kalkınma için ne denli etki oluşturacağının incelenmesi, halkın demokrasiye katılımının belirlenmesi gibi durumlar kalkınmanın temel unsurunu oluşturmaktadır (Demircan, 2003, 97-116).

Demokratik katılımın ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini savunan araştırmacılar, demokrasinin kişilere sunduğu hak ve özgürlükler ile kurumsal yapılarda olumlu değişimlerin yaşandığını dile getirmişlerdir. Dolayısıyla bir ülke ekonomisinde kalkınmanın sağlanmasında önemli role sahip olan kurumsal yapı, mevcut unsurlarıyla birlikte ekonomik yatırımları, tüketimi ve üretimi etkileyerek ekonomik kalkınma üzerinde etkili olmaktadır (Touraine, 2002, 358-360).

Ülke yönetim şeklinin halk için yapılmasını ve halkın yönetimde etkin rol almasını sağlayan demokratiklik, toplumda önemli değişikliklere neden olabilmektedir. Demokratik ülkelerde toplumların ve kişilerin ülke yönetimine katılı ve desteği oldukça önemlidir. Bu sebeple kişilerin mülkiyet hakları korunmakta, huzurlu olmaları sağlanmakta, eğitim düzeyi artmakta ve hayat standardı yükselmektedir. Hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı toplumlarda üretimde verimlilik artmakta ve daha çok yatırım gerçekleşmektedir. Dolayısıyla demokratikliğin temelinde oluşturulan ve istikrar düzeyi yüksek bir kurumsal yapının ekonomik kalkınmanın sağlanmasında önemli rolü bulunmaktadır.

Demokrasi ile yönetilen devletler, topluma karşı sorumlu oldukları ve toplumun tepkilerini önemsedikleri için hem kısıtlıkları hem de diğer sorunları önleyecek tedbirleri almalarına yol açan güçlü unsurlara sahiptirler (Soysal, 2002, 333). Bu unsurlar sebebiyle demokratik rejimle yönetilen ülkelerde kıtlık yaşanmadığı, demokrasinin kısıtlığı önlemeye yardımcı olduğu görülmektedir. Kıtlık yaşayan ülkelerin geçmişi değerlendirildiğinde, kıtlıkların yabancıların yönettiği bölgelerde veya tek parti devletlerinde, askeri diktatörlüklerin yaşandığı ifade edilmektedir (Sen, 2004, 55-200).

Kurumsal yapının temel faktörlerinden olan politik kurumlar, toplumdaki eşitliğin sağlanmasında, mülkiyet haklarının korunmasında ve politik gücün kişilerin lehine kullanılmasında önemli rolü vardır. Bir toplumda politik gücün dağılımında eşitsizlik varsa o toplumda güven, refah ve barışı elinde bulunduranlar gücü kendi lehlerine kullanarak böyle bir ortamın oluşmasına yol açmaktadırlar. Kişilerin beşeri ve fiziksel sermaye ile teknolojik yatırımlarda bulunması için mülkiyet haklarının mevcut olması gerekmektedir. Aynı zamanda ekonomik kurumlar, kaynakların verimli dağıtılmasını sağlayarak gelişmeye katkıda bulunmaktadır (Bennedsen vd., 2005, 8). Ekonomik kurumlar toplumdaki ekonomik dürtülerin yapısında değişikliğine yol açmaktadır. Dolayısıyla kurumsal yapıda mülkiyet haklarının güvence altına alınması ve gelir dağılımında eşitliğin sağlanması iyi ekonomik kurumların göstergesidir. Bu iki şartların yaşandığı toplumlar demokratik toplumlardır. Dolayısıyla bunun sonucunda ekonomik kalkınma sağlanmış olacak ve ekonomik büyüme kolaylaşmış olacaktır (Acemoğlu vd., 2005, 388).

Dünya Bankası'nın yönetim temelleri kalkınma ile ilgili yayınladığı raporda demokratik katılım ve hesap verilebilirlik kapsamında ülkelerin gelişmişlik değerleri yer almaktadır. Bu değerler; gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kapsamında farklı ortalamalara sahiptir. Bu kapsamda Tablo 4.2'de görüldüğü üzere, demokratik katılım ve hesap verilebilirlik ilkesinin insani gelişmişlik dahilinde 1996-2020 yılları ortalaması en iyi ve en yüksek değere sahip olan ülkesi ortalama 1,57 değer ile Danimarka'dır. Danimarka'yı takip eden sıralamada, İsveç 1,57, Finlandiya 1,55, Lüksemburg 1,35 ve Hollanda 1,54 değer ile gelmektedir. Bunun yanı sıra demokratik katılım ve hesap verilebilirlik ilkesinde en kötü değerlere sahip ülkeler de yer almaktadır. Bunlardan ilki 0,80 ortalama değerle Letonya, sonuncu olarak da -0,31 değerle Türkiye yer almaktadır. Tabloda demokratik katılım ve hesap verilebilirlik ilke indeks ortalaması yüksek olan ülkelerin insani gelişmişlik indeksi ortalama değerlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Tabloda henüz gelişmekte olan ülke olarak yer alan ülkelerin değerlerinin ortalamanın altında kalması iyi yönetim ilkelerinin tam olarak uygulanmamasından kaynaklandığı ifade edilebilmektedir.

Tablo 4.2. Demokratik Katılım ve Hesap Verilebilirlik İndeksi ile Ülkelerin İnsani Gelişmişlik İndeksi Değerleri (WorldBank, 05.10.2022, info.worldbank.org).

Ülke	Demokratik Katılım ve Hesap Verilebilirlik İndeksi (1996-2020 yılları ortalaması)	İnsani Gelişmişlik İndeksi (1996-2020 yılları ortalaması)
EN İYİ 5 ÜLKE		
Danimarka	1,57	0,92
İsveç	1,57	0,92
Finlandiya	1,55	0,91
Lüksemburg	1,55	0,89
Hollanda	1,54	0,92
EN KÖTÜ 5 ÜLKE		
Letonya	0,80	0,84
Bulgaristan	0,47	0,78
Hırvatistan	0,45	0,83
Romanya	0,44	0,79
Türkiye	-0,31	0,76

Dolayısıyla politik ve ekonomik kurumlar demokratik temeller dahilinde etkin olarak yapılandırıldığında, ülkelerin uluslararası düzeyde saygınlığı artmakta, siyasi ve ekonomik bağımlılığı azalmakta ve demokratikleşme yönünde önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Bu kapsamda ülkelerin ekonomik kalkınma düzeylerini yükseltmeleri için demokratik katılım ve özgürlük ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Demokratikleşme sürecinde olan ülkelerde yoksul ve zengin kesim arasında büyük bir fark olduğu sürece demokrasiye olan güvensiz ortam devam edebilmektedir.

4.2.2. Hukuk ve Düzen İlkesi ile Ekonomik Kalkınma İlişkisi

Hukuk düzeni ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki son yıllarda ayrıntılı incelenen konulardan biri olmuştur. Özellikle La Porta, Lopez-de-Silanes, Robert Vishny (2000) ve Andrei Shleifer'in (1998) bu alandaki katkıları göz ardı edilememektedir. Bu araştırmacılar bireysel olarak yazdıkları birçok makalede ülkelerin seçtikleri hukuk kurallarının, iş ve işveren düzenlemelerini, yatırımcının güvenliğini, işsizliği, sermaye piyasalarının derinliğini ve kamu bankalarının varlığını farklı faktörlerle açıklamışlardır. Hukuk düzeni ve ekonomik kalkınma konusu bu araştırmacılar tarafından dile getirilmesine karşın kökleri 19. yüzyılda Weber ve Marx gibi düşünürlerin de üstünde durduğu konulardan biri olmuştur (Kama, 2016, 25).

Weber, sanayileşmenin neden Avrupa'da başladığını açıklarken üç sonuca ulaşmıştır (Giddens, 2000, 24). Birincisi rasyonel-akılcı hukuk sistemlerinin varlığı halinde sanayinin veya kapitalizmin gelişmesine olanak sağladığını belirtmiştir. İkincisi, Avrupa'daki hukuk sistemlerinin diğer toplumlarla karşılaştırdığında daha rasyonel olduğu sonucudur. Üçüncüsü ise sanayini dünya genelinde tam etkisini göstermeden önce Avrupa'da yüksek oranda var olmasıdır (Trubek, 1972, 12). Weber'in rasyonellik akılcılığı ön plana çıkartmasının temel sebebi kuralların belli bir amaç için akıllı bir

şekilde düzenlenmesidir. Burada hukuk serbest piyasaların gelişmesine imkan tanıdığı için ekonomik kalkınmayı gerekli kılmaktadır (Giddens, 2001, 23).

Genel anlamda ülkelerin tarihsel gelişimlerine bakıldığında devlet gücünün ve bağımsız mahkemelerin zayıf olduğu ülkelerde, kurumsal ekonomik değişme ve finansal gelişmenin desteklendiği görülmektedir (North ve Weingast, 1989, 803-832). Ülkelerin büyüme oranları ile hukuk düzeni arasındaki ilişki özellikle 1960'lı yıllardan sonra Anglo Sakson hukukunu seçen ülkelerde daha yüksek büyüme oranına sahip oldukları görülmektedir (Klerman vd., 2009, 15). Her ne denli ayrıntılı olarak bakıldığında her ülkenin hukuk yapısının kendine ait bazı özellikleri olsa da medeni hukuk ve teamül hukuk olarak iki ana gruba ayrılmaktadır. Ülkeler daha sonra finansal yasalarını da sahip oldukları hukuk sistemine göre düzenlediklerinden, yatırımcılar üzerinde farklı etkilere neden olmuştur. Devletin hukuk düzenini daha baskın olarak takip ettiği yerlerde elit kesim finansal piyasaları kontrol ederek kalkınma olanaklarının azalmasına sebep olmuştur (Kama, 2016, 27).

Tablo 4.2. Hukuk ve Düzen İndeksi ile Ülkelerin İnsani Gelişmişlik İndeksi Değerleri (WorldBank, 05.10.2022, info.worldbank.org).

Ülke	Hukuk ve Düzen İndeksi (1996-2020 yılları ortalaması)	İnsani Gelişmişlik İndeksi (1996-2020 yılları ortalaması)
EN İYİ 5 ÜLKE		
Finlandiya	2,00	0,91
Danimarka	1,92	0,92
İsveç	1,89	0,91
Avusturya	1,86	0,92
Lüksemburg	1,81	0,89
EN KÖTÜ 5 ÜLKE		
Slovakya	0,48	0,82
Hırvatistan	0,12	0,83
Romanya	0,07	0,79
Türkiye	-0,04	0,76
Bulgaristan	-0,11	0,78

Tablo 4.3'de hukuk ve düzen ilkesi ile insani gelişmişlik ilkeleri verilerinin 1996-2020 yılları ortalamasının olduğu en iyi ve en kötü 5 ülke yer almaktadır. Bu kapsamda hukuk ve düzen indeksiyle en iyi ülkelerin sıralamasında 2,00 ortalama değerle Finlandiya yer almaktadır. Ayrıca insani gelişmişlik indeksinin de yüksek olduğu görülmektedir. Yine 1,92 ortalama değerle Danimarka, 1,89 İsveç, 1,86 Avusturya, 1,81 ortalama değerle Lüksemburg gibi ülkeler hukuk ve düzen indeksinin yüksek olduğu ülkeler arasında görülmektedir. Ve bu ülkelerin insani gelişmişlik indeks ortalamasının da yüksek olduğu görülmektedir. Hukuk ve düzen indeksinde en kötü ülkeler arasında ilk olarak 0,48 ortalama değerle Slovakya yer alırken, en son -0,11 ortalama değerle Bulgaristan olmaktadır. Türkiye'nin ortalama değeri ise sondan ikinci ortalama değerle -0,04'tür.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde hukuk düzeninin sağlanması ile ülkelerde kalkınma hızının artırılması mümkün olmuştur. Kalkınma politikaları ülkelerin ekonomisini ve geleneksel yapısını değiştirmeden devletin rolüne ağırlık vermişlerdir. Kalkınma politikaları bu doğrultuda kuralları değiştirerek sosyal mühendislik projesine girişmişlerdir ancak sonrasında yazılı kurallar ve pratikte geçerli olan kuralların farklı olduğunun kabulüyle projenin başarısız olduğu açıklanmıştır. Yönetişimin hukuk ve düzeni ilkesi kişilere karşı karşıya oldukları imkanı sağladığından onların davranışını şekillendirerek ekonomik açıdan çalışmaya yönlendirmektedir (Acemoğlu ve Robinson, 2017, 12). Hukuk kuralları yalnızca ülkelerin kendi bireylerinin davranış biçimlerini değil ayrıca yabancı yatırımcıların davranışlarını etkilediği için oldukça önemlidir. Hukuk düzeni kurallarının olmadığı veya sık değiştirildiği, toplumun haklarının korunmadığı ve güvenilirliğinin kaybedildiği toplumların ekonomik kalkınmada başarısız olduğu görülmektedir.

4.2.3. Politik İstikrar ve Şiddetin Yoksunluğu İlkesi ile Ekonomik Kalkınma İlişkisi

Politik istikrarsızlığın, kalkınma üzerindeki etkisi farklı kanallarda ortaya çıkmaktadır. Bu durum geleceğe yönelik belirsizlik ortamının oluşmasına yol açmaktadır. Öncelikle politik istikrarın olmadığı ülkelerde yasal sistemlerde zayıflık görülmektedir. Bu durum mülkiyet haklarının güvence altında olmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Mülkiyet haklarının korunmasına yönelik zayıflık, sermayenin marjinal verimliliği ile yatırımcıların kendi tasarrufları altına alacakları getiriler arasında farklılık oluşmaktadır. Dolayısıyla sermayenin marjinal verimliliği aynı koşullara sahip iki ülkedeki ekonomik kalkınma oranı farklılıklarını açıklayan temel faktör olmaktadır. Politik istikrarsızlık geleceğe yönelik belirsizliğe neden olduğu için yatırımlardan beklenen getirin azalmasına ve yatırımların düşmesine yol açmaktadır (Asteriou ve Price, 2001, 383-399). Bu durum kalkınmanın düşük seviyede gerçekleşmesini de beraberinde getirmektedir.

Politik istikrarın sağlanamadığı ülkelerdeki geleceğe yönelik belirsizlik, iktidardaki siyasetçilerin de geleceğe yönelik beklentilerinde belirsizlik oluşturarak, siyasetçiler tarafından uygulanan ekonomik politikaları da etkilemektedir (Alesina ve Perotti, 1993, 3). Gelecek dönemlerde yeniden iktidar olup olmayacaklarını tahmin edemeyen iktidarlar hem mevcut dönemlerinde daha fazla rant isteme faaliyetlerine girişmekte hem de yeniden seçilebilmek için populist politikalar uygulamaya gitmektedir. Yani politik istikrarın olmadığı durumlarda özellikle seçim dönemlerinde iktidarlar uzun vadeli verimli yatırımlar yerine, kısa vadeli ama verimsiz oy toplama potansiyeli yüksek harcamaları tercih etmektedirler. Böylelikle kaynakların verimsiz bir biçimde kullanılması hem ekonomik kalkınmayı olumsuz yönde etkilemekte hem de ekonomide enflasyon gibi problemin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yani mevcut

problemlerin daha da büyümesi belirsizliği arttırmaktadır (Karahana ve Karagöl, 2014, 1). Aynı zamanda politik istikrarsızlık döneminde kamu harcamalarındaki artış, özel sektör yatırımları üzerinde dışlama etkisine sebep olarak kalkınma ve büyüme oranını azaltabilmektedir. Politik istikrarsızlık, kamu borçlarının ortalama vadesini kısaltırken faiz ve maliyeti de yükseltmektedir. Bu durum bütçeden verimli kamu yatırımlarına ayrılan pay yerine borç ödemelerine ayrılan payın artmasına yol açarak kalkınma ve büyüme oranını düşürmektedir (Şanlısoy ve Kök, 2010, 101-125).

Politik istikrarsızlık, yurtiçinde sermaye kanallarını da etkilemektedir. Hem fiziksel sermayenin hem de finansal sermayenin yurtdışına gitmesine yol açmaktadır (Lensink vd., 2000, 73-92). Sermaye miktarındaki azalma kalkınma oranını düşürdüğü gibi sermaye mallarının ve borçlanmanın maliyetlerinde artışına sebep olarak büyüme oranını da azaltmaktadır.

Tablo 4.3. Politik İstikrar ve Şiddetin Yoksunluğu İndeksi ile Ülkelerin İnsani Gelişmişlik İndeksi Değerleri (WorldBank, 05.10.2022, info.worldbank.org).

Ülke	Politik İstikrar ve Şiddetin Yoksunluğu İndeksi (1996-2020 yılları ortalaması)	İnsani Gelişmişlik İndeksi (1996-2020 yılları ortalaması)
EN İYİ 5 ÜLKE		
Lüksemburg	1,40	0,89
Finlandiya	1,36	0,91
Malta	1,25	0,86
İsveç	1,19	0,91
İrlanda	1,14	0,89
EN KÖTÜ 5 ÜLKE		
Bulgaristan	0,29	0,78
Yunanistan	0,23	0,85
Romanya	0,23	0,79
İspanya	0,08	0,86
Türkiye	-1,10	0,76

Tablo 4.4’de Dünya Bankası raporlarının yayınladığı politik istikrar ve şiddetin yoksunluğu indeksi ile insani gelişmişlik indeksinin 1996-2020 yılları ortalamasını gösteren en iyi ve en kötü 5 ülke yer almaktadır. Bu kapsamda politik istikrar ve şiddetin yoksunluğunun insani gelişmişlik indeksi ile kalkınan ülkeler içinde en yüksek 1,40 ortalama değerle Lüksemburg gelmektedir. Finlandiya 1,36, Malta 1,25, İsveç 1,19, İrlanda 1,14 değerle en iyi ülke arasında oldukları saptanmıştır. Ve bu ülkelerin insani gelişmişlik indeks ortalama değerlerinin de yüksek olduğu görülmektedir. En kötü 5 ülke kategorisinde Bulgaristan 0,29, Yunanistan 0,23, Romanya 0,23, İspanya 0,08 ve Türkiye -1,10 yer almaktadır.

Özellikle gelişmiş ülkelerde küreselleşme ile birlikte gittikçe önemi artan yabancı sermaye yatırımcıları kendilerini güvende hissettikleri ülkelere gitmektedirler. Politik istikrarsızlık ile birlikte görülen belirsizlik ortamında yatırım yapmak istememektedir. Ülke içinde yer alan yabancı finansal sermaye de politik istikrarsızlık

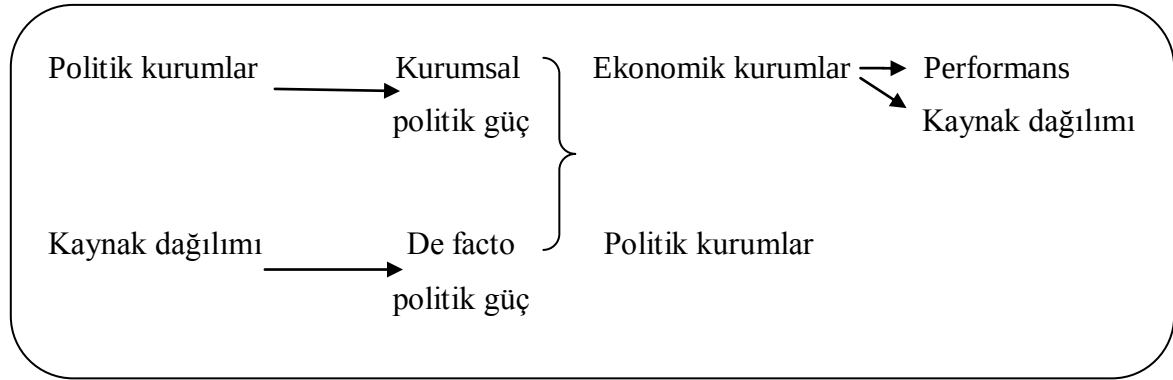
ile birlikte ülkeden çıkmaktadır. Bu durum krizlerin büyümesine neden olmaktadır. Politik istikrarsızlığın geleceğe yönelik belirsizliğinin artması hem yurt içindeki yatırımcıların hem de yabancı yatırımcıların politik sisteme olan güvenini zedelemektedir. Bundan dolayı ekonomide işlem maliyetleri artmakta ekonomik etkinlik azalmaktadır. Sonuçta ekonomik kalkınmaya sınırlayıcı etki etmektedir. Aynı zamanda kaybedilen güvenin yeniden kazanılması uzun zaman ve yüksek maliyet gerektirmektedir (Şanlısoy ve Kök, 2010, 101-125).

Politik istikrarsızlığın kalkınma üzerindeki etkilerinden biri de beyin göçü ya da beşeri sermaye göçü yoluyla görülmektedir. Beyin göçü veya beşeri sermaye ülkelerin kalkınma oranları ve ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını açıklayan unsurdur (Romer, 1996). Politik istikrarsızlık durumunda toplumda beyin göçü yaşanacak ve bireyler yurtdışına gidecektir. Bu durum ekonomik kalkınmanın düşmesine yol açabilmektedir. Ülke içinde politik istikrarsızlığın fazla yaşandığı bölgelerden daha az yaşandığı bölgelere doğru yaşanan beyin göçü ülke için bölgesel kalkınma farklılıklarına da sebep olabilmektedir (Lensink, vd., 2000, 87).

4.2.4. Hükümet Etkinliği İlkesi ile Ekonomik Kalkınma İlişkisi

Politik kurumlar ekonomik kalkınmada oldukça etkili organlardır. Ekonomik kurumlar, bir toplumda beşeri sermaye, fiziksel sermaye, teknoloji düzeyi ve üretim organizasyonunu doğrudan kapsadığı için ekonomik kalkınmanın teşvik edicisi durumundadır. Ayrıca ekonomik kurumlar yalnızca ekonominin toplam ekonomik kalkınma potansiyelini değil, gelecekteki kaynak dağılımını, servetin, fiziksel sermayenin ve beşeri sermayenin dağılımını ekonomik sonuçlarla belirlemektedir (Acemoğlu ve Robinson, 2010, 1-33).

İçsel bir değişken olan ekonomik kurumlar aralarında çıkar çatışması olan farklı grupların tercihleriyle şekillenmektedir. Bu gruplardan hangisinin başarılı olacağı grupların elinde bulunan politik güce bağlıdır. Bundan dolayı hangi grubun politik gücü daha fazla ise toplumda grubun çıkarlarına uygun olan ekonomik kurumlar tercih edilmektedir. Fakat politik güç içsel bir değişkendir ve kurumsal ve de facto olmak üzere iki unsura sahiptir. Burada kurumsallık politik güç yani hükümet etkinliği anlamına gelmektedir. Hükümet etkinliği, toplumdaki hükümet benzeri politik kurumların sahip olduğu güçtür. Toplumdaki mevcut hükümetin formuna karar veren gücün kaynağı demokrasi, otokrasi veya diktatörlük olabilmektedir. Bir toplumdaki hükümet yasal biçimde kendini gösteren politik kurumlar o toplumdaki ekonomik kurumları ve gelecekteki kaynak dağılımını etkileyen güç niteliğindedir (Şekil 4.2).

Şekil 4.1. Kurumlar ve Ekonomik Etkileri (Acemoğlu vd., 2004, 1-33).

Hükümet etkinliğinin önemli bir bileşeni olan de facto politik güç kimi insanların ya da insanlardan oluşan grubun, politik kurumlara benzer yolları kullanarak iktidara gelmemiş olsalarda kendi menfaatleri için politik kurumlara yasal olmayan yollardan etki ettikleri durumdan oluşmaktadır (Acemoğlu vd., 2004, 1-33).

Tablo 4.4. Hükümet Etkinliği İndeksi İle Ülkelerin İnsani Gelişmişlik İndeksi Değerleri (WorldBank, 05.10.2022, info.worldbank.org).

Ülke	Hükümet Etkinliği İndeksi (1996-2020 yılları ortalaması)	İnsani Gelişmişlik İndeksi (1996-2020 yılları ortalaması)
EN İYİ 5 ÜLKE		
Finlandiya	2,08	0,91
Danimarka	2,02	0,92
İsveç	1,88	0,91
Hollanda	1,88	0,92
Lüksemburg	1,77	0,89
EN KÖTÜ 5 ÜLKE		
Yunanistan	0,52	0,85
Hırvatistan	0,49	0,83
Türkiye	0,14	0,76
Bulgaristan	0,08	0,78
Romanya	-0,19	0,79

Tablo 4.5’de hükümet etkinliği ile insani gelişmişlik değeri en yüksek ve en düşük olan 5 ülke ortalamaları yer almaktadır. Bu kapsamda ekonomik kalkınmada iyi yönetim ilkelerinin hükümet etkinliği indeksinin en yüksek olduğu ülke yüksek bir ortalama değerine sahip olan 2,08 değerle Finlandiya’dır. Bunu takip eden ülkeler arasında yer alan Danimarka’nın hem hükümet indeksi değeri (2,03) hem de insani gelişmişlik değerinin (0,92) yüksek olduğu görülmektedir. Tabloda henüz gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan ülkelerin hükümet etkinliği indeks değerlerinin düşük olduğu da saptanmıştır. Bunlardan ilki düşük bir ortalama değerle 0,52 Yunanistan, 0,49 Hırvatistan, 0,14 Türkiye, 0,08 Bulgaristan ve -0,19 Romanya gelmektedir.

Hükümet etkinliği ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin sebebi tam olarak hükümetin performansı sonucunda politikaların daha hızlı ve planlı bir şekilde işlemesi olmaktadır. Gelişmişliğin artmasıyla birlikte toplumun ekonomik refahı da

yükselmektedir. Ekonomik anlamda refahın yükselmesiyle de ülkenin ekonomik durumu iyileşmekte ve yönetim de bu durumda faydalanabilmektedir. Hükümet etkinliğinin artmasıyla birlikte ülkelerin yasallık düzeyi artmakta, politikalar, politik kurumlar ve işlemler yasal zeminde ilerleyebilmektedir. Dolayısıyla bu durumdan ekonomik kalkınma anlamında ilerleme görülmektedir. Ekonomik kalkınma ile birlikte artan gelişmişliğe bağlı olarak ülke durumu iyileşme gösterebilmektedir. Ekonomik kalkınmanın artması hükümet etkinliğinin artmasının sonucudur. Çünkü toplumun refahının artması dolayısıyla hükümet etkinliğini gerekli kılmaktadır. Hükümet etkinliği ile birlikte kalkınma politikalarının planlı, programlı ve hızlı bir şekilde işlemesi sağlanmakta ve ülke kalkınmasına etki edebilmektedir (Şaşmaz, 2019, 1-14).

4.2.5. Düzenleyici Kalite İlkesi ile Ekonomik Kalkınma İlişkisi

Düzenleme kalitesi, hükümetlerin özel sektörün gelişmesine imkan tanıyarak ve teşvik ederek doğru ve uygun politikalar, yasal düzenlemeler yapma ve uygulama kapasitesini belirtmesidir. Bu kapsamda kalkınma, fiyat kontrolleri, para politikası rejimi, bankacılık denetimi gibi alanlara yönelik politikaların ve yasal mevzuatın yasal olarak göstergelerle incelenmesi gerekmektedir. Bu durum bir ülkenin ekonomik kalkınmasında önemli değişkenlerinden biridir (Akın ve Erkuş, 2016, 2).

Ekonomik kalkınma odaklı üretilen politikalar, gelir artışı amaçlarken, oluşturulan gelir bölüşümü ve refahın adaletli dağılması ihmal edilmemelidir. Hem gelirin oluşturulmasında hem de oluşturulan gelirin bölüşmesinde düzenleme kalitesinin iyileştirilmesi ve yapılması toplumların kalkınması için gerekli unsurlardandır. Bu kapsamda iyi yönetişimin ilkelerinden düzenleme kalitesinin gerekliliği hem büyüme hem de kalkınmanın önemli belirleyicisi konumundadır (Alataş, 2014, 56).

Tablo 4.5. Düzenleyici Kalite İndeksi ile Ülkelerin İnsani Gelişmişlik İndeksi Değerleri (WorldBank, 05.10.2022, info.worldbank.org).

Ülke	Düzenleyici Kalite İndeksi (1996-2020 yılları ortalaması)	İnsani Gelişmişlik İndeksi (1996-2020 yılları ortalaması)
EN İYİ 5 ÜLKE		
Finlandiya	1,78	0,91
Danimarka	1,76	0,92
Hollanda	1,76	0,92
Lüksemburg	1,74	0,89
İrlanda	1,67	0,89
EN KÖTÜ 5 ÜLKE		
Yunanistan	0,64	0,85
Bulgaristan	0,52	0,78
Hırvatistan	0,40	0,83
Romanya	0,39	0,79
Türkiye	0,23	0,76

Tablo 4.6’da ekonomik kalkınma ve yönetim ilkelerinden düzenleyici kalite indeksi ortalaması en iyi ve en kötü 5 ülke yer almıştır. Dünya Bankası’nın 1996-2020

yılları arasında ortalama değerini saptadığı ülkelerden düzenleyici kalite indeksi en yüksek ülke, 1,78 değerle Finlandiya gelmektedir. Tabloda görüldüğü üzere Danimarka, Hollanda, Lüksemburg ve İrlanda gibi gelişmiş ülkelerde de değerlerin yüksek olduğu saptanmıştır. Ve bu ilkelere insani gelişmişlik indeksi ortalama değerlerinin de yüksek olduğu görülmektedir. En kötü ülkeler sıralamasında 0,64 değerle Yunanistan ilk sırada ve 0,23 değerle Türkiye en son sırada yer almaktadır.

Bir ülkenin zayıf düzenleme ilkesi, mülkiyet haklarının korunması konusundaki eksikliklere ve siyasi istikrarsızlıklara neden olmaktadır. Düzenlemenin yasal kalitesinin olmadığı kurumsal yapıların olumsuz makroekonomik gelişmelere yol açtığı bilinmektedir (North, 1990, 32). Bunun temel nedeni, kurumsal açıdan zayıf ülkelerde politikacılar veya elit sınıfı oluşturanların devletin kontrol ve idaresini kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak toplumsal kaynakları verimsiz ve etkin olmayan alanlarda değerlendirmektedir. Bu durum makroekonomik şartlara ve krizlere yol açabilmektedir (Acemoğlu, 2003, 1-19).

Yönetişim ilkelerinden biri olan düzenleyici kalite ilkesi ile yönetim kalitesi ve kalkınma arasındaki ilişki ölçülmüştür. Temel amacı düzenleyici kalitenin kriter alınmasıyla ekonomik kalkınmanın belirlenmesidir. Bu doğrultuda hazırlanan ilkede farklı göstergeler oluşturularak birçok uluslararası kuruluş geniş veri tabanları hazırlamış ve yönetimde yer alan bazı hukuksuzluklar incelenmiştir. Yönetimde incelenmeyen insan hakları demokratik reform ve sivil özgürlükler gibi konular ele alınmaya başlanmıştır. Bu düzenleme ile konuların gündeme gelmesi, yönetişimin belirleyicilerinin alanını genişletmiş yalnızca iktisadi ve bürokratik niteliğe sahip belirleyiciler değil, coğrafi, kültürel ve tarihi hipotezler de incelenmiştir. Böylelikle ekonomik kalkınmanın önu iyice genişlemiştir (Canıkalp ve Ünlükaplan, 2015, 81-100).

4.2.6. Yolsuzluğun Kontrolü İlkesi ile Ekonomik Kalkınma İlişkisi

Bir ülke ekonomisinin belli bir büyüme hızını yakalaması için geleneksel üretim kaynakları haricinde farklı değişkenlere de ağırlık vermesi gereklidir. Bu değişkenler arasında yer alan ve daha çok kurumların üretim üzerindeki etkilerini dikkate alan kavramların başında yolsuzluğun kontrolü gelmektedir. Yolsuzluk, siyasi, ekonomi ve sosyal açıdan ülkelerde belirsizliğe sebep olan önemli bir unsurdur. Yolsuzluk, serbest piyasa ekonomisinin işlemesi için gerekli olan ortamın, değerlerin ve toplumsal normların olmadığı sosyal bir bozukluktur. Bu nedenle ülkelerin ekonomik ilişkilerinin gelişmesinde büyük bir engeldir (Primorac ve Smoljic, 2011, 169-190). Dünya’da yaşanan son gelişmelerle birlikte yolsuzluk artık ekonomik kalkınmanın önemli faktörleri arasında kabul edilmektedir (Şaşmaz ve Yayla, 2018, 263).

Yolsuzluk seviyesinin artması; ekonomik büyüme ve kalkınma oranının düşmesi, kamu harcamalarının artması, yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin artmasıyla ilişkilidir (Factor ve Kang, 2015, 633-641). Kamu hizmetlerinin sunulmasında

şeffaflığın olmaması veya az olması, yolsuzluğu engelleyecek belli cezaların olmaması veya bunların etkin uygulama ile desteklenmemesi toplumda kamu gücü ve kaynaklarının kötüye kullanılmasına yol açmaktadır (Bağdiden ve Dökmen, 2006, 23-38). Bunların yanı sıra kamuda yaşanan ağır bürokrasi ve kamu görevlilerinin hizmetleri yerine getirmesi esnasında sahip olunan tekel güç yolsuzluğu arttıran faktörlerdendir. Enflasyon, kamu sektörü ücret düzeyi, devletin ekonomideki payı, doğal kaynakların zenginliği, dinsel ve etnik farklılıklar yolsuzluğun nedenlerindendir (Akçay, 2000, 1-15). Bunların eksikliği ve kontrolünün sağlanamadığı ülkelerde ekonomik anlamda ilerleme kaydedilememektedir.

Yolsuzluk, bir ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmasında önemli bir engeldir. Bu sorunlar Birleşmiş Milletler (BM) UNODC 2016 raporunda şu şekilde özetlenmiştir (United Nations, 2016, 1):

- Yolsuzluk ekonomik kalkınmaya engel olur, yetenekli insan kaynaklarını boşa verir, hukuka zarar verir.
- Doğal kaynak açısından zengin ve yolsuzluğun fazla olduğu ülkelerde nüfus bu zenginliklerden yararlanamaz.
- Eşit haklara sahip olan toplumlarda yolsuzluk kurumları zayıflatacağı için insan haklarına zarar verir.
- Eğitim ve sağlık hizmetlerine sunulan kaynaklar azalır, halkın temel gereksinimlerinin karşılanmasında sorunlarla karşılaşılır.
- Liyakatin esas alınmamasına bağlı olarak, yoksul, kadın ve azınlıkların işe alınması zorlaşır.
- Eğitim kalitesi düşer, bütünsel ve güvenilir bir yüksek öğrenime tehdit oluşturur.
- Sağlık sektöründe ilaç fiyatlarının yüksek olması etik olmayan uygulamalara, sistemin suistimaline yolsuzluğa sebep olmaktadır. bu durumda yatırımcıların uzaklaşmasına yol açar.

Yolsuzluk bütün toplumlarda farklı aralıklarda görülmektedir. Ancak demokrasinin ve ekonomik özgürlüklerin olduğu toplumlarda daha az görülmektedir. Demokrasi düzeyinin artması yolsuzlukta azalmaya neden olabilmektedir. Ancak bunun tam tersi durumda söz konusu olabilir. Otokratik rejimden demokrasiye ilk geçiş aşamasında yolsuzluk artabilmekte demokrasinin olgunlaşmasıyla yolsuzluk gerileyebilmektedir (Güneş vd., 2014, 13-21). Dolayısıyla yolsuzluğun artmasıyla ülkelerin büyüme oranları azalmaktadır. Yolsuzluk düzeyinin yüksek olması yaşam uzunluğu, eğitimsel kazanımlar ve yaşam standardı gibi kalkınma konularına yönelik yatırımlar azalmaktadır (Akçay, 2006, 29-48).

Tablo 4.6. Yolsuzluğun Kontrolü İndeksi ile Ülkelerin İnsani Gelişmişlik İndeksi Değerleri (WorldBank, 05.10.2022, info.worldbank.org).

Ülke	Yolsuzluğun Kontrolü İndeksi (1996-2020 yılları ortalaması)	İnsani Gelişmişlik İndeksi (1996-2020 yılları ortalaması)
EN İYİ 5 ÜLKE		
Danimarka	2,33	0,92
Finlandiya	2,28	0,91
İsveç	2,19	0,91
Hollanda	2,03	0,92
Lüksemburg	2,00	0,89
EN KÖTÜ 5 ÜLKE		
Yunanistan	0,16	0,85
Hırvatistan	0,06	0,83
Türkiye	-0,12	0,76
Bulgaristan	-0,18	0,78
Romanya	-0,26	0,79

Tablo 4.7’de yolsuzluğun kontrolü ülkesi ile insani gelişmişlik değerleri gösterilen en iyi ve en kötü 5 ülkenin 1996-2020 yılları ortalama değerleri yer almaktadır. Kalkınmanın önemli unsurlarından biri olan iyi yönetim ilkelerinden yolsuzluğun kontrolü ilkelerinden en yüksek ortalama değere sahip en iyi ülke 2,33 ortalama değerle Danimarka gelmektedir. Bunu takip eden 2,28 değerle Finlandiya, 2,19 değerle İsveç, 2,03 değerle Hollanda ve 2,00 değerle Lüksemburg gelmektedir. Yolsuzluğun kontrol edilemediği ve dolayısıyla gelişmeye katkı sağlamadığı en kötü ülkeler arasında ilk sırada 0,16 değerle Yunanistan, 0,06 değerle Hırvatistan, -0,12 değerle Türkiye, -0,18 değerle Bulgaristan ve -0,26 değerle Romanya gelmektedir.

4.3. İyi Yönetişim Perspektifinden AB Ülkeleri ve Türkiye Değerlendirmesi

İyi yönetim, “*Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) raporlarında 1992 yılında da Rio De Janeiro’da yapılan Birleşmiş Milletler (BM) Çevre ve Kalkınma konferansında, 1994 yılında Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansında, 1995 yılında Kopenhag Sosyal Gelişme Konferansında, 1996 yılında İstanbul’da yapılan BM İkinci İnsan Yerleşmeleri HABITAT II Konferansında 2000 yılında New York Milenyum Zirvesinde ve 2002 yılında ise Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde*” netlik kazanmıştır. Yapılan konferansların ortak temelinde geleneksel yönetim anlayışı yerine çok aktörlü yönetim anlayışına bırakan düşünce geliştirilmiştir. Yeni düşünce kapsamında hükümetler, hükümet dışı kuruluşlar, çocuklar, kadınlar, gençler, işçiler, işçi sendikaları, iş çevresi, bilim insanları, yerel yönetimler ve yerli halk ortak olarak görülmüştür. Problemlerin çözülmesinde ve kararların alınmasında toplumun bütün kesiminin sorumluluk alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca yapılan konferansların önemli bir diğer ortak özelliği ise, yönetişimin bütün ülkelerde daha etkili uygulanabilmesi için ulusal ve uluslararası düzeyde yönetişimin kalkınma için ön koşul olduğu ileriye sürülmüştür. Bunun için gerekli mekanizmaların kurulmasına odaklanılmış bu doğrultuda AB üyesi olan ülkeler

ve Türkiye dahil olmak üzere ekonomik kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma için iyi yönetime ihtiyaç duyulduğu esas alınmıştır (DPT, 2007, 1-50).

AB ülkelerinde iyi yönetişimin kalkınma üzerindeki etkisi oldukça yüksektir. İyi yönetişim ilkeleri ile GSYİH'nin oranı ve kişi başına gelir olmak üzere farklı ekonomik kalkınma değişkeni uygulamaya gidilmiş ve iyi yönetişim ilkelerinin ekonomik kalkınmayı olumlu yönde etkilediği görülmüştür. AB ülkelerinde iyi yönetişimin düzeyi yükseldiğinde ekonomik kalkınma düzeyinin yükseldiği belirtilmiştir. Ekonomik kalkınma ve eğitim düzeyi ile ekonomik kalkınma arasında doğru orantılı düşünceye ulaşılmıştır (Güney, 2015, 350). Ayrıca AB ülkelerinde nüfusun artmasıyla birlikte ekonomik kalkınmanın düzeyi yükselmeye başlamıştır. AB ülkelerinde yaşlı nüfus gittikçe artmaktadır. Nüfusun yaşlanması, bağımlı nüfusun artmasına sebep olduğu için net tasarruf oranı ile kalkınma düzeyi düşmektedir. Bundan dolayı AB ülkelerinde nüfus artış oranının yükseltilmesi kalkınmanın sürdürülebilirliği için gereklidir (Güney, 2014, 1-14).

AB ülkelerinde iyi yönetişimin ilkelerinden olan yolsuzluk ve kalkınma arasındaki ilişki pozitif yönlü olarak ilerlemiştir. Türkiye dahil AB ülkelerinde yolsuzluğun arttığı durumlarda kalkınmanın geciktiği ve bu anlamda sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilemediği görülmüştür. Kalkınmanın önündeki en büyük engellerden biri olan yolsuzluğun şiddeti ve hükümetin yolsuzlukla mücadelesinin az olduğu ülkelerde ekonomik anlamda istikrarsızlık yaşanmaktadır (Barış, 2020, 420).

İyi yönetişim hükümet tarafından sunulan mal varlığı haklarının korunması ve hukuksal düzenin sorunsuz işlemesi gibi temel hizmetleri kapsamaktadır. Bu sebeple kaynak kullanımının gelecekteki kaynak kullanımına en az zarar verici düzeyde olması için kıt olan kaynakların, gelecekte daha da kıt hale getirilmemesi için gerekli olan güçlü otorite, çok yönlü planlama, ortak akıl kavramlarının iyi yönetişim kavramının içinde yer alması gerekmektedir (Eliçin, 2011, 46). Bundan dolayı bugünkü anlayışla bakıldığında AB ülkelerinde iyi yönetişimi oluşturan alt dalların tamamında iyileştirme ve düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır (Kılıç ve Keser, 2020, 266). Çünkü Türkiye dahil bütün AB ülkelerinde bürokratik etkinliği arttıran, hukukun üstünlüğünü güçlendiren, çok sesliliği özendirerek kamunun hesap verilebilirliğini geliştiren, ülkedeki şiddeti azaltan, politik istikrarı yerleştiren ve hükümetin etkililiğini kolaylaştıran politika ve düzenlemelerin yapılması kalkınma düzeyini oldukça yükseltecektir (Güney, 2016, 193-205).

Küreselleşme ile birlikte kimi teknik düzenlemeler ve yenileştirme çalışmalarının ötesinde devletin konumunu ve yapısını sorgulayan, yeniden şekillendirme amacı taşıyan bir anlayışla uluslar arası çapta özellikle AB ve OECD gibi ülkelerde yönetişim alanında yaşanan değişim ve dönüşümlerden Türkiye'de etkilenmiştir (Balcı, 2005, 23-37). Türk yönetiminin kırtasiyecisi, kapalı ve merkeziyetçi yapıda olduğu bilinmektedir. Buna karşılık son yıllarda Türkiye'deki iyi yönetişim türü

bazı faktörlerle büyük değişikliklere maruz kalmıştır. Hem küreselleşmenin hem de AB adaylığının getirdiği sorumlulukların yerine getirilmesi kapsamında hesap verebilir, şeffaf ve katılımcı yönetişine ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda merkezi yönetimin küçültülerek sorumluluk ve yetkilerin yerel yönetimlere devredilmesi düşüncesi önem kazanmıştır. Ayrıca iyi yönetişime sivil toplum örgütleri, medya kuruluşları ve vatandaşlar katılmak istemiş baskı kurularak yönetişim değişime zorlanmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan bu değişim, model olmuş ve İstanbul'da düzenlenen HABITAT II Konferansıyla birlikte yönetişimde kalkınma planlarından bahsedilmiştir (DPT, 2007, 1-50).

Türkiye'de iyi yönetişim anlayışı, sivil yönetim, yerelleşme, demokrasi, etkin yönetim, ekonomik kalkınma ve sosyal devlet kavramlarını birbirlerine eklemeyerek ulusal yönetim için işlevsel model ortaya koyulmaya çalışılmıştır (Çukurçayır, 2003, 263). Bu kavramlar demokratikleşme sürecinde iyi yönetişim için önemli görülen kavramlardır. 2001-2023 yıllarını kapsayan uzun vadeli kalkınma planlarında *“istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adaletli paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir ülke”* olma amacı yer almaktadır. Türkiye bu kalkınma programları kapsamında hedefini gerçekleştirmek için AB, DB ve OECD gibi uluslar arası kuruluşlarla işbirliği içinde reform ve kalkınma çalışmaları yapmaktadır. Yapılan çalışmaların temel amacı, kamusal hizmetleri etkili, kaliteli, şeffaf hale getirerek halkın karar alma süreçlerine katılımını sağlamaktır (Yalçın, 2010, 35).

4.4. Türkiye’de İyi Yönetişime Geçiş Pratiği Olarak Kalkınma Ajansları

1929'daki ‘Büyük Bunalım’'dan sonraki süreçte özellikle 19. yy.'da oluşan teknolojik birikimin 20. yy.'da sanayileşmeye yol açması ile sanayileşme süreç ve hızları ülkeden ülkeye farklılıklar arz etmiştir. Bunun sonucu olarak ülkelerin bir kısmı daha hızlı bir kısmı da daha yavaş gelişme kaydetmiştir. Bu süreç, dünya genelinde ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre gruplara ayrılmasına yol açmıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalayabilmek için gösterdikleri gayretler beraberinde kalkınma politikalarını getirmiştir. Bölgesel kalkınma politikaları da bu süreçte önemli politika araçları olarak benimsenmiştir (Yücel ve Ata, 2006, 506).

Kalkınma ajansı, bir bölgeye dair bilgilerin simetrikleşmesini ve o bölgenin ülke ekonomisine katkısının artmasını sağlamak için yürütülen politikalar (Köksel ve Yöntem, 2011, 34). Kalkınma ajansları, belli bir yere ait ortamda çalışmakta ve politikalarla rekabeti güçlendirmeye odaklanmaktadır. Çok düzeyli bir iyi yönetişime sahip olan kalkınma ajansları bilgi alışverişinde ve bilgi kaynaklarının oluşturulmasında aktif rol oynamaktadır (Çelik, 2017, 364).

Türkiye’de kalkınma sorunları, geçmişten beri önemli bir tartışma konusudur. Mevcut gelişmeler, eşitsizliklerin çözümünde etkin rol oynamıştır. İyi yönetişimin

sağlanmasında, programlanmasında, koordine edilmesinde, desteklenmesinde, izlenmesinde ve sonuçlandırılmasında kamu ve özel sektör faaliyetlerinin değerlendirilmesinde bölgesel ve yerel gelişmelerin rolü büyüktür. Ekonomik kalkınmada, olumlu yaklaşımlar, iyi yönetişimin rolünü ön plana çıkarmaktadır (Özhan ve Keser, 2021, 20).

Türkiye’de yaşanan kalkınmaya yönelik sorunlar ve zorluklar kalkınma ajanslarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kalkınma ajansları iyi yönetişimi kolaylaştırmış, bilgi varlıkları ve insan kaynakları açısından görülen eksikliklerin giderilmesine yardımcı olmuştur. Türkiye’deki kalkınma ajansları, yeni kalkınma olanaklarını keşfetmek için yönetişimde hedeflere ulaşmak için bir araç olarak görülmüştür. Türkiye’nin karar alma merkezleri bu süreci kalkınmadaki sorunların durumunu çözmek için etkinliği anlamaya çalışmışlardır. Türkiye’nin hukuki, yasal, yönetsel ve kültürel altyapısının merkezi noktasını oluşturan, yerel ve bölgesel kalkınma yaklaşımıyla birleşerek kalkınma ajansları aktif bir şekilde belirlenmeye çalışılmıştır (Koçak ve Karkın, 2010, 600).

Türkiye’de 1920’li yıllardan itibaren birçok amaç doğrultusunda şekillenen kalkınma politikaları öne sürülmüştür. 1920-1950’li yıllardaki kalkınma politikaları, ülkedeki savaş yıkıntılarının altından kalkmak, sanayileşme ve kalkınma alanında en kısa sürede gelişmeyi sağlamak amacıyla uygulanmıştır (Doğruel, 2012, 173). 1950’li yıllarda uygulanan kalkınma politikaları, hızlı sanayileşme, köyden kente göçün bölgelerarası gelişmişlik farkların artması, kentlerde nüfus yoğunluğunun fazlalaşmasına yönelik yapılmıştır. Bu kalkınma politikalarına Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumların fonları, yaklaşımları ve projeleri etkili olmuştur (Bayramoğlu, 2005, 50).

1960 yıllarında büyük ölçekli üretimlere geçişler başlamış ve liberal batı demokrasilerle aynı olmasa da sosyal devlet anlayışı benimsenmiş ve Türkiye’de üretim-birikim-düzenleme şeklinde gelişmeler yaşanmıştır (Eraydın, 2006, 32).

Kalkınma ajansları ile merkezden yönetilen halktan ve hantal bir kalkınma anlayışından, bölgenin problemlerini bilen paydaşlarla işbirliği yapan iyi yönetişimci kalkınmaya doğru geçiş yapılmıştır. Bu anlamda yerel halk güçlendirilerek kalkınma politikalarının belirlenmesinde önemli görülmüştür. Devletin kalkınmada tek belirleyici konumundan sıyrılıp kalkınma ajanslarıyla birlikte görev üstlenmesi kalkınmanın hızlanmasını sağlamaktadır (Köksel ve Yöntem, 2011, 324).

Türkiye’de iyi yönetişim temelli kalkınma ajansları, bilgidен değer üretmeye uygundur. Ajanslarda yer alan aktörlerde bilginin tam olması kalkınma ajanslarının etkinliğinin arttırır. Bu sebeple kalkınma ajanslarındaki etkili ve etkin iletişim iyi yönetişim çabasına önemli katkı sağlamaktadır (Taş, vd., 2010, 374).

5. İYİ YÖNETİŞİMİN EKONOMİK KALKINMAYA ETKİSİ: AB ÜLKELERİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE UYGULAMA

Araştırmanın bu kısmında araştırma modeli, araştırma modelinde yer alan değişkenler, veri analizi sırasında faydalanan ekonometrik yöntemlere dair bilgiler ve ekonometrik analizin sonuçları sunulacaktır.

5.1. Araştırmada Kullanılacak Olan Model, Veriler ve Hipotezler

Çalışmanın bu kısmında, daha önceki bölümlerde teorik olarak ifade edilen iyi yönetim ilkelerinin ekonomik kalkınma ile olan ilişkisi yatay kesit analizi yöntemi kullanılarak test edilecektir.

Gerçekleştirilecek bu ekonometrik çalışma neticesinde, iyi yönetim ilke indekslerinin ekonomik kalkınma ile ilişkisine dair var olduğu kabul edilen etkilerinin gerçekte olup olmadığı, eğer böyle bir ilişki varsa bu ilişkinin nasıl (pozitif veya negatif) ve ne derecede olduğu ortaya çıkarılacaktır.

Çalışmada kullanılan örneklem, 27 Avrupa Birliği Üyesi Ülke ve Türkiye için 2018-2020 dönemini kapsayacak şekilde üç yılın ortalaması olarak belirlenmiştir. Bu çalışma kapsamında ele alınan ülkeler listesi tablo 5.1’ de gösterilmiştir.

Tablo 5.1. Örneklem Dahilindeki Ülke Listesi.

Almanya	Finlandiya	İsveç	Polonya
Avusturya	Fransa	İtalya	Portekiz
Belçika	GKRY	Letonya	Romanya
Bulgaristan	Hırvatistan	Litvanya	Slovakya
Çekya (Çek Cumhuriyeti)	Hollanda	Lüksemburg	Slovenya
Danimarka	İrlanda	Macaristan	Türkiye
Estonya	İspanya	Malta	Yunanistan

5.1.1. Araştırmada Kullanılacak Olan Model

İyi yönetim ilkelerinin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi incelenirken Murphy (2015) ve Apergis (2015)’ in çalışmalarında kullandığı model esas alınmıştır. Araştırma kapsamında çözümlenmesi amaçlanan araştırma modeli denklem 5.1’deki ekonometrik model ile ifade edilebilir.

$$\dot{IGI} = \alpha + \beta_1 DKHV_i + \beta_2 PİSY_i + \beta_3 HE_i + \beta_4 DK_i + \beta_5 HK_i + \beta_6 YK_i + \varepsilon_i \quad (5.1.)$$

$$Model\ 1: \dot{IGI}_i = \alpha + \beta_1 DKHV_i + \varepsilon_i$$

$$Model\ 2: \dot{IGI}_i = \alpha + \beta_2 PİSY_i + \varepsilon_i$$

$$Model\ 3: \dot{IGI}_i = \alpha + \beta_3 HE_i + \varepsilon_i$$

$$Model\ 4: \dot{IGI}_i = \alpha + \beta_4 DK_i + \varepsilon_i$$

$$Model\ 5: \dot{IGI}_i = \alpha + \beta_5 HK_i + \varepsilon_i$$

$$Model\ 6: \dot{IGI}_i = \alpha + \beta_6 YK_i + \varepsilon_i$$

Denklem 5.1’de yer alan;

α ; denklem sabit terimi,

ε ; denklem hata terimlerini ifade etmektedir.

i ; alt indisi birimleri (ülke) gösterirken

β_i ($i=1, 2, 3, 4, 5, 6$) bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki tahmin edilmek istenen etkilerini gösteren tahmin katsayılarıdır.

Denklem 5.1’de yer alan değişkenlere ait gözlemler 27 adet Avrupa Birliği’ne üye ülke Ve Türkiye olmak üzere toplam 28 adet ülke için 2018, 2019 ve 2020 yıllarına ait değerlerin ortalaması alınarak derlenmiştir.

5.1.2. Araştırmada Kullanılacak Olan Veri Seti ve Kaynakları

Çalışmada kullanılacak olan ekonomik modelin bağımsız değişkenleri ve kaynakları tablo 5.2’de belirtilmiştir. Ayrıca Ek-1’de ekonomik modelde kullanılacak olan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait veriler gösterilmiştir.

Tablo 5.2. Değişken Tanımları.

Değişken	Simge	Kaynak
Demokratik katılım ve hesap verilebilirlik	DKHV	Dünya Bankası
Politik istikrar ve şiddetin yokluğu	PİSY	Dünya Bankası
Hükümet etkinliği	HE	Dünya Bankası
Düzenleyici kalite	DK	Dünya Bankası
Hukuk ve düzen	HK	Dünya Bankası
Yolsuzluğun kontrolü	YK	Dünya Bankası
insani gelişmişlik indeksi	IGI	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

Bağımlı değişken olan insani gelişmişlik indeksi verileri 2018-2020 yılları arasındaki UNDP (United Nations Development Report: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) raporlarından elde edilmiştir (UNDP, 05.11.2022, hdr.undp.org). bu değer 0 ile 1 arasında bir değer olup 0’dan 1’e doğru yaklaştıkça insani gelişmişlik düzeyinde daha yüksek performans ifade etmektedir.

Bağımsız değişkenler olan demokratik katılım ve hesap verilebilirlik indeksi, politik istikrar ve şiddetin yokluğu indeksi, hükümet etkinliği indeksi, düzenleyici kalite indeksi, hukuk ve düzen indeksi ile yolsuzluğun kontrolü indeksi verileri ise Dünya Bankası’ndan (World Bank) elde edilmiştir (WorldBank, 05.10.2022, info.worldbank.org). Bu değerler -2.5 ile 2.5 arasında bir değer olup 2.5 değerine yaklaştıkça ilgili iyi yönetim indeksinde o ülkenin iyi performans gösterdiğini ifade etmektedir.

5.1.3. Araştırmada Kullanılacak Olan Hipotezler

Çalışmanın ekonomik modeline ait varsayımlar şunlardır;

Hipotez 1: Demokratik katılım ve hesap verilebilirlik indeksinin insani gelişmişlik indeksi üzerinde pozitif bir etkisi vardır. Buna göre Demokratik katılım ve hesap verilebilirlik indeksi artarsa insani gelişmişlik düzeyi de artmaktadır.

Kullanılan modele göre İnsani gelişmişlik indeksinin değeri demokratik katılım ve hesap verilebilirlik indeksinin değeri artarken artmakta, demokratik katılım ve hesap verilebilirlik indeksinin değeri azalırken de azalmaktadır. Beklenen işaret *pozitif* olmalıdır.

Hipotez 2: Politik istikrar ve şiddetin yokluğu indeksinin insani gelişmişlik indeksi üzerinde pozitif bir etkisi vardır. Buna göre Politik istikrar ve şiddetin yokluğu indeksi artarsa insani gelişmişlik düzeyi de artmaktadır.

Kullanılan modele göre İnsani gelişmişlik indeksinin değeri Politik istikrar ve şiddetin yokluğu indeksinin değeri artarken artmakta, Politik istikrar ve şiddetin yokluğu indeksinin değeri azalırken de azalmaktadır. Beklenen işaret *pozitif* olmalıdır.

Hipotez 3: Hükümet etkinliği indeksinin insani gelişmişlik indeksi üzerinde pozitif bir etkisi vardır. Buna göre Hükümet etkinliği indeksi artarsa insani gelişmişlik düzeyi de artmaktadır.

Kullanılan modele göre İnsani gelişmişlik indeksinin değeri Hükümet etkinliği indeksinin değeri artarken artmakta, Hükümet etkinliği indeksinin değeri azalırken de azalmaktadır. Beklenen işaret *pozitif* olmalıdır.

Hipotez 4: Düzenleyici kalite indeksinin insani gelişmişlik indeksi üzerinde pozitif bir etkisi vardır. Buna göre Düzenleyici kalite indeksi artarsa insani gelişmişlik düzeyi de artmaktadır.

Kullanılan modele göre İnsani gelişmişlik indeksinin değeri Düzenleyici kalite indeksinin değeri artarken artmakta, Düzenleyici kalite indeksinin değeri azalırken de azalmaktadır. Beklenen işaret *pozitif* olmalıdır.

Hipotez 5: Hukuk ve düzen indeksinin insani gelişmişlik indeksi üzerinde pozitif bir etkisi vardır. Buna göre Hukuk ve düzen indeksi artarsa insani gelişmişlik düzeyi de artmaktadır.

Kullanılan modele göre İnsani gelişmişlik indeksinin değeri Hukuk ve düzen indeksinin değeri artarken artmakta, Hukuk ve düzen indeksinin değeri azalırken de azalmaktadır. Beklenen işaret *pozitif* olmalıdır.

Hipotez 6: Yolsuzluğun kontrolü indeksinin insani gelişmişlik indeksi üzerinde pozitif bir etkisi vardır. Buna göre Yolsuzluğun kontrolü indeksi artarsa insani gelişmişlik düzeyi de artmaktadır.

Kullanılan modele göre İnsani gelişmişlik indeksinin değeri Yolsuzluğun kontrolü indeksinin değeri artarken artmakta, Yolsuzluğun kontrolü indeksinin değeri azalırken de azalmaktadır. Beklenen işaret *pozitif* olmalıdır.

5.2. Ampirik çalışmalar Neticesinde Elde Edilen Bulgular ve Değerlendirmesi

Araştırmanın bu kısmında veri analizi sonucu elde edilen istatistik bilgileri, bulgular ve değerlendirme kısmı yer almaktadır.

5.2.1. Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Tablo 5.1’de değişkenlere ait tanımlayıcı istatistik bilgileri yer almaktadır.

Tablo 5.3. Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri.

Değişken	N	Min.	Maks.	$\bar{X}$	S.S
Demokratik katılım ve hesap verilebilirlik	28	-0.847	1.587	0.985	0.506
Politik istikrar ve şiddetin yokluğu	28	-1.293	1.313	0.640	0.480
Hükümet etkinliği	28	-0.170	2.007	1.015	0.588
Düzenleyici kalite	28	-0.711	1.573	0.880	0.478
Hukuk ve düzen	28	-0.666	1.569	0.845	0.477
Yolsuzluğun kontrolü	28	-0.457	1.716	0.913	0.504
İnsani gelişmişlik indeksi	28	-0.611	1.620	0.879	0.485

Demokratik katılım ve hesap verilebilirlik değişkeni minimum -0.847 ile maksimum 1.587 değerleri arasında 0.985 ortalama etrafında 0.506 standart sapma değeri ile dağılmaktadır. Değişken için birimlere ait gözlenen değerler Ek-2’deki grafikte sunulmuştur.

Politik istikrar ve şiddetin yokluğu değişkeni minimum -1.293 ile maksimum 1.313 değerleri arasında 0.64 ortalama etrafında 0.48 standart sapma değeri ile dağılmaktadır. Değişken için birimlere ait gözlenen değerler Ek-3’teki grafikte sunulmuştur.

Hükümet etkinliği değişkeni minimum -0.17 ile maksimum 2.007 değerleri arasında 1.015 ortalama etrafında 0.588 standart sapma değeri ile dağılmaktadır. Değişken için birimlere ait gözlenen değerler Ek-4’teki grafikte sunulmuştur.

Düzenleyici kalite değişkeni minimum -0.711 ile maksimum 1.573 değerleri arasında 0.88 ortalama etrafında 0.478 standart sapma değeri ile dağılmaktadır. Değişken için birimlere ait gözlenen değerler Ek-5’teki grafikte sunulmuştur.

Hukuk ve düzen değişkeni minimum -0.666 ile maksimum 1.569 değerleri arasında 0.845 ortalama etrafında 0.477 standart sapma değeri ile dağılmaktadır. Değişken için birimlere ait gözlenen değerler Ek-6’daki grafikte sunulmuştur.

Yolsuzluğun kontrolü değişkeni minimum -0.457 ile maksimum 1.716 değerleri arasında 0.913 ortalama etrafında 0.504 standart sapma değeri ile dağılmaktadır. Değişken için birimlere ait gözlenen değerler Ek-7’deki grafikte sunulmuştur.

İnsani gelişmişlik değişkeni minimum -0.611 ile maksimum 1.62 değerleri arasında 0.879 ortalama etrafında 0.485 standart sapma değeri ile dağılmaktadır. Değişken için birimlere ait gözlenen değerler Ek-8’deki grafikte sunulmuştur.

5.2.2. Korelasyon Analizleri Ve Saçılım Grafikleri

Araştırmanın bu kısmında değişkenler arası korelasyon ilişkileri ve saçılım grafikleri incelenmiştir. Değişkenler arası korelasyon matrisi tablo 5.4'teki gibidir.

Tablo 5.4. Değişkenler Arası Korelasyon Matrisi.

		1	2	3	4	5	6	7
1.Demokratik Katılım Ve Hesap verilebilirlik	R_{XY}	1.000						
	Sig.	-						
2.Politik İstikrar Ve Şiddetin Yokluğu	R_{XY}	0.774*	1.000					
	Sig.	(0.000)	-					
3.Hükümet Etkinliği	R_{XY}	0.849*	0.603*	1.000				
	Sig.	(0.000)	(0.001)	-				
4.Düzenleyici Kalite	R_{XY}	0.961*	0.856*	0.912*	1.000			
	Sig.	(0.000)	(0.000)	(0.000)	-			
5.Hukuk Ve Düzen	R_{XY}	0.929*	0.868*	0.917*	0.995*	1.000		
	Sig.	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	-		
6.Yolsuzluğun Kontrolü	R_{XY}	0.927*	0.779*	0.967*	0.985*	0.988*	1.000	
	Sig.	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	-	
7.İnsani Gelişmişlik	R_{XY}	0.942*	0.836*	0.936*	0.997*	0.998*	0.995*	1.000
	Sig.	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	-

* (%5) anlamlılık düzeyinde istatistiksel anlamlılığı simgeler, R_{XY}: X ve Y gibi bir değişken çifti arasındaki korelasyon katsayısı, (parantez içleri anlamlılık değerlerini içerir.)

Tablo 5.4 incelendiğinde bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki tüm korelasyon katsayılarının pozitif ve oldukça yüksek olduğu görülmektedir ($R_{XY} > 0.8$, $Sig < 0.05$). Bağımlı değişken İnsani gelişmişlik ile en yüksek korelasyona sahip bağımsız değişken hukuk ve düzen iken, en düşük korelasyon katsayısı politik istikrar ve şiddetin yokluğu için hesaplanmakta olup söz konusu en düşük korelasyon katsayısı dahi oldukça yüksek şiddette bir korelasyon ilişkisine işaret etmektedir.

Diğer yandan bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının da oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenler arasındaki yüksek korelasyonlar Tama Yakın Çoklu Doğrusal Bağlantı sorununa neden olmaktadır. Söz konusu tanımlama sorunu neticesinde ise katsayıların anlamsız hatta ters işaretli olarak hesaplanması olasıdır (Gujarati & Porter, 2009, 319-354). Tama yakın çoklu doğrusal bağlantı sorununa işaret eden bir diğer istatistik olan Varyans Enflasyon Faktörü (VIF) değerleri incelendiğinde oldukça yüksek (10 değeri ile karşılaştırıldığında) VIF değerlerinin hesaplandığı görüldüğünden tama yakın çoklu doğrusallıktan emin olunmuştur (Tablo 5.5). Tama yakın çoklu doğrusal bağlantı sorunundan kaçınmak amacıyla değişkenlerin ayrı ayrı yatay kesit regresyonlarında bağımsız olarak tanımlanmasına karar verilmiştir.

Tablo 5.5. Değişken VIF Değerleri.

Değişken	Varyans	VIF
Yolsuzluğun kontrolü	0.035	11991052.000
Hukuk ve düzen	0.025	7514026.000
Hükümet etkinliği	0.013	5851547.000
Demokratik katılım ve hesap verilebilirlik	0.004	1561785.000
Düzenleyici kalite	0.043	13521753.000
Politik istikrar ve şiddetin yokluğu	0.006	1144366.000

Ek-9'daki Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki saçılım grafikleri incelendiğinde bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında oldukça yüksek doğrusal ilişkilerin gözlenebildiği söylenebilir. Özellikle yolsuzluğun kontrolü, Hukuk ve düzen, düzenleyici kalite için çizilen saçılım grafiklerinde gözlemlerin çok yüksek sıklıkta doğrusal regresyon doğrusu üzerinde olduğu görülmekte iken demokratik katılım ve hesap verilebilirlik ve politik istikrar ve şiddet yokluğu değişkenler ile insanı gelişmişlik değişkeni saçılım grafikleri gözlemleri de doğrusal regresyon doğrusu etrafında dağılmaktadır. Bağımsız değişkenler arasındaki saçılım grafikleri ise Ek-10'da sunulmuştur.

5.2.3. Yatay Kesit Regresyon Analizleri

Bağımsız değişkenler arasındaki yüksek korelasyon ilişkileri sebebiyle Tama Yakın Çoklu Doğrusal Bağımlı sorunundan kaçınmak amacıyla denklem 5.1'de yer alan değişkenlerin ayrı ayrı modellerde bağımsız değişken olarak tanımlandığı 6 ayrı regresyon analizinin yapılmasına karar verilmiştir. Diğer yandan veri setinin küçük örneklem özelliği göstermesi sebebiyle bağımsız değişkenlerin farklı modellerde çözümlenmesi, gözlem sayısı ile tahmin edilecek katsayı sayısı arasındaki oran bakımından da gerekli görülmüştür.

Yapılan regresyon analizlerinde otokorelasyon sorununun incelenmesi için Durbin Watson test istatistiği incelenmiş, 2 değerinden 0.100 fark ile büyük veya küçük D.W değeri hesaplanması durumunda modelde ciddi bir otokorelasyon sorunu olduğuna karar verilmiştir (Karagöz, 2016, 820). Değişen varyans sorununun incelenmesi amacıyla ise Breusch-Pagan-Godfrey değişen varyans testine başvurulmuştur (Breusch ve Pagan, 1979). Modellerde otokorelasyon ve/veya değişen varyans sorunlarının tespit edilmesi durumunda modeller HAC-NEWKEY-WEST dirençli standart hatalar ile tahmin edilerek katsayı etkinlik kayıplarının önüne geçilmesi amaçlanmıştır (Newey ve West, 1987). Yatay kesit regresyon bulguları tablo 5.6'da gösterilmiştir.

Tablo 5.6. Yatay Kesit Regresyon Analizi Bulguları

	1	2	3	4	5	6
Sabit	-0.009 [0.115] -0.079 0.938 (0.005)	0.339 [0.111] 3.066* (0.005)	0.097 [0.066] 1.461 (0.156)	-0.010 [0.058] -0.178 (0.860)	0.024 [0.020] 1.207 (0.238)	0.006 [0.957] 0.060 (0.926)
Demokratik Katılım Ve Hesap Verilebilirlik	0.902 [0.100] 9.018* (0.000)	-	-	-	-	-
Politik İstikrar Ve Şiddetin Yokluğu	-	0.844 [0.137] 6.165* (0.000)	-	-	-	-
Hükümet Etkinliği	-	-	0.771 [0.098] 7.858* (0.000)	-	-	--
Düzenleyici Kalite	-	-	-	0.997 [0.057] 17.892* (0.000)	-	-
Hukuk Ve Düzen	-	-	-	-	0.998 [0.019] 54.311* (0.000)	-
Yolsuzluğun Kontrolü	-	-	-	-	-	0.957 [0.054] 17.630* (0.000)
Tanısal İstatistikler						
F Test	F=205.12* (0.000)	F=60.56* (0.000)	F=184.21* (0.000)	F=4264.46* (0.000)	F=5577.09* (0.000)	F=2440.01* (0.000)
Determinasyon Otokorelasyon	R ² =0.888 D.W=2.252	R ² =0.700 D.W=1.556	R ² =0.876 D.W=1.506	R ² =0.994 D.W=1.571	R ² =0.995 D.W=1.781	R ² =0.989 D.W=1.148
Heteroskedastisite	F=0.660 (0.424)	F=0.007 (0.935)	F=2.130 (0.156)	F=28.537* (0.000)	F=2.724 (0.111)	F=14.808* (0.001)

* (%5) anlamlılık düzeyinde istatistiksel anlamlılığı simgeler, (Parantez içi anlamlılık değerlerini içerir.) (Köşeli parantez içi standart hataları içerir.) F: F test istatistiği, D.W: Durbin Watson Otokorelasyon Testi

Tablo 5.6 incelendiğinde her defasında 1 bağımsız değişkenin ve bağımlı değişkenin İnsani gelişmişlik indeksi olduğu 6 adet regresyon analizi bulgularının yer aldığı görülmektedir.

Model 1 için tanısal istatistikler incelendiğinde D.W değerinin 2'den 0.100 farkın üzerinde büyük olduğu görüldüğünden modelde otokorelasyon sorunu olduğu söylenebilir. Diğer yandan değişen varyans testi sonucuna göre modelde değişen varyans sorunu bulunmamaktadır. (F=0.660, Sig.>0.05). Otokorelasyon sorunundan kaynaklanabilecek etkinlik kayıplarını önlemek amacıyla modele HAC-NEWKEY WEST dirençli standart hatalar ile tahmin edildiğinde modelin %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu (F=205.12, Sig<0.05) ve 0.888 belirlenim katsayısına sahip olduğu görülmektedir (R²=0.888).

Modelde tahmin edilen demokratik katılım ve hesap verilebilirlik değişkeni katsayısının %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. ($\beta_1=0.902$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile veri setinde yer alan ülkeler için demokratik katılım ve hesap verilebilirlik indeksinin artması İnsani gelişmişlik indeksinin de artmasına neden olmaktadır.

Model 2 için tanısal istatistikler incelendiğinde D.W değerinin 2'den oldukça küçük olduğu görüldüğünden modelde otokorelasyon sorunu olduğu söylenebilir. Diğer yandan değişen varyans testi sonucuna göre modelde değişen varyans sorunu bulunmamaktadır. (F=1.556, Sig.>0.05). Otokorelasyon sorunundan kaynaklanabilecek etkinli kayıplarını önlemek amacıyla modele HAC-NEWKEY WEST dirençli standart hatalar ile tahmin edildiğinde modelin %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu (F=60.56, Sig<0.05) ve 0.700 belirlenim katsayısına sahip olduğu görülmektedir ($R^2=0.700$).

Modelde tahmin edilen politik istikrar ve şiddetin yokluğu değişkeni katsayısının %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. ($\beta_2=0.844$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile veri setinde yer alan ülkeler için politik istikrar ve şiddetin yokluğu indeksinin artması insani gelişmişlik indeksinin de artmasına neden olmaktadır.

Model 3 için tanısal istatistikler incelendiğinde D.W değerinin 2'den oldukça küçük olduğu görüldüğünden modelde otokorelasyon sorunu olduğu söylenebilir. Diğer yandan değişen varyans testi sonucuna göre modelde değişen varyans sorunu bulunmamaktadır. (F=2.130, Sig.>0.05). Otokorelasyon sorunundan kaynaklanabilecek etkinli kayıplarını önlemek amacıyla modele HAC-NEWKEY WEST dirençli standart hatalar ile tahmin edildiğinde modelin %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu (F=184.21, Sig<0.05) ve 0.876 belirlenim katsayısına sahip olduğu görülmektedir ($R^2=0.876$).

Modelde tahmin edilen hükümet etkinliği değişkeni katsayısının %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. ($\beta_3=0.771$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile veri setinde yer alan ülkeler için hükümet etkinliği indeksinin artması insani gelişmişlik indeksinin de artmasına neden olmaktadır.

Model 4 için tanısal istatistikler incelendiğinde D.W değerinin 2'den oldukça küçük olduğu görüldüğünden modelde otokorelasyon sorunu olduğu söylenebilir. Diğer yandan değişen varyans testi sonucuna göre modelde değişen varyans sorunun da olduğu söylenebilir. (F=28.537, Sig.<0.01). Otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarından kaynaklanabilecek etkinli kayıplarını önlemek amacıyla modele HAC-NEWKEY WEST dirençli standart hatalar ile tahmin edildiğinde modelin %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu (F=4264.46, Sig<0.05) ve 0.994 belirlenim katsayısına sahip olduğu görülmektedir ($R^2=0.994$).

Modelde tahmin edilen düzenleyici kalite değişkeni katsayısının %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. ($\beta_4=0.997$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile veri setinde yer alan ülkeler için düzenleyici kalite indeksinin artması insani gelişmişlik indeksinin de artmasına neden olmaktadır.

Model 5 için tanısal istatistikler incelendiğinde D.W değerinin 2'den oldukça küçük olduğu görüldüğünden modelde otokorelasyon sorunu olduğu söylenebilir. Diğer yandan değişen varyans testi sonucuna göre modelde değişen varyans sorunu bulunmamaktadır. (F=2.724, Sig.>0.05). Otokorelasyon sorunundan kaynaklanabilecek etkinli kayıplarını önlemek amacıyla modele HAC-NEWKEY WEST dirençli standart hatalar ile tahmin edildiğinde modelin %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu (F=5577.09, Sig<0.05) ve 0.995 belirlenim katsayısına sahip olduğu görülmektedir ($R^2=0.995$).

Modelde tahmin edilen hukuk ve düzen değişkeni katsayısının %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. ($\beta_5=0.998$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile veri setinde yer alan ülkeler için hukuk ve düzen indeksinin artması insani gelişmişlik indeksinin de artmasına neden olmaktadır.

Model 6 için tanısal istatistikler incelendiğinde D.W değerinin 2'den oldukça küçük olduğu görüldüğünden modelde otokorelasyon sorunu olduğu söylenebilir. Diğer yandan değişen varyans testi sonucuna göre modelde değişen varyans sorunun da olduğu söylenebilir. (F=14.808, Sig.<0.01). Otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarından kaynaklanabilecek etkinli kayıplarını önlemek amacıyla modele HAC-NEWKEY WEST dirençli standart hatalar ile tahmin edildiğinde modelin %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu (F=2440.01, Sig<0.05) ve 0.989 belirlenim katsayısına sahip olduğu görülmektedir ($R^2=0.989$).

Modelde tahmin edilen yolsuzluğun kontrolü değişkeni katsayısının %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. ($\beta_6=0.957$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile veri setinde yer alan ülkeler için yolsuzluğun kontrolü indeksinin artması insani gelişmişlik indeksinin de artmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak bu bölümde yatay kesit analiz yöntemi yardımıyla iyi yönetim ilkeleri ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki Avrupa Birliği üyesi ülkeler ve Türkiye için incelenmiştir. Yukarıda kapsamlı bir şekilde ifade edildiği gibi her bir modeldeki bağımsız (açıklayıcı) değişkenlere ait sonuçlar daha önceki bölümde teorik olarak ifade edilen hipotezleri doğrular niteliktedir. Bu sonuçlar, çalışmada belirtilen teorik argümanların doğruluğunu ve geçerliliğini ispatlamaktadır.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Küreselleşme süreci ile birlikte toplum; ekonomik, sosyal ve siyasal bütünleşme sürecine girmiştir. Böylelikle geleneksel yönetim modelleri yerine yenilikçi yaklaşımlar geliştirme ihtiyacı doğmuştur. Yönetişim, geleneksel yönetim modellerinin eksiklikleri sonucunda doğmuş gibi görünse de gücün kendisinden ziyade nasıl kullanılacağı ile ilgilenmektedir. Dolayısıyla yönetim bir ülkedeki insanların ve toplumdaki grupların, kendilerini net bir biçimde ifade etmelerini, hukuki haklarını kullanmalarını, sorumluluklarını yerine getirmelerini ve farklılıklarını ortaya koymalarını sağlayan süreçtir. İyi yönetim ise yönetişimin sahip olması gereken ilkeleridir. Yönetişimin nasıl daha iyi hale getirilebileceği ile ilgilenmektedir.

Küreselleşme ile birlikte ekonomik kalkınma alanındaki görüş ve düşünceler birçok kez değişime uğramıştır. Devletin öncülüğünde vurgulanan geleneksel ekonomik kalkınma yaklaşımları ile istenilen sonuçların elde edilememesi sonunda farklı çözüm arayışlarına gidilmiştir. 1980’li yıllarda neoliberal görüşün etkili olmasıyla devletin geri çekilmesi ve tam rekabetçi piyasaların teşvik edilmesi önerilmiştir. Fakat küresel serbest piyasayı öngören mutabakatın başarıya ulaşmaması, küresel yoksulluğu ve eşitsizliği arttırması yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu kapsamda yönetim kavramı yükselişe geçmiş ve önem kazanmaya başlamıştır. Tek yönlü kalkınma yaklaşımları terk edilmiş, bütün paydaşları kapsayan çoğulcu yaklaşımlar öne çıkmıştır. Dolayısıyla iyi yönetişimin ekonomik kalkınma üzerinde etkisi araştırılmış ve bu yönde ilerleme sağlandığı takdirde kalkınmanın başarıya ulaşacağı genel kabul görmüştür.

İyi yönetişimde yer alan ilkeler yönetişimin unsurlarının temelini oluşturmaktadır. Ayrıca devamlılığını da sağlayan bu ilkeler ile devlet ve toplum koordineli bir biçimde ilerleme sağlamaktadır. İyi yönetim bakımından ilerleme, dolaylı yoldan kalkınma anlamına gelmektedir. Gelişmişlik kavramı iyi yönetişimin en güçlü göstergesidir. 1990’lı yıllardan itibaren etkinliğini arttıran ekonomik ve toplumsal yaşamdaki değişimler iyi yönetim anlayışının da değişmesine yol açmıştır. Kalkınma anlayışının dayandığı kuramsal yaklaşımın temelinde merkezi yapıdan ayrılma yer almaktadır. Dolayısıyla devletlerin yönetim yapısı buna göre yeniden yapılandırılmış ve iyi yönetim ile kalkınma ekonomik sistemi teşvik edecek şekilde birlikte ilerlemiştir.

Gelişmiş ülkeler, kalkınmayı sağlamak ve daha fazla yabancı yatırım çekmek, uluslararası rekabet koşullarına ayak uydurmak için iyi yönetim ilkelerine daha fazla bağlanmaya başlamışlardır. Önceden ulusal düzeyde kullanılan bazı yetkiler yönetim paradigmasına dayalı olarak merkezi anlamda düzenleyici kurullara, küreselleşmeye ayak uyduracak kalkınma politikalarına yönelmişlerdir. Bu anlamda bakıldığında Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşlar, kalkınmanın yönetim anlayışına göre çalışan ülkeler ve devletler arasında çeşitli politikalar uygulamış ve raporlar hazırlanmıştır.

Günümüzde iyi yönetim kalitesi arttırılmadan sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi mümkün değildir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde iyi yönetim konusunda önemli eksiklikler yer almaktadır. Bir ülkede demokrasinin, istikrarın ve yasal çerçevenin güçlendirilmesi ile bütün alanlarda şeffaflığın, hesap verilebilirliğin arttırılmasıyla güven ortamı sağlanmalıdır. Bu durum ekonomik kalkınma faaliyetlerinin etkin bir biçimde gerçekleştirilmesine imkan sağlayacaktır.

İyi yönetim bağlamında ekonomik kalkınma çerçevesinde yer alan çalışmalarda belirtildiği üzere, ülkedeki iyi yönetim düzeyi, o ülkenin ekonomik kalkınmasına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu doğrultuda gelişmekte olan ülkelere göre ekonomik kalkınma düzeyleri yüksek olan ülkelerde toplumsal refahın yüksek olması, bireylerin yönetimde aktif rol üstlenmesi ve katılması, ekonomik kalkınmayı güçlendirmektedir. Dolayısıyla geri kalmış ve az gelişmiş ülkelerde bu politikaların uygulanması ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı arttırmada etkili olmaktadır. İyi yönetim ve ekonomik kalkınma konusunda ülkelere daha fazla direktifler verilebilir bu anlamda ülkelerin gelişmişlik düzeyine çıkması sağlanabilir.

Ekonomik kalkınma anlamında iyi yönetim ilkeleri çerçevesinde yer alan görüşler genellikle sosyal ve ekonomik gelişim üzerinde oldukça büyük öneme sahip olmuştur. Etkin ve kaliteli bir kurumsal yapı ekonomik kalkınma ve büyüme üzerinde etkin bir rol oynamaktadır. Bu durum hem Dünya Bankası raporlarında hem de birçok araştırmacı tarafından yapılan çalışmalarda net bir şekilde gösterilmiştir. Bir ülkede politik hakların, ekonomik ve sivil özgürlüklerin sağlanması, güvence altına alınması, yolsuzluğun önlenmesi, demokratik katılımın sağlanması, politik istikrarın sürdürülmesi, şeffaf ve hesap verebilirlik ilkelerinin tam anlamıyla gerçekleşmesi, o ülke ekonomisinin kalkınması için vazgeçilmez bir unsur olacaktır. Az gelişmiş ve geri kalmış ülkelere bakıldığında bu alanda meydana gelecek pozitif değişiklikler, ekonomik kalkınma üzerinde aynı doğrultuda etkilerin meydana gelmesini sağlamaktadır.

Bu kapsamda yapılan ampirik çalışmada 27 AB üyesi ülke ve Türkiye'ye ait 2018-2020 yılları arası yıllık verilerin ortalaması kullanılarak iyi yönetim ilkeleri ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiler yatay kesit analizi ile analiz edilmiştir. Bağımlı değişken olan ekonomik kalkınmayı temsilen insani gelişmişlik indeksi; bağımsız değişken olan iyi yönetimi temsilen demokratik katılım ve hesap verebilirlik indeksi, politik istikrar ve şiddetin yokluğu indeksi, hükümet etkinliği indeksi, düzenleyici kalite indeksi, hukuk ve düzen indeksi ile yolsuzluğun kontrolü indeksi değişkenleri kullanılmıştır. Böylece iyi yönetim ilke indekslerinin insani gelişmişlik indeksini olumlu (Pozitif) yönde etkilediği hipotezi ortaya atılmıştır.

Sonuçlar yukarıda anlatılan bilgileri ve bu çalışmanın hipotezini doğrular niteliktedir. Yapılan bu ampirik çalışma insani gelişmişlik indeksi ile demokratik katılım ve hesap verebilirlik indeksi, politik istikrar ve şiddetin yokluğu indeksi, hükümet etkinliği indeksi, düzenleyici kalite indeksi, hukuk ve düzen indeksi ile

yolsuzluğun kontrolü indeksi arasında bir ilişki olduğunu ve bu değişkenlerin beraber hareket ettiklerini ortaya koymaktadır. Daha açık bir ifade ile veri setinde yer alan ülkeler için iyi yönetim ilke indekslerinin artması insani gelişmişlik indeksini olumlu (Pozitif) yönde etkileyerek insani gelişmişlik indeksinin artmasına neden olmaktadır. Yani iyi yönetim ilkelerinin herhangi birinde gösterilen bir iyileşme, insani gelişmişlik açısından da iyileşme ile sonuçlanmaktadır..

Ülkelerin ekonomik kalkınması ve iyi yönetim başarısı arasında yapılan bu analiz çalışmasının sonuçları değerlendirildiğinde; iyi yönetim göstergeleri açısından iyi konumda olan ülkelerin genel olarak ekonomik kalkınma ve gelişmişlik açısından başarılı olduğu ve iyi performans gösterdiği söylenebilmektedir.

Türkiye'deki gelişmeleri de yakından etkileyen ekonomik kalkınma ve iyi yönetim ilişkisi, AB ülkelerindeki gelişmelerle paralel ilerlemeye gidilmiştir. Özellikle Türkiye'de yaşanan dengesiz ekonomik kalkınmanın olması, AB ülkeleriyle kıyaslanmışsa da aradaki farklılıklar oldukça yüksek düzeyde ilerlemiştir. Dolayısıyla bu kapsamda AB ile uyumlu bir kalkınma politikasının uygulanmasının gerekliliği ortaya koyulmuştur. Dünya Bankası'nın belirlediği iyi yönetim ilkeleri dahilinde ekonomik kalkınmanın sağlanması için ülkenin farklı bölgelerinde kapasitelerin canlandırılması amacıyla ekonomik kalkınmaya katkıda bulunacağı düşünülen çeşitli bölgesel planlar hazırlanmıştır.

Ülkemizde 1980'li yıllarda çeşitli kalkınma politikalarının uygulanmasıyla kalkınma hareketleri başlamıştır. Daha sonraki süreçlerde iyi yönetim ile ilgili geniş adımlar atılmaya başlanmıştır. Ekonomik krizler ve küreselleşme sürecinin yaşanmasıyla ülkeler birbirine bağımlı hale gelmiş ve eski yönetim anlayışları terk edilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye'de de halkın istek ve ihtiyaçları doğrultusunda iyi yönetim çabaları ivme kazanmıştır. Bu anlamda özellikle demokratikleşme çabaları geniş perspektiften ele alınmıştır.

Bölgesel kalkınma ajansları sahip olduğu organlar ve yapılanma şekilleriyle aynı zamanda katılım, şeffaflık, hukukun üstünlüğü, uyum ve hesap verebilirlik gibi temel iyi yönetim ilkelerini kapsamaktadır. Bu sebeple; bölgesel kalkınma ajansları, iyi yönetim kavramının hayata geçmesinde gerek yapıları, gerekse yasal mevzuatı ve çalışma şekilleri bakımından önemli bir yer tutmaktadır.

Türkiye'de de iyi yönetim alanında bölgesel ve yerel bazlı kalkınma politikaları uygulanmaya çalışılmış ve çeşitli kalkınma ajansları kurulmuştur. Kalkınma ajansları bölgesel planlamaya yeni bir bakış açısı kazandırmak amacıyla kurulmuştur. Bu kalkınma ajanslarının başarılı olmaları için iyi yönetim ilkesi dahilinde toplumun bütün kesimlerine hitap etmesi gerekmektedir. Ancak bu ajanslar, iyi yönetim aktörleri ile birlikte kalkınmayı sağladığı halde doğrudan uygulayıcı konumda olmamıştır. Dolayısıyla ajansların beklenen etkisinin uzun vadeli olmamasına yol açmıştır. Gerçek anlamda etkisinin görülmesi için iyi yönetim aktörlerinin etkisinin

arttırılması, merkez yerine yerel taleplerin ön plana çıkmasının arttırılması ve yasal düzenlemelerin yapılması gereklidir. Kalkınma ajansları mevcut sorunlara daha derin ve çözüm odaklı yaklaşmalıdır. Kurumların iyi yönetim ilkeleri baz alınarak tabana yayılan kalkınma süreci sağlanmalıdır.

Sonuç olarak, ülkelerin ekonomik kalkınma ve iyi yönetim başarısı arasında hem yapılan analiz sonuçları hem de konuya ilişkin literatür göz önünde bulundurulduğunda ikisi arasında anlamlı bir ilişki vardır. İyi yönetim göstergeleri açısından iyi konumda olan ülkelerin genellikle ekonomik kalkınma ve gelişmişlik açısından iyi olduğu söylenebilmektedir. İyi yönetim bakımından ilerleme dolaylı yoldan ekonomik kalkınma anlamına gelmektedir. Gelişmiş bir iyi yönetimi tesis etmenin zorluğu bunun en önemli göstergesidir. Güçlü bir toplum iyi yönetişime, iyi yönetim de güçlü bir ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır.

İyi yönetim ve ekonomik kalkınma ilişkisi bazı ülkelerde tam sağlanamamıştır. Bunun için iyi yönetim ilkeleri şeffaf ve açık bir şekilde uygulanmalıdır. Bir ülkenin bölgesel ve yerel tüm kurumlarında iyi yönetim ilkeleri uygulanmalıdır. Yine ekonomik kalkınma ülkenin tamamını kapsayacak şekilde düzenlenmeli ve ekonomik kalkınmanın arttırılması için iyi yönetim kalitesi sürdürülmelidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde iyi yönetim konusundaki eksiklikler net olarak belirlenmeli ve bu kapsamda demokrasi, siyasal istikrar ve yasal çerçeve güçlendirilmelidir. Bütün faaliyet alanlarında hesap verilebilirlik ve şeffaflık arttırılmalıdır. Böylelikle ekonomik kalkınma daha etkin bir şekilde sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

- Acemoğlu, D. (2003), Root causes a historical approach to assessing the role of institutions in economic development, *Finance and Developments*, 40(12), 1-19.
- Acemoğlu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2004). *Institutions as the fundamental cause of long-run growth*. NBER Working Paper, 1-33.
- Acemoğlu, D., Johnson, S. & Robinson, J.A. (2005), *Institutions as the fundamental cause of long-run growth*, NBER Working Paper, 388.
- Acemoglu, D. & Robinson, J. A. (2010). The role of institutions in growth and development. *Review of Economics and Institutions*, 1(2), 1-33.
- Akbaş, İ. (2015). Bölgesel kalkınma ve yönetim kavramı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 333-354.
- Akçay, S. (2000). Yolsuzluk, ekonomik özgürlükler ve demokrasi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 1-15.
- Akçay, S. (2006). Corruption and human development. *Cato Journal*, 26(1), 29-48.
- Akiş, E. (2011). Küreselleşme sürecinde bölgesel kalkınma yaklaşımındaki gelişmeler ve bölgesel kalkınma ajanslar. *Sosyoloji Konferansları*. 44, 237-256.
- Aktan, C.C. (2006). *En az devlet en iyi devlet: devlet başarısızlığının anatomisi*. Çizgi Kitabevi, 15-26.
- Aktuğ, S. S. (2010). Kavramsal açıdan ekonomik büyüme ekonomik kalkınma ve bölüşüm ilişkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi*, 27.
- Alesina, A. & Perotti, R. (1997). *The Politics of Growth: A Survey*. V. Bergtrom (Ed.), Government and Growth Oxford University Press, 3.
- Al, H. (2002), *Bilgi toplumu ve kamu yönetiminde paradigma değişimi*, Bilimadamı Yayınları, 69.
- Alphan, R. (2018). *Bölgesel ve ekonomik kalkınma bağlamında İstanbul kalkınma ajansı örneği* (519302) [İstanbul Arel Üniversitesi], yöktez veritabanı, 38-42.
- Anuşlu Doğruel M. & Fırat, S. Ü. (2020), *Ülkelerin endüstri 4.0 seviyesinin sürdürülebilir kalkınma düzeylerine etkisinin analizi*, *Endüstri Mühendisliği*, 31(0), 44-58.
- Apergis, N. (2015). Economic Freedom And Income Inequality: Further Evidence From 58 Countries in The Long-Run, *Financial Theory and Practice*, 39(4), 349-370.
- Arslan, G. E. (2013). Ekonomik büyüme, kalkınma ve gelir dağılımı. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 45-52.
- Asteriou, D., & Price, S. (2001). Political instability and economic growth: UK time series evidence, *Scottish Journal of Political Economy*, 48(4), 383-399.
- Ata, A.Y. & Şahbaz, A. (2013). Mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki. AB ülkeleri üzerine ampirik bir inceleme. *Sosyoekonomi*, 20(20), 164.

- Ateş, H. (2003). *Postmodern toplum, devlet ve kamu yönetimi, kamu yönetiminde çağdas yaklaşımlar*, Ed., Asım Balcı, Ahmet Nohutçu, Namık Kemal Öztürk, Bayram Coskun Seçkin Yayıncılık, 55.
- Aydınlıgil, S. (2009). İnsani kalkınma yaklaşımı: İyi yönetim ve sosyal politika için önermeler. *4. Bölgesel kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, 2.
- Azam Khan, M., & Emirullah, C. (2018). The role of governance in economic development: Evidence from some selected countries in Asia and the Pacific. *International Journal of Social Economics*, 41(12), 1265-1278.
- Bağdiden, M. & Dökmen, G. (2006). Yolsuzluklarla kamu harcamaları arasındaki ilişkinin ampirik bir analizi: Türkiye örneği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 23-38.
- Bahçavan, G. (2006). *Yönetişim ve türkiye uygulaması*. (189371), [Selçuk Üniversitesi], Yök tez veri tabanı, 14-32.
- Balcı, A. (2005), Türkiye-AB ilişkileri perspektifinden kamu yönetim sisteminin yeniden yapılandırılması, *Amme İdaresi Dergisi*, 38(4), 23-37.
- Barış, A. (2020), Uluslar arası ekonomik kuruluşlar ve yönetim yaklaşımı, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 418-438.
- Başol, K., Durman, M. & Çelik, M.Y. (2005). Kalkınma sürecinin lokomotifi; Doğal kaynaklar. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 14(6), 61-71.
- Bayraktar, F. (2015). Yönetişim paradigması ve Neoliberalizm: çelişki ve kopuş mu uyum ve süreklilik mi?. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 71-94.
- Bayramoğlu, S. (2005). *Yönetişim zihniyeti*. İletişim Yayınları.
- Bell, D. J. (2003). Sustainability governance and indicators, in international sustainability indicators network conference, Toronto, Canada.
- Benhabib, J., & Spiegel, M. M. (1994). The role of human capital in economic development: Evidence from aggregate cross- country data. *Journal of Monetary Economics*. 34(2), 143-173.
- Biricikoğlu, H. & Güler S. (2008), Hesap verebilirlik anlayışındaki değişim ve Türk kamu yönetimi, *Türk idare Dergisi*, 80(459), 203.
- Bozkurt, Ö., Seriyel, S. Ve Ergun, T. (1998). *Kamu yönetim sözlüğü*. TODAİE Yayınları
- Bozkuş, B. (2009). *Türk kamu yönetiminde yönetim tartışmaları ve yönetişimin kamu yönetiminde uygulanabilirliği*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boztepe, A. (2012). Green Marketing And Its Impact On Consumer Buying Behavior. *European Journal Of Economic And Political Studies*, 5 (1), 5-21.
- Breusch, T., & Pagan, A. (1979). A Simple Test for Heteroskedasticity and Random Coefficient Variation. *Econometrica*, 1287-1294.

- Canikalp, E. & Ünlükaplan, İ. (2015). Yönetişim kalitesi ve yönetişimin ölçülebilirliği. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 81-100.
- Case, K., Fair R., & Oster S., (2012). *Ekonominin ilkeleri*. Palme Yayıncılık.
- Çakmak, E. (1992). Kalkınmada insan faktörünün önemi ve reel sermaye ile ilişkisi, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*. 9(1-2), 81-96.
- Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin ekonomiye ve kalkınmaya etkisi, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 33-41.
- Çelik, F., (2017). Bölgesel kalkınma ajansları: Türkçe literatür incelemesi. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ASED)*, 1(2), 53-73.
- Çeliksoy, E. (2015). Yönetişimin kurumsallaşma üzerine etkileri: AB Ülkeleri ve Türkiye Örneği,(405691), [Gazi Üniversitesi], 125-126.
- Çiçekli, A. (2016). *Kamu yönetiminde hesap verebilirlik ve Bimer'in hesap verebilirliğine etkisi: Van Sağlık Hizmetleri örneği*, [Yüksek Lisans Tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Çoban H. & Deyneli F. (2013). *Kamuda kalite artırma çabaları ve performansa dayalı bütçeleme*, <http://www.maliyesempozyumu.org>, 331-332
- Çokcanlı, M. (2019). *Beşeri sermayenin illerin ekonomik kalkınma düzeylerine etkisi Türkiye örneği yatay kesit veri analizi*.(547205) [İstanbul Üniversitesi].
- Çukurçayır, M. A. (2003), *Çok boyutlu bir kavram olarak yönetişim, çağdaş kamu yönetimi I*, Ed: Muhittin Acar, Hüseyin Özgür, Nobel Yayın Dağıtımçılık.
- Çukurçayır M. A. & Sipahi E. B., (2004). *Yönetişim yaklaşımı ve kamu yönetiminde kalite*, SD, 50-51, 50.
- Demir, R., ve Arısoy, E. (2001). Eğitim, haberleşme ve ticari serbestliğin ekonomik büyümeye katkısı, *Dış Ticaret Dergisi*, 23(2), 1-20.
- Demircan, E. S. (2003). Vergilendirmenin ekonomik büyüme ve kalkınmaya etkisi. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21(8), 97-116
- Diñer, Ö. & Yılmaz C. (2003), *Değişimin yönetimi için yönetimde değişim*, T.C. Başbakanlık, Ankara.
- Doğan A. & Öztürk N. (2010), Yeni kalkınma kuramları, *Bütçe Dünyası Dergisi*, 33(5), 9-19.
- Doğan, A. & Öztürk, S. (2010). *Postmodernizm*. İmge Kitapevi.
- Doğruel, F. (2012). *Bölgesel kalkınma ve kalkınma ajansları*. Turkfonfed, İstanbul
- DPT, (1968). *İkinci beş yıllık kalkınma programı*, Devlet Planlama Teşkilatı, 263-264.
- DPT, (2000). *Uzun Vadeli Strateji ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı, 2001–2005.
- DPT, (2007). *Dokuzuncu Kalkınma Planı kamuda iyi yönetişim*; Özel İhtisas Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı, DPT Yayını, 1-50.

- Dumitrescu, E. I., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460.
- Dünya Bankası (1989). *Sub-saharan Africa; from crisis to sustainable development*, World Bank, 60.
- Efeoğlu, R. (2022). Yükselen ekonomilerde demokrasinin iyi yönetim üzerindeki etkisi. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(2), 336-345.
- Eliçin, Y. (2011). Avrupa Birliğinde yönetim. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (38), 44-60.
- Elvan, L. (2012). Bölgesel gelişme ve bölgeler arası gelişmişlik Farkları. *Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metinleri*, 6, 94-114.
- Eraydın, A. (2010). *Bölgesel kalkınmanın yönetim çerçevesinde kurumsallaşması: kalkınma ajansları*. Birol Akgül (Ed.), Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları, Ekim Yayınevi.
- Erbay, Y. (1998), Kavram olarak küreselleşme. *Yeni Türkiye*, 19(4), 1-28
- Erkan, H. (1998), 21. yüzyıla girerken bilgi toplumu ve Türkiye. *Yeni Türkiye Dergisi*, 19(4), 1-36.
- Eryılmaz, B. (2000). *Kamu yönetimi*, Okutman Yayıncılık, 28.
- Eşiyok, B. A. (2009). Bölgesel kalkınma ve GAP. *Türk İdare Dergisi*, 81, 103-130.
- Factor, R., & Kang, M. (2015). Corruption and population health outcomes: an analysis of data from 133 countries using structural equation modeling. *International Journal of Public Health*, 60(6), 633-641.
- Feldstein, M. & Horioka, C. (1980). Domestic saving and international capital flows. *The Economic Journal*. 90(18), 358.
- Fidan, Y. (2011). Yönetimden yönetime kavramsal bir bakış. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1).
- Filiztekin, A. (2008). *Türkiye’de bölgesel farklar ve politikalar*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Fitzpatrick, S. (2002). Governance and management in large Australian organisations. *International Journal of Production Economics*, No: 75, 2002, s. 97-112 .
- Gaudin, J.P. (1998). Modern governance, yesterday and today some clarifications to be gained from government politics. *International Social Science Journal*, 155.
- Graham, J., Amos, B. & Plumptre, T. (2003). Principles for good governance in the 21st century, Policy Brief no. 15, Ottawa, Institute on Governance.
- Gregory S., Paul R. (2004). *Comparing economic systems in the twenty-first century*, Seventh Edition. George Hoffman.
- Göymen, K. (2010). *Türkiye’de yerel yönetim ve yerel kalkınma*, Boyut Yayınları.
- Gray C.W. & Kaufmann D., (1988). Corruption and development. *Finance and Development*. 5(1).

- Gujarati, D., & Porter, D. C. (2009). *Basic econometrics (5th edition)*. West Point: McGraw-Hill Education .
- Güçlü, S. & Bilen, M. (1995). 1980 Sonrası dönemde gelir dağılımında meydana gelen değişimler. *Yeni Türkiye Dergisi*, 6(1), 160-171.
- Güler, B.A. (2003). *Türkiye’de kamu hizmetleri ve yeniden yapılandırma politikaları*. Değişim Sürecinde Kamu Hizmetleri ve Sendikal Politikalar Sempozyumu.
- Gündoğan E. (2002). Yönetişim, *Yönetişim Dergisi*, 1(1), 3.
- Gündoğan, E. (2004). Yönetim reformlarının gerekliliği bağlamında iyi yönetim ve Türkiye’de uygulanabilirliği. *Sivil Toplum Dergisi*, 2(6), 32.
- Güneş, S., Polat, F., & Akın, T. (2014). *Kalkınma bağlamında büyüme, yolsuzluk ve demokrasi ilişkisi*. Economic Development: Social&Political Interactions. 13-21.
- Güney, T. (2014). *Environmental sustainability and pressure groups*, Quality & Quantity, 1-14.
- Güney, T. (2015). Yönetişim ve sürdürülebilir kalkınma: OECD ülkeleri üzerine bir panel analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2), 350.
- Güney, T. (2016). AB Üyesi ülkelerde yönetişimin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi: panel veri analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 193-205.
- Güzel, S., & Murat, D. (2019). Yönetişim ve ekonomik performans bağlamında OECD ülkelerinin konumları. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 14(1), 315-344.
- Güzelsarı, S. (2008). *Küresel kapitalizm ve devletin dönüşümü, Türkiye’de mali idarede yeniden yapılanma*. Sosyal Araştırma Vakfı.
- Han, X., Khan, H., Zhuang J. (2014). Do Governance Indicators Explain Development Performance? A Cross-Country Analysis, ADB economics working paper series,
- Hansen BE (1995). Rethinking the univariate approach to unit root testing: Using covariates to increase power. *Econometric Theory*, 11(5), 1148–1171.
- Harris, J. M. (2000). *Sürdürülebilir kalkınmanın temel prensipleri*. E. Özmete(çvr). Tufts University. 1-24. *İktisadi Kalkınma*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını
- İlkin, A. (1983). *Kalkınma ve sanayileşme ekonomisi*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Jellinek, G. (1929) *Allgemeine Staatslehre*. <https://archive.org/details/allgemeinestaat00jellgoog/page/n7>, 4.
- Kama, Ö. (2016). Kurumlar, kurallar ve büyüme ilişkisi üzerine. *İktisat ve toplum*, 64, 25.
- Kapani, M. (2005). *Politika bilimine giriş*. Bilgi Yayınevi, 64-68.
- Kara Yıldırım, Ö. (2018). Türkiye’de İyi yönetim. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 6.

- Karaca, Y.(2013). *Yönetişim perspektifinden kalkınma ajansları: Ankara ve Güney Ege kalkınma Ajansları Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi.
- Karagöz, Y. (2016). *SPSS ve AMOS Uygulamalı İstatistiksel Analizler*. Nobel.
- Karahan, H. & Karagöl, E. T. (2014). Ekonomik performansın temel taşı: Siyasi İstikrar. *Seta Perspektif*, 41, 1-5
- Kargı, N. (2009). Bölgesel kalkınma yaklaşımlarındaki gelişmeler ve AB perspektifi altında Türkiye'nin bölgesel politika. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 1(3), 21.
- Kartal, G. (2018). *Orta Doğu ülkelerinde politik istikrarsızlık, enerji güvenliği ve ekonomik büyüme ilişkisi*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaufmann, D., Kraay, A. & Zoido-Lobaton, P. (1999). *Governance Matters, Policy Research Working Paper 2196*, Washington D.C., World Bank.
- Kaufmann, D., Kraay, A., Zoido-Lobat P. (2002). Governance Matters II Updated Indicators for 2000-01 Policy Research Working Paper, World Bank.
- Kaufmann, D., Kraay, A. & Mastruzzi, M. (2010). The worldwide governance Indicators: Methodology and Analytical Issues. *Hague Journal on the Rule of Law*, 3(2), 220-246.
- Kaul, I., Grunberg, I. & Stern M. A. (1999). *Global public goods concepts, policies and strategies*. (Edited: Inge Kaul, Isabella Grunberg, Marc A. Stern), Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century, UNDP, Oxford University Press, Oxford, 452-455.
- Kaynak, M. (2003). *Kalkınma iktisadında temel akımlar ve yeni eğilimler*. Ekonomik Yaklaşımlar Dergisi, Gazi Üniversitesi Yeni Dünya Düzeni ve Kalkınma Kongresi, 1. Gün 1. Oturum Bildiri Metni, 18.
- Kaynak, M. (2005). *Kalkınma iktisadı*. Gazi Kitapevi, 34.
- Kazgan, G. (1984). *İktisadi düşünce veya politik iktisadın evrimi*. Remzi Kitabevi, 26.
- Keefer, P. (2004). *A review of the political economy of governance: From property rights to voice*, World Bank Policy Research Working Paper, 5-8.
- Kersbergen K. V. & F. V. Waarden (2004). Governance as a bridge between disciplines: Cross-disciplinary inspiration regarding shifts in governance and problems of governability, accountability and legitimacy, *European Journal of Political Research*, 43(5), 143–171.
- Kesim, E (2005), *Bir etik davranış ilkesi olarak hesap verebilirlik (Hesap verme sorumluluğu)*, Siyaset ve Yönetimde Etik Sempozyumu, Sakarya Üniversitesi, 269-271.
- Kettl, F. D., (2000), The transformation of governance: Globalization, devolution and the role of Government, *Public Administration Review*, 60(6), 488-498.

- Kızılcık, R., (2003), 21. Yüzyılda yönetim ve kamu yönetimi, yeni eğilimler ve yeni teknikler. *Türk İdare Dergisi*, 438(23), 34-85
- Kibritçioğlu, A. (1998). İktisadi büyümenin belirleyicileri ve yeni büyüme modellerinde beşeri sermayenin yeri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 53(1-4), 5.
- Kirkpatrick, C. & Barrientos, A. (2004) Development economics and public policy, *Working Paper Series*, 9(2), 2-14.
- Klerman, D. Mahoney, P. Spamann, H. Weinstein M. (2009), *Legal origin and economic growth*, <http://weblaw.usc.edu/assets/docs/Klerman>, 15.
- Koçak, S. Y. ve Karkin, N. (2010). Kalkınma Ajanslarının Çoklu Paydaş Kuramı Çerçevesinde Analizi,
- Kooiman, J. (1993), *Social-Political governance: Introduction, içinde: Modern governance- new government society interactions*, Ed: Jan Kooiman, London, Sage Publications.
- Konu, A., Ata A.Y. (2016), Yolsuzluk ve Ekonomik Özgürlük İlişkisi: AB Ülkeleri. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 9(1), 195-207.
- Korkmaz, H. (2021). *İyi yönetim ve insani kalkınma: Afrika ülkeleri örneği* Astana Yayınları.
- Korlu, K., Çetinkaya, Ö. (2017) *Belediyelerin yönetiminde bir piyasa ekonomisi bakış açısı: Profesyonel kent yöneticisi modeli*.
- Köker, L. (2000). *Modernleşme, Kemalizm ve demokrasi*. İletişim Yayınları.
- Köksel, B., Yöntem, T., (2011). *Türkiye’de yerelleşme ve yönetim çerçevesinde kalkınma kavramına yeni bir yaklaşım: kalkınma ajansları*. C.C. Altan, F. Altunyuva, A.K. Çetin, A.Dursun, Ö.F. Aladağ, S. Gökçe (Editörler). 1.Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı. Birinci Baskı. Malatya, Fırat Kalkınma Ajansı ve Başak Matbaacılık,
- Kösekahya, G. (2003). *Katılımcılık ve İyi Yönetişim, İyi Yönetişimin Temel Unsurları*, T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış ilişkiler Daire Başkanlığı Yayını. Ankara, Ayrıntı Basımevi, 43-44.
- Kraipornsak, P. (2018). Good governance and economic growth: An investigation of Thailand and selected Asian Contries. *Eurasian Journal of Economics and Finance*. 6(1), 93-106.
- Kuzey, P. *European Principles for public administration*. Avrupa Kamu Yönetimi İlkeleri Sigma Raporları.
- Küçükahyaoğlu, M. (2019). İyi yönetim ve kamusal niteliği. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 7.
- Lensink, R., Hermes, N. & Murinde V. (2000). Capital flight and political risk, *Journal of International Money and Finance*, 19(5), 73-92.
- Maliye Bakanlığı, (2003). *İyi yönetişimin temel unsurları*, Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, 2-34.

- Mihçı, H., & Mihçı, S. (2003). Türkiye'nin yakın dönemdeki insani gelişme eğilimleri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 21-47.
- Morrissey, O., Te Velde, D. W. & Hewitt, A. (2002). *Defining international public Goods: Conceptional issues. International Public Goods. Incentives, Measurement and Financing*, (Ed.Marco Ferroni and Ashoka Mody), Kluwer Academic Publisher, Boston, London, The World Bank, Washinton D.C, March 2002.
- Murphy, R. H. (2015). The Impact of Economic Inequality on Economic Freedom, *Cato Journal* 35 (1): 117-131.
- Newey, W. K., & West, K. D. (1987). A simple, positive semi-definite, heteroskedasticity and autocorrelation consistent covariance matrix. *Econometrica*, 703-708.
- Nohutçu, A. (2003), *Tekno-Ekonomik paradigma dönüşümünden yeni demokratik yönetim mekanizmalarına: Bilgi ve iletişim teknolojilerinin devlet ve kamu yönetimine etkileri*, II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Kocaeli Üniversitesi, İ.İ.B.F Yayını.
- North, D. C. & Barry R. W. (1989). Constitutions and commitment: The evolutions of institutional governing public choice in seventeenth century England, *The Journal of Economic History*, 49(4), 803-832.
- North, D., Acemoğlu D., Fukuyama, F., & Rodrik, D., (2008). *Governance, Growth, and Development Decision Making*, The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.
- OECD/SIGMA PAPER, (2021, 15 May), Support for Improvement in Governance and Management, https://www.oecd-ilibrary.org/governance/sigma-papers_20786581
- Osborne, D. & Gaebler, T. (1992). *Reinventing government: How the Entrepreneurial Spirit Is Transforming the Public Sector*. USA: Penguin Books.
- Oğuz, Ş. (2012, 20 Mayıs). *Sermayenin uluslararasılaşması sürecinde mekânsal farklılaşmalar ve devletin dönüşümü*. https://www.academia.edu/5439438/Sermayenin_Uluslararasılaşma_sürecinde_mekânsal_farklılaşmalar_ve_devletin_dönüşümü
- Ok, S. (2008). *Ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki ilişkinin zayıflama nedenleri ve bu ilişkinin güçlendirilmesinde İşkur' un rolü*, Ankara: Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Oktar, S., & Özkök, Ö. (2004). Makro ekonomik boyutuyla yeni ekonomi, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*. 19(1), 1-17.
- Oralp Çiçekoğlu, F. (2002). İyi yönetim ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylığı, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 121-131.

- Ökmen, M. & Çiçek M. (1998), Küresellesme sürecinde ekonomi, yönetim ve kentleşme, *Yeni Türkiye*, 19(4), 1-36.
- Öner, O. (2011). *Kamu yönetiminde hizmet sunumunun etkinleştirilmesi: iyi yönetim*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Özek, Y. (2018). *Avrupa Birliği üyesi geçiş ekonomilerinde politik istikrarın Makroekonomi belirleyicileri*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi], İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 36-37.
- Özer, M. A. (2006). Yönetişim üzerine notlar. *Sayıştay Dergisi*, 63(11-12), 79-81.
- Özer, M. A. (2012). Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının sosyal ekonomik işlevleri, *Kamu-İş Dergisi*, 12(2), 12-36.
- Özer, M. A. (2014). Yerel yönetimlerin karşı karşıya kaldıkları yozlaşma ve etik sorunlarının denetim boyutu. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 49(2), 117-118.
- Özgökçeler, S. (2014). Yerel kalkınmada etkin bir kavram: yerel yönetim (Bursa kent konseyi örneği). İş, *Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 16(1), 67-82.
- Özhan, M. & Keser, Y. (2021). Bölgesel kalkınma ve yönetim. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6(2), 19-36.
- Özsoy, C. (2012). *Kalkınma ekonomisinin anlam ve içeriği*. B. Günsoy ve C. Özsoy (Ed.) İktisadi Kalkınma, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 2668, 3
- Öztürk N. K. (2002). *Bürokratik devletten etkin yönetime geçiş: İyi yönetişim*, TİD, 437, 27.
- Öztürk, N. (2012). *Maliye politikası*. Ekin Yayınevi.
- Özyakışır, D. (2011). Beşeri sermayenin ekonomik kalkınma sürecindeki rolü: Teorik bir değerlendirme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(1), 46-71.
- Palabıyık, H. (2003). Yönetimden yönetime geçiş ve ötesi üzerine kavramsal açıklamalar. *Amme İdaresi Dergisi*, 3(1) 74.
- Pamuk, Ş. (2007). *Dünyada ve Türkiye’de İktisadi Büyüme, Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları*, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1(2), 3-26.
- Pehlivan, H. (2009). *Politik istikrar ve ekonomik performans: ampirik bir inceleme*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pesaran, M.H., (2004). *General diagnostic tests for cross section dependence in panels*. Cambridge Working Papers in Economics.
- Peters, B. G. & Pierre, J. (1998). Governance without government? Rethinking Public Administration, *Journal of Public Administration Research Theory*, 8(2). April 2008, 223-224.

- Pınar, A. (2012). *Maliye politikası teori ve uygulama*. (5. Baskı). Ankara: Turhan Kitapevi, 159.
- Pierre, J. (2000). *Debating governance: Authority, steering, and democracy*. Oxford University Press,.
- Plumptre, T. & Graham, J. (1999) *Governance and good governance: International and aboriginal perspectives*. Institute On Governance.
- Primorac, Dinko & Smoljic, Mirko, (2011). Impact of corruption on foreign direct investment. *Megatrend Review*, 8(2), 169-190.
- Riley, T. B. (2003). E-Governance vs. E-Government, *I4D Magazine*, Noida, India, RP Printers. 1(4). 1-19.
- Rivera-Batiz, F. L. (2002). Democracy, governance and Economic Growth: Theory And Evidence. *Review of Development Economics*, 6 (2), 225-247.
- Rodrik, D. (1997). Why do more open economies have bigger governments? *Journal of Political Economy*, 106(23), 997-1032.
- Romer, D. (1996), *Advanced macroeconomics*, McGraw –Hill, Singapor.
- Salamon, L. M. (2002). *The tools of government: A guide to the new governance*. London: Oxford University Press, 1-2.
- Sen, A. (2004), *Özgürlükle kalkınma*, (Çev: Yavuz Alogan), Ayrıntı Yayınları.
- Senacless, P. (1998). Governance and the Crisis in the International Mechanisms of Regulation, *International Social Science Journal*, 155 (91), 104.
- Sevinç, H. (2011). Bölgesel kalkınma sorunsalı: türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politikaları. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2).
- Sharma, S. (2007). Democracy, good governance and economic development. *Taiwan Journal of Democracy*, 3(1), 29(62).
- Sobacı, M.Z. (2007). Yönetişim kavramı ve Türkiye’de uygulanabilirliği üzerine bir değerlendirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1). 195-208.
- Solmaz, E. (2008) İktisadi kalkınma kuramlarının yoksulluk konusuna yaklaşımlarına eleştirel bir bakış, *Mevzuat Dergisi*, 132.
- Söylemez, E. (2009). *Bölgesel eşitsizlik, yerel kalkınma ve rekabet edebilir kentler komisyonu raporu*. Kentleşme Şurası.
- Stoker, G. (1998). Governance as theory: Five positions, *International Social Science Journal*.50(1), 23.
- Şahin, Ü. (2008). İyi yönetişimin Türk kamu yönetiminde uygulanması ve kamu denetçiliği kurumu. *Ombudsman Akademik*, 1(1), 99-139.
- Şanlısoy, S. & Kök, R. (2010). Politik istikrarsızlık ekonomik büyüme ilişkisi türkiye örneği. *Dokuz eylül üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi*, 25(1), 101-125.

- Şaşmaz, M.Ü. (2019). Geçiş ekonomilerinde hükümet etkinliği hukukun üstünlüğü ve ekonomik refah arasındaki nedensellik ilişkisi, *S.C.Ü İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 1-14.
- Şaşmaz, M. Ü. & Yayla, Y. E. (2018), Ekonomik kalkınmanın belirleyicilerinin - değerlendirilmesi: Ekonomik faktörler, *International Journal of Public Finance*, 3 (2), s.249-268.
- Şaylan, G. (2000). Kamu yönetimi disiplininde bunalım ve yeni açılımlar üzerine düşünceler. *Amme İdaresi Dergisi*, 33, 2:1-21.
- Şenalp, M. G. (2007). *Dünden bugüne kurumsal iktisat*, Ankara: İmge Kitabevi, 70.
- Tekeli, İ. (1998). Küresellesen ve moderniteyi asan Dünya artık temsili demokrasiyle yetinmiyor, *Yeni Türkiye Dergisi*, 19(4), 181-193.
- Tekeli, İ. (2003). *Yönetim kavramı yanı sıra yönetişim kavramının gelişmesinin nedenleri üzerine*, *Türkiye’de kamu yönetimi*, Ed., Burhan Aykaç, Şenol Durgun, Hüseyin Yaman, Yargı Yayınevi.
- Temel, D.N. (2020). Sivil toplum, yönetim ve kalkınma. *Liberal düşünce dergisi*, 25(97), 227-248.
- Temiz, M. (2013). *Yoksulluk-Ekonomik kalkınma ilişkisi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- TESEV (2008), *İyi yönetişim el kitabı*. Yayına Haz., Fikret Toksöz.
- Thirwall, A. P. (2002) *The nature of economic growth*, Edward Elgar Publishing Limited: Cheltenham.
- Todaro, M. P & Smith, S. C. (2012) *Economic development*, Pearson: Boston, 11, 275.
- Tokatlıoğlu, M. Y. (2012). *İktisadi gelişme ve vergileme ders notları*. Bursa: Uludağ Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, 33.
- Toksöz, F. (2008). *İyi yönetişim el kitabı*. Tesev yayınları.
- Touraine, A. (2002), *Demokrasi nedir?*, (Çev: Olcay Kunal), Yapı Kredi Yayınları.
- Trubek, D. M. (1972), *Max Weber on Law and the Rise of Capitalism*, Faculty Scholarship Series, Paper 4001, 12.
- Turner, K. (1997). *The economics of planning*, The Macmillan Pres Ltd., London.
- TÜSİAD (2005). *Devlette etikten etik devlete: Kamu yönetiminde etik-kavramsal Çerçeve ve uluslararası uygulamalar*. Kamu Yönetiminde Etik, İstanbul, TÜSİAD.
- Ulusoy, A., Karakurt, B. & Akbulut, E. (2015). Eğitim harcamalarının gelir dağılımına etkisi: Türkiye’de yükseköğretimin gelir eşitsizliğini giderici işlevi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(I), 45-75.
- Unay, C. (1983). *Makro ekonomi*. Akademi Yayınları.
- UNDP (1996). Human development report-1996, New York: Oxford Universtiy Press.
- United Nation Development Programma, (1997). Governance for sustainable human development, an integrated paper on the highlights Of Four Regional

- Consultation Workshops on Governance for Sustainable Human Development UNDP.
- UNDP (2009). Human Development Rapor, United Nation Development Programma, UNDP (2021, 05 Ekim). (United Nations Development Report) Raporları, <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>,
- UNDP, (2015). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, United Nation Development Programma.
- United Nations, (2016, 05 Ekim). UNODC 2016 Report. Erişim adresi: [http://www.anticorruptionday.org/documents/actagainstcorruption/print/materials2016/corr16_fs DEVELOPMENT en PRINT.pdf](http://www.anticorruptionday.org/documents/actagainstcorruption/print/materials2016/corr16_fs_DEVELOPMENT_en_PRINT.pdf), 1.
- World Bank, (2021, 05 Oct), (2022). <https://info.worldbank.org/governance/wgi/> WDR (Dünya Kalkınma Raporu), (1997). *Building Institutions for Markets*, Worldbank, Washington DC.
- Westerlund, J. (2005). New simple tests for panel cointegration. *Econometric Reviews*, 24(3), 297-316.
- Williams, T. O. & Smith, R. (2008) Rethinking Agricultural Development: The Caribbean Challenge, XL (40th) *Annual Monetary Studies Conference*, 11(14), Basseterre, St. Kitts.
- Williamson, O. E. (1998). The institutions of governance. *The American Economic Review*, 88(2), 75-79.
- Yalçın, A. (2010). *İyi yönetim ilkeleri ve Türk Kamu yönetimine yansımaları*. (265906), [Sakarya Üniversitesi].
- Yavilioğlu, C. (2002). Geri kalmışlık olgusu ve ekonomistik kalkınma teorileri (Eleştirel Bir Yaklaşım). *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 49-70.
- Yerrabati, S., & Hawke, D. (2015). Economic Governance and Economic Growth in South and East Asia & Pacific Region: Evidence from Systematic Literature Reviews and Metaanalysis. *Advances in Economics and Business*, 3(1): 1-21.
- Yıldırım, A. (2014). Türkiye’de yerel yönetişimin uygulanabilirliği ve yerel gündem 21 örneği üzerinden bir inceleme. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 77.
- Yıldırım, K. (Ed.), Bakırtaş, İ., Koyuncu, C., Yılmaz, R., & Açıklan, S. (2008). *İktisada giriş*. Ekin Yayınevi.
- Yılmaz, A. (1996), *Modernden postmodern siyasal arayışlar*, Vadi Yayınları.
- Yılmaz, S. (2016). *Bölgesel kalkınma ajansları ve yönetişim: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Uygulaması olarak Düzce turizm strateji ve eylem planı örneği*. (455360), [İstanbul Teknik üniversitesi].
- Yılmaz, M. (2002). *İnsani Kalkınma Politikaları ve Türkiye Üzerine Bir Deneme*. (122121), [Adnan Menderes Üniversitesi].

- Yücel, F., Ata A.Y. (2006), Bölgesel kalkınma stratejileri açısından fuarcılık: birinci ve ikinci çukurova sanayi ve ticaret fuarlarının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 507.
- Zhuang, J., Dios, E. & Lagman-Martin A. (2010). Governance and institutional quality and the links with economic growth and Income Inequality: With Special Reference to Developing Asia, ADB Economics Working Paper.

ÖZ GEÇMİŞ

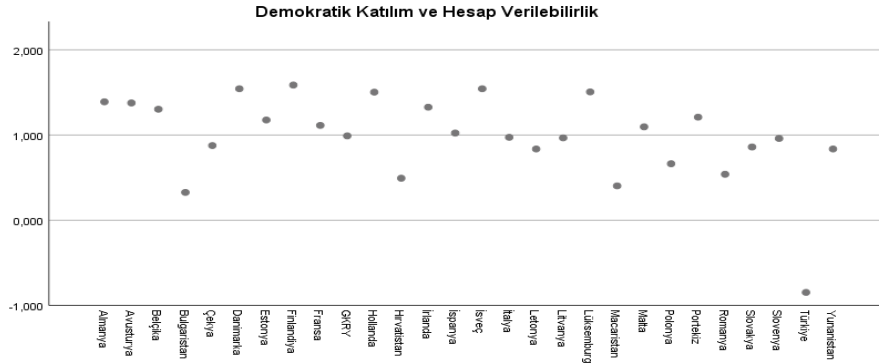

EKLER

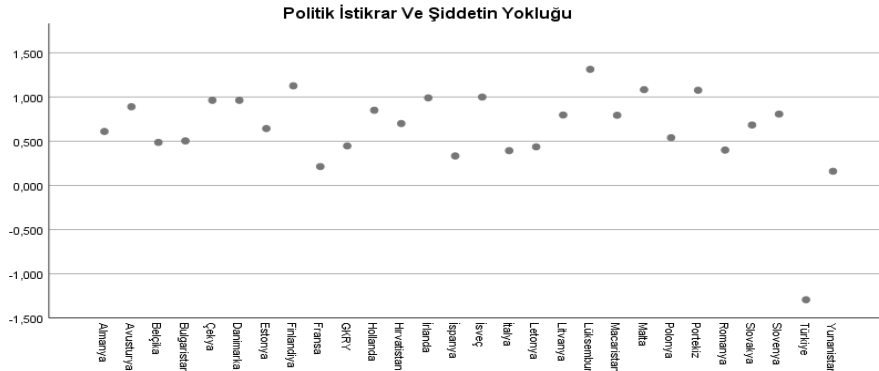
EK- 1: Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlere Ait Veriler

ÜLKELER	İnsani Gelişmişlik İndeksi				Yolsuzluğun kontrolü				Hukuk ve düzen				Düzenleyici kalite				Hükümet etkinliği				Politik istikrar ve şiddetin yoluğu				Demokratik katılım ve hesap verilebilirlik			
	2018	2019	2020	ORT	2018	2019	2020	ORT	2018	2019	2020	ORT	2018	2019	2020	ORT	2018	2019	2020	ORT	2018	2019	2020	ORT	2018	2019	2020	ORT
Almanya	0,95	0,95	0,94	0,95	1,94	1,90	1,86	1,90	1,63	1,62	1,56	1,60	1,76	1,72	1,58	1,69	1,56	1,53	1,36	1,48	0,59	0,57	0,67	0,61	1,43	1,36	1,38	1,39
Avusturya	0,94	0,94	0,95	0,94	1,61	1,56	1,51	1,56	1,90	1,90	1,81	1,87	1,53	1,46	1,40	1,46	1,49	1,53	1,66	1,56	0,90	0,92	0,85	0,89	1,39	1,34	1,40	1,38
Belçika	0,93	0,94	0,93	0,93	1,47	1,49	1,48	1,48	1,38	1,37	1,37	1,37	1,27	1,29	1,35	1,30	1,26	1,15	1,12	1,18	0,40	0,47	0,59	0,49	1,32	1,31	1,28	1,30
Bulgaristan	0,81	0,81	0,80	0,81	-0,02	-0,14	-0,27	-0,14	-0,07	-0,01	-0,09	-0,06	0,59	0,53	0,52	0,55	0,20	0,26	-0,07	0,13	0,46	0,58	0,47	0,50	0,36	0,36	0,26	0,33
Çek Cumhuriyeti	0,89	0,90	0,89	0,89	0,54	0,57	0,59	0,57	1,06	1,05	1,06	1,06	1,28	1,25	1,24	1,26	0,99	0,96	0,96	0,97	1,03	0,94	0,92	0,96	0,81	0,84	0,98	0,88
Danimarka	0,94	0,95	0,95	0,95	2,20	2,16	2,27	2,21	1,82	1,88	1,86	1,85	1,64	1,57	1,79	1,67	1,85	1,91	1,89	1,88	0,95	1,00	0,94	0,96	1,56	1,55	1,52	1,54
Estonya	0,89	0,90	0,89	0,89	1,51	1,56	1,61	1,56	1,24	1,28	1,38	1,30	1,55	1,59	1,54	1,56	1,19	1,17	1,34	1,23	0,59	0,63	0,71	0,64	1,18	1,18	1,17	1,18
Finlandiya	0,94	0,94	0,94	0,94	2,21	2,15	2,20	2,19	2,08	2,06	2,08	2,07	1,79	1,85	1,85	1,83	2,06	2,01	1,95	2,01	0,91	0,85	1,62	1,13	1,58	1,56	1,62	1,59
Fransa	0,90	0,91	0,90	0,90	1,32	1,28	1,15	1,25	1,43	1,41	1,33	1,39	1,16	1,44	1,20	1,27	1,46	1,37	1,25	1,36	0,03	0,30	0,31	0,21	1,15	1,12	1,07	1,11
GKRY	0,89	0,90	0,89	0,89	0,64	0,63	0,38	0,55	0,75	0,76	0,58	0,70	0,87	1,01	1,00	0,96	0,92	0,99	0,88	0,93	0,49	0,56	0,29	0,45	1,01	1,05	0,91	0,99
Hrvatistan	0,86	0,86	0,86	0,86	0,08	0,08	0,20	0,12	0,35	0,40	0,29	0,35	0,54	0,59	0,43	0,52	0,51	0,46	0,44	0,47	0,80	0,69	0,61	0,70	0,44	0,46	0,58	0,49
Hollanda	0,94	0,94	0,94	0,94	1,93	1,91	2,03	1,96	1,79	1,78	1,76	1,78	2,02	1,86	1,75	1,88	1,85	1,80	1,85	1,83	0,85	0,85	0,85	0,85	1,49	1,49	1,53	1,50
İrlanda	0,94	0,94	0,94	0,94	1,57	1,49	1,57	1,54	1,45	1,38	1,50	1,44	1,63	1,60	1,47	1,57	1,42	1,29	1,48	1,40	1,02	0,97	0,98	0,99	1,28	1,31	1,39	1,33
İspanya	0,90	0,91	0,90	0,90	0,65	0,70	0,74	0,70	1,01	1,03	0,90	0,98	0,95	1,05	0,77	0,92	1,00	1,00	0,89	0,96	0,29	0,31	0,40	0,33	1,02	1,04	1,01	1,02
İsviçre	0,94	0,95	0,94	0,94	2,15	2,13	2,13	2,14	1,83	1,83	1,81	1,82	1,83	1,80	1,68	1,77	1,71	1,71	1,72	1,71	1,94	1,04	1,02	1,00	1,57	1,56	1,50	1,54
İtalya	0,89	0,90	0,89	0,89	0,25	0,26	0,54	0,35	0,27	0,30	0,24	0,27	0,73	0,96	0,50	0,73	0,44	0,48	0,40	0,44	0,34	0,40	0,44	0,39	0,95	0,91	1,06	0,97
Letonya	0,87	0,87	0,87	0,87	0,33	0,51	0,72	0,52	0,96	1,01	0,96	0,98	1,14	1,19	1,19	1,17	1,04	1,10	0,88	1,01	0,41	0,44	0,46	0,44	0,78	0,86	0,87	0,84
Letvanya	0,88	0,88	0,88	0,88	0,50	0,70	0,81	0,67	0,96	1,02	0,99	0,99	1,10	1,16	1,09	1,12	1,07	1,04	1,06	1,06	0,74	0,78	0,87	0,80	0,89	1,00	1,01	0,97
Lüksemburg	0,92	0,93	0,92	0,92	2,09	2,11	2,06	2,09	1,81	1,79	1,79	1,80	1,76	1,70	1,84	1,77	1,78	1,73	1,84	1,78	1,36	1,35	1,23	1,31	1,53	1,49	1,50	1,51
Moldistan	0,85	0,85	0,85	0,85	0,09	0,06	0,10	0,08	0,58	0,53	0,51	0,54	0,57	0,60	0,48	0,55	0,49	0,50	0,58	0,52	0,75	0,77	0,86	0,79	0,48	0,34	0,39	0,40
Malta	0,91	0,92	0,91	0,91	0,58	0,24	0,37	0,40	1,05	0,95	0,92	0,97	1,34	0,96	1,22	1,17	0,97	0,86	1,04	0,96	1,28	1,02	0,95	1,08	1,09	1,08	1,12	1,10
Polonya	0,88	0,88	0,88	0,88	0,65	0,64	0,65	0,65	0,42	0,43	0,54	0,46	0,94	1,01	0,89	0,95	0,56	0,53	0,38	0,49	0,49	0,56	0,57	0,54	0,70	0,67	0,62	0,66
Portekiz	0,86	0,87	0,86	0,86	0,84	0,78	0,75	0,79	1,14	1,14	1,18	1,15	0,88	0,97	0,83	0,89	1,22	1,17	1,02	1,14	1,13	1,07	1,03	1,08	1,17	1,20	1,26	1,21
Romanya	0,83	0,83	0,82	0,83	-0,15	-0,16	-0,03	-0,11	0,36	0,40	0,37	0,38	0,42	0,46	0,38	0,42	-0,13	-0,16	-0,22	-0,17	0,05	0,56	0,59	0,40	0,52	0,52	0,58	0,54
Slovakya	0,86	0,86	0,86	0,86	0,26	0,22	0,44	0,31	0,50	0,53	0,68	0,57	0,81	1,01	0,78	0,87	0,62	0,59	0,54	0,58	0,74	0,67	0,64	0,68	0,84	0,86	0,88	0,86
Slovenya	0,92	0,92	0,91	0,92	0,87	0,92	0,81	0,87	1,06	1,12	1,07	1,08	0,65	1,01	0,92	0,86	1,12	1,08	1,17	1,12	0,90	0,81	0,71	0,81	0,96	0,98	0,94	0,96
Türkiye	0,84	0,84	0,83	0,84	-0,33	-0,31	-0,34	-0,33	-0,32	-0,28	-0,36	-0,32	0,02	-0,01	-0,01	0,00	0,01	0,05	-0,04	0,01	-1,32	-1,37	-1,19	-1,29	-0,85	-0,83	-0,86	-0,85
Yunanistan	0,89	0,89	0,89	0,89	-0,03	0,04	0,06	0,02	0,14	0,18	0,32	0,21	0,41	0,53	0,55	0,50	0,29	0,35	0,44	0,36	0,17	0,18	0,13	0,16	0,73	0,81	0,97	0,84

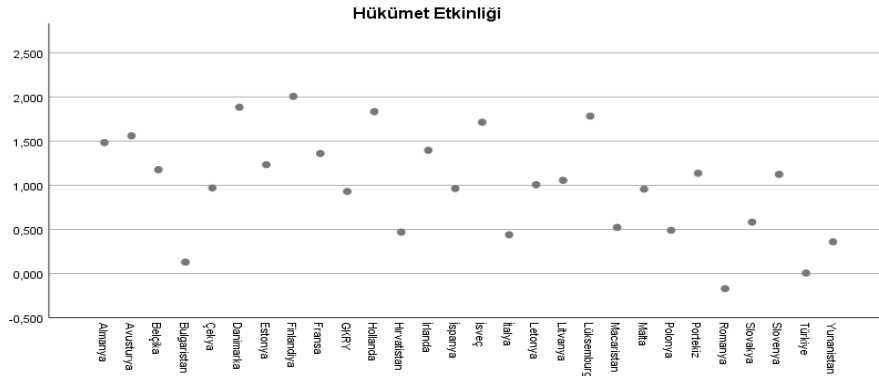
EK- 2 : Demokratik Katılım Ve Hesap Verilebilirlik Değişkeni Birim Grafiği

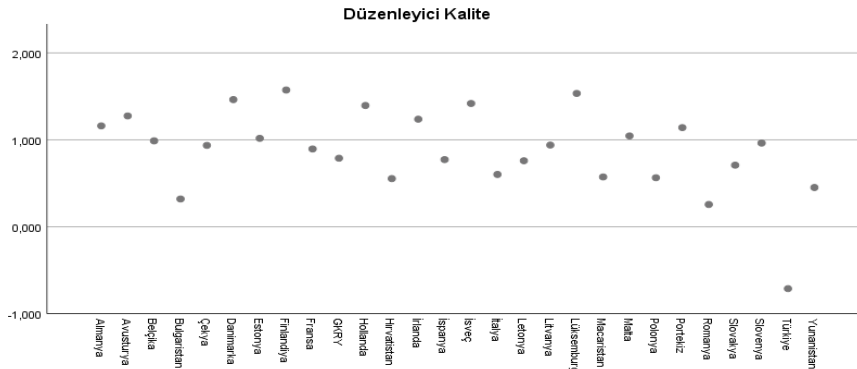
EK- 3 : Politik İstikrar Ve Şiddetin Yokluğu Değişkeni Birim Grafiği

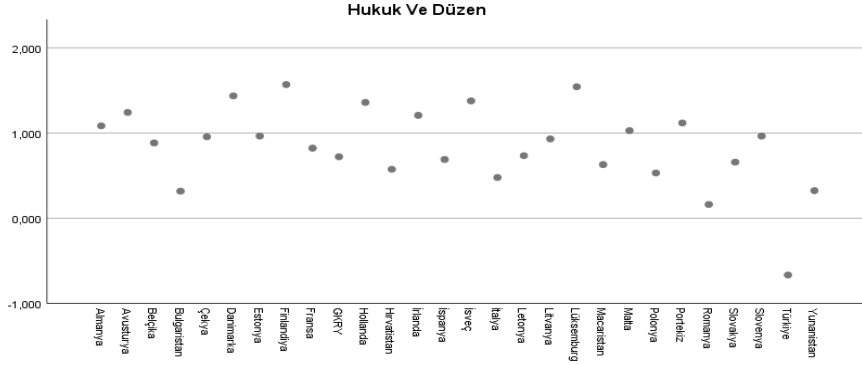
EK- 4: Hükümet Etkinliği Değişkeni Birim Grafiği

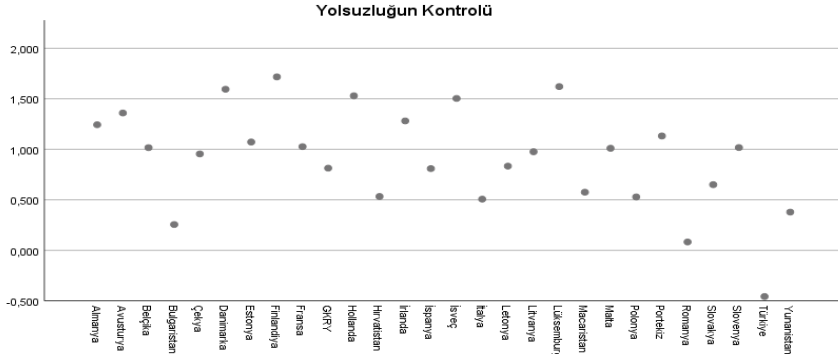
EK- 5: Düzenleyici Kalite Değişkeni Birim Grafiği

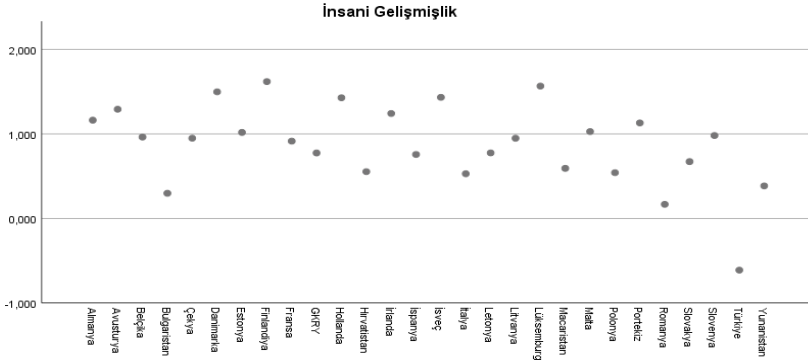
EK- 6: Hukuk Ve Düzen Değişkeni Birim Grafiği

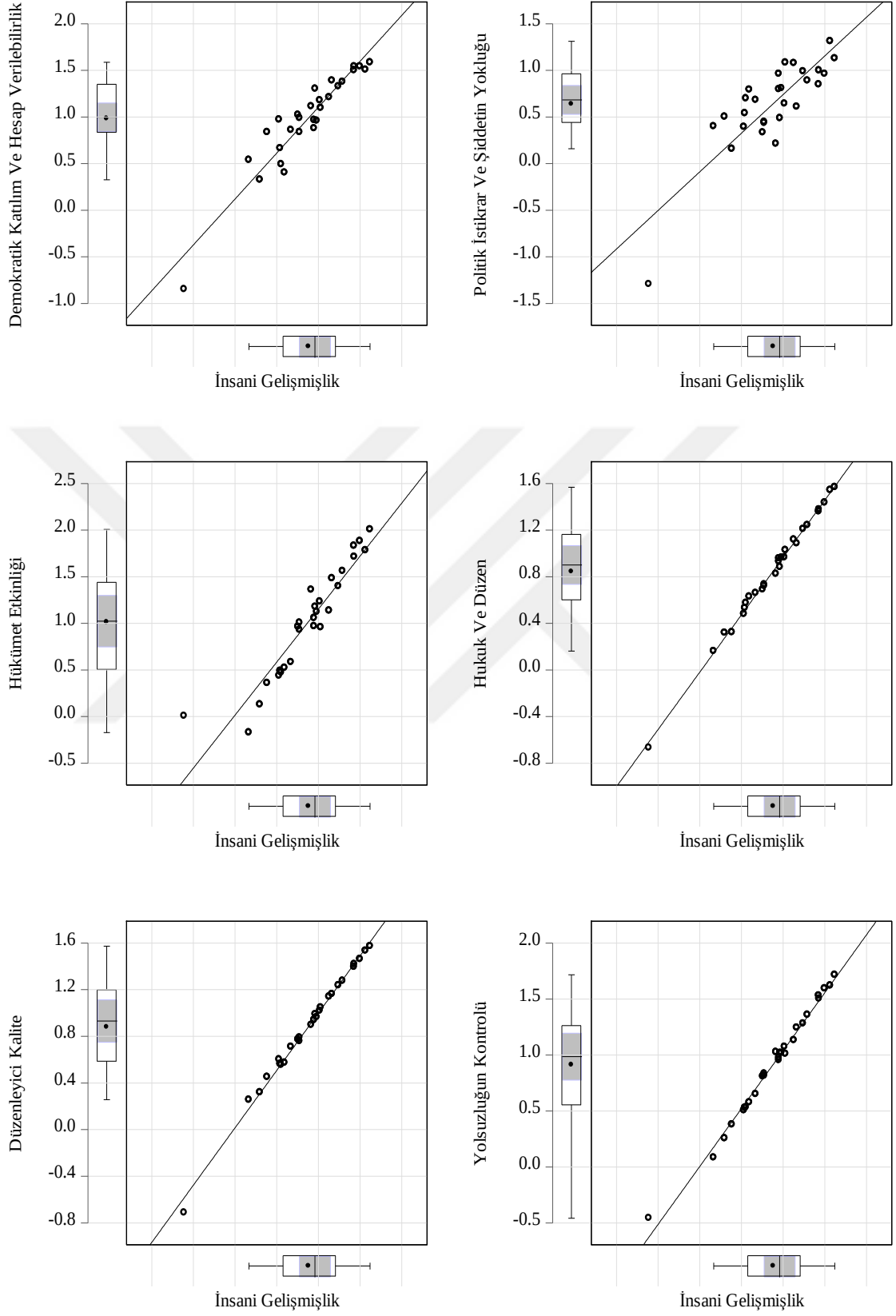
EK- 7: Yolsuzluğun Kontrolü Değişkeni Birim Grafiği

EK- 8: İnsani Gelişmişlik Değişkeni Birim Grafiği

EK- 9: Bağımlı Ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki Saçılım Grafikleri

EK- 10: Bağımsız Değişkenler Arasındaki Saçılım Grafikleri

